BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
„M. SADOVEANU"
Inventar Nr.

REVISTĂ FONDATĂ LA 1880 DE Alexandru Macedonski

Literatorul

Anul II
Nr. 32 (49)
31 iul. 1992
16 pagini
15 lei

Redactor şef MARIN SORESCU

DELIRUL

Vol. I

MARIN PREDA - 70

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

TUR DE ORIZONT

CU ŞI FĂRĂ „PODOABE"

În afară de dialogul lui Mihai Sin cu Andrei Pleşu, semnalat în urmă cu o săptămână, în *Vatra nr. 5* se găsesc încă multe alte pagini care nu pot fi sărite la lectură. Substanţial, responsabil şi de o remarcabilă ţinută intelectuală şi morală, cu accent realmente „pe educaţia în transparenţă şi adevăr", este un alt dialog, acela la care Alexandru Cistelecan îl provoacă pe Ion Pop, cunoscut critic şi poet, în prezent directorul Centrului Cultural Român din Paris. Problemele ce se abordează în acest dialog sunt multiple. Ion Pop vorbeşte cu seriozitate, obiectiv, fără patima inşilor gata în orice împrejurare să se lustruiască pe ei, despre nevoia unei educaţii naţionale, despre starea precară a culturii, despre faptul că democraţia nu are nimic comun cu mizeria materială etc. Referindu-se la capitalul politic pe care România îl are în Occident, Ion Pop nu se hazardează în speculaţii de conjunctură, ci se arată un „spectator" pe cât de lucid pe atât de sensibil faţă de „ceea ce se întâmplă în jur". Despre evenimentele de la Târgu-Mureş crede, de exemplu, că au fost „deviate, din primul moment, pe un canal fals al informaţiei în presa străină, cu o replică imediată, însă neurmată de o analiză lucidă şi rapidă comunicată în afară, încât din nefericitele întâmplări s-au reţinut doar extremismul uneia dintre părţi". În spaţiul pe care *Vatra* îl acordă eseului şi criticii literare, constant bine reprezentat, întâlnim frecvent, de câteva luni, numele unui critic de marcă, Lucian Raicu, care în ultimii ani de dictatură, după ce s-a stabilit în Franţa, a lipsit din presa noastră culturală. Revenirea e de bun augur. „Jurnalul de lectură" al lui Lucian Raicu se citeşte cu interes, e scris cu subtilitate, cu un pătrunzător spirit analitic, disocierile şi judecăţile de valoare fiind totdeauna ale unui comentator de cărţi inteligent şi sigur pe uneltele sale. Nu altfel se prezintă la lectură nici comentariul la romanul lui Pierre Klossowski, *La Baphomet*, pe care îl consideră a fi mai mult o povestire filosofică, o legendă mitică şi iniţiatică, o falsă cronică istorică şi accentuat parodică decât un roman în accepţia tradiţională a termenului". Ca de obicei, jurnalul lui Mircea Zaciu, *Exerciţii de despărţire*, continuă să fie un document literar de prim ordin. Am mai avut ocazia, de altfel, să scriem despre aceste mărturii de scriitor, sincere, fără ajustări, cum e şi însemnarea, datată 12 decembrie 1980, care introduce cititorul în culisele tradiţionalelor premii anuale ale Uniunii Scriitorilor. O chestiune e limpede: râvnitul premiu nu-l obţii numai dacă ai scris o carte foarte bună, ci şi dacă ai „mai multe relaţii". Profesorul Zaciu e cât se poate de tranşant în notele sale: „respect promisiuni bine întemeiate" sau „Reuşesc să impun *Ore franceze* a lui J., după o dublă pledoarie, căci nu prea sunt susţinut de confraţi, era vizibil spre pildă că P. nu voia să dea acest premiu". Desigur, în *Vatra nr. 5* se scriu şi năzbâtii.

Recenzând cartea de „Convorbiri" a lui Mircea Ciobanu cu Mihai I, ceea ce în sine e un lucru onorabil, Virgil Podoabă ne dă gata cu câteva „reflecţii" tipice recenzenţilor comunişti, extazului adulator al acestora faţă de se ştie cine. În opinia dlui Podoabă, Regele Mihai „avea experienţa, autoritatea şi căderea morală să se pronunţe – primul! – despre ce s-a întâmplat la noi înainte şi după exilarea sa şi despre ce ar fi trebuit, pentru a evita confuzia în care orbecăim, imediat după decembrie 1989". Dacă aşa zice dl. Podoabă, aşa o fi! Totuşi, nu-i putem ierta micul egoism: dacă tot a ştiut cine e „primul", de ce nu ne-a spus-o mai înainte pentru a ne feri „de răstălmăciri, dezinformări şi minciuni neocomuniste"? Zău, dle Podoabă, de ce ne-ai lăsat în ignoranţă şi nu ne-ai apărat de astfel de „podoabe" inutile?

DIAC TOMNATIC
ŞI ALUMN

ATITUDINI

ELECTORALIA

Mai tot omul politic român, ieri comunist... „din constrângere", azi democrat cu nonşalanţă, ţine să cucerească electoratul (imbecil-imbecil, dar necesar!), promiţând, în schimbul voturilor, că problemele României se vor rezolva îndată şi totul va fi OK! Capitalul străin îşi va revărsa în România râurile de lapte şi miere, ca-n „Ţiganiada" bătrânului Budai-Deleanu, uzinele şi tractoarele vor dudui ca-n jurnalele de actualităţi de pe vremea lui Dej-care-a-băgat-spaima-n-burgheji, subit blocajul economic-financiar va fi rupt şi ne-om scălda cu toţii în dolari şi mărci după moda analiştilor politici. Atunci imaginea României în lume se va lumina, iar aleşii noştri democraţi, proveniţi din comunişti daţi peste cap ca-n poveste de trei ori, ca să-ncapă pe gaura cheii-n Europa liberă, vor da mâna şi vor sta la taclale cu mai-marii lumii, după pofta inimii.

Asemenea demagogi cred că-i destul când aud cuvântul „comunist" să-şi zică „ptiu, drace!" şi să-şi scuipe-n sân ca să fie scoşi în afara oricărei bănuieli. Asemenea demagogi făceau în trecutul destul de recent ca să-l ţinem minte potecă la securitate şi alte organe din proprie iniţiativă şi-acum bat toaca, tot fără să-i oblige nimeni, pe tema listelor de informatori; cam cu jumătate de gură, pentru că: „dacă se publică totuşi?" Asemenea demagogi, când se umplu băncile din faţă ale unui partid la refuz, fac îndată un partideluţ, de familie, o fracţiune de amici, o mezalianţă nouă, musai civică şi de centru - extremele fiind interzise -, musai democrată, ba chiar creştină şi salvatoare, şi uite-aşa, din liberalism în libertinaj, ne-am plictisit de spectacolul acesta câinesc/porcesc de nuntiri şi divorţuri, care de care mai „principiale", care de care cu ochii ţintă la purcelul din faţa bulibaşei.

Eu nu cred că toate acestea sunt efectul stupidei naivităţi, inevitabilă începutului de exerciţiu democratic în care am intrat fără speranţă de mântuire. Crede cineva că vor veni americano-franco-anglo-germanii, ori japono-sudcoreenii să muncească la benzile rulante în locul nostru? Deocamdată, vin arabii, dar ăştia nu prea muncesc nici la ei acasă. Crede cineva că ni se vor da bani pe degeaba? Că integrarea în Europa se va face cu monedă calpă a lamentabilului nostru oportunism? A provincialismului nostru mondializant?

Înainte de a pofti la fotoliile de parlamentari şi miniştri, de prefecţi şi preşedinţi de comitete şi comiţii, politicienii noştri ar trebui să-şi scruteze biografia personală cu atenţia mărită să vadă dacă aceasta le dă dreptul la putere; să studieze istoria partidelor sub a căror siglă se pun cu atenţie mai mare decât cea acordată corupţiei, ca să fie nu la înălţimea greşelilor, ci a faptelor bune din trecut.

O viitoare nedorită situaţie nu se poate pune în seama electoratului (needucat, manipulat etc.) pentru că electoratul nu face listele, ci le votează. Or, dintr-o campanie electorală iese ce se bagă! Tot ca-n agricultură, săraca...

Mi-ar plăcea ca-n actuala campanie să nu se mai bage numele vechi pritocite în căciula alegerilor din 1990. Dar parcă-i văd pe capii filialelor locale de partid aşezaţi gospodăreşte, pe lângă cei de la centru, în capul listelor electorale, ca să fie siguri că meritele lor destul de aproximative din aceşti doi ani vor fi recompensate în următorii patru.

Mi-ar plăcea ca-n septembrie să ne scoatem pălăria în faţa candidaţilor de pe liste, şi nu pur şi simplu să n-avem ce alege dintre fripturişti de toate culorile, puşi pe căpătuială şi răfuieli.

Nicolae DIACONU

MARIN PREDA 70

Miercuri, 5 august 1992, se împlinesc 70 de ani de la naşterea marelui scriitor MARIN PREDA. În această zi, la ora 18,00, va avea loc la sediul Uniunii Scriitorilor din Calea Victoriei nr. 133 un simpozion de evocare a personalităţii scriitorului şi de dezbatere a unor aspecte ale operei sale. Organizatorii – *Uniunea Scriitorilor*, Editura *Cartea Românească* şi revistele *Caiete critice* şi *Literatorul* – lansează către toţi iubitorii scrierilor lui MARIN PREDA invitaţia de a participa la această întâlnire.

EUROMEDIA – O PUNTE CULTURALĂ

Asociaţia culturală franco-română EUROMEDIA (str. Dionisie Lupu nr. 65, tel.59 22 19) îşi înscrie acţiunea în efortul generos de consolidare a unor modalităţi de informare culturală şi ştiinţifică, îndeosebi prin difuzarea de publicaţie şi carte străină. Câteva titluri aflate în librăriile bucureştene şi din marile oraşe ale ţării (ori la sediul Asociaţiei!) sunt de natură să recomande sensul preocupărilor acestei instituţii şi să suscite interesul cititorilor : *Oscillation et stabilité selon Foucault, Joyce et Paris, Psycho-sociologie du goût en matière de peinture, Théorie de l'information, Les voies de la création théâtrale*, sau *Bruno Schulz – Vater geht unter die Feuerwehrmänner, Romain Roland – Peter und Lutz, Thomas Mann – Zwei Festreden.* La ele se adaugă foarte multe titluri de publicaţii, de la cele de cultură până la cele de informaţie diversă, şi, fapt de evident interes, publicaţiile documentaristice ale EUR-OP (editorul instituţiilor Comunităţii Europene, Parlamentului European, Consiliului Europei, Curţii de justiţie şi altor organisme comunitare).

Literatorul

Săptămânal de literatură şi artă editat de MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 32(49)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FĂNUŞ NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:
Lucian Chişu (redactor şef adjunct), Nicolae Diaconu, Andrei Grigor, Dumitru Nicu, Valerian Sava, Marin Stoian (secretar general de redacţie)

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei Libere nr. 1, cod 71341, tel. 17.10.23; 17.60.10, int. 2243, 2248, căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri, Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii noştri că abonamentele la revista "LITERATORUL" se fac la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii voluntari din întreprinderi şi instituţii

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A. – PO BOX 33-57; telex: 11995 sau 11034; telefax: (40)-0-185673 Bucureşti – Piaţa Presei Libere nr. 1, România

Publicaţia este înscrisă în Catalogul de presă Rodipet la poziţia 43.
ISSN 1120-5583

Tehnoredactare computerizată
© JORDAN
Oana Udrea
Florentina Neagu

Tiparul executat la TIPOREX Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

CRONICA LITERARĂ

Eugen SIMION

PATRU IMAGINI ALE CRITICII

Citesc în *Caietele lui Valéry:* „le matin est mon séjour". Îi dau dreptate. Atunci, vorba cunoscută a filozofului, ideile merg în vârful picioarelor. Momentul cel mai rău pentru mine este acela din preajma somnului. Atunci vin spre mine toate obsesiile, spaimele și n-am nici o putere să le opresc. Atunci este ora cea mai slabă, mă simt fragil, mă gândesc la moarte și totul în mine cedează.

x

Surprinde, la un mare spirit ca Valéry, obstinația pe care o pune în a elimina individualul, existențialul, afectul din experiențele spiritului. Nu mă interesează, spune el, lucrurile, ci relațiile dintre lucruri. Se desparte de Gide, interesat prea mult de *uman*. Ceea ce contează este spiritul... Este, totuși, un paradox în gândirea lui Valéry căci voința lui de a impersonaliza exercițiul spiritului este ea însăși un act foarte personal, individual, existențial și, deci, uman. Supraeul de care vorbește poetul estetician apare într-un act de conștientizare maximă a eului. Recitind aceste însemnări, îmi dau seama că s-ar putea scrie o extraordinară *biografie a spiritului Valéry*, inconfundabilă ca și biografia omului Valéry.

x

Sunt, cred, patru imagini ale criticului care se repetă în secolul nostru și care exprimă, în fapt, relația criticului cu opera. (1) Impresioniștii (Lemaître, Faguet, France, tânărul Lovinescu, Perpessicius la voate vârstele lui) văd opera ca o insulă în jurul căreia, îmbarcat pe o fregată, navighează criticul. El nu coboară pe insulă, o observă și o descrie de la distanță, inspirat de a zecea muză, independentă și ambițioasă. Critica trece totul prin *apa bucuriei* și tinde să dubleze opera literară printr-o operă autonomă, fantezistă, creatoare. Criticul este un om de litere și talentul este cea dintâi calitate a lui. El vrea să facă din critică o formă a literaturii și, de multe ori, reușește. Opera este o sursă de inspirație, nu un obiect de analiză.

Adversarul său este (2) *criticul pozitivist*, Domnul Berembest, savantul din figurina cunoscută a lui Eugen Ionescu. El este, în imaginația tuturor, un șoarece de bibliotecă erudit, conservator, antipatic, obstinat să studieze până la a zecea spiță cauzalitățile trifoiului cu patru foi. Căsnicia lui cu știința este durabilă și lipsa lui de gust este memorabilă. Paznic vigilent și intratabil, ca Monsieur Picard, al moștenirii clasice. Adversar, prin definiție, al „modernismelor", trăiește cu fervoare în religia trecutului și caută mereu alianțe profitabile cu disciplinele pozitive. Idealul lui este marea sinteză care să explice, după modelul biologiei, evoluția speciilor literare și să dea o clasificare incontestabilă a familiilor de spirite. Din rândurile acestor darwiniști ai literelor se recrutează, de regulă, autorii de istorii ale literaturilor gândite ca opere de știință.

(3) *Noua critică* impune, după cel de-al doilea război mondial, imaginea criticului ca teoretician al literaturii și a teoreticianului ca om de metodă *(guelf)*. El se desparte, în egală măsură, de impresionism, se desparte și de vechiul pozitivism care cercetează cauzalitățile spiritului creator. Devine poetician și critic al profunzimilor, lăsând critica de judecată pe seama jurnaliștilor (critici de întâmpinare). Nu are nevoie de document pentru a face analiza unui text și se dispensează fără regret de darurile tradiționale ale criticului. Talentul este o vorbă care nu are nici un înțeles pentru interpret, ca toate noțiunile cu care operează vechea critică (*autor, creație, inspirație* etc.). Interpretul este un păianjen care-și țese pânza și așteaptă răbdător să-i cadă victima în plasă. Și-i cade, și-o devoră. Opera nu există ca obiect estetic, există doar ca funcție. *Noul critic* se găsește în situația Penelopei care destramă noaptea ceea ce țese ziua. Tristețea este, zice Jean-Pierre Richard, că opera ca univers unic, ireductibil, piere în această operație.

În reprezentările comune, criticul angajat în această direcție este asemuit cu un dispecer așezat la pupitrul de comandă al unei sofisticate combine. Sau cu un om de laborator care analizează elementele chimice ale operei ca și când ar analiza o bucată de materie moartă. În viața din afara laboratorului, analistul este intransigent, nu acceptă dialogul, trăiește în mici grupuri de prieteni, teoretizează colocviile și, după vorba lui Barthes, autoritatea lui se exercită în „mici imperialisme" locale". La început, universitatea este ostilă, apoi (în anii '70) universitatea și celelalte instituții intelectuale tradiționale se lasă cucerite. Barthes ajunge profesor la Collège de France dar, când ajunge, este deja plictisit de rigorile *guelf-ului* (omul de cod). Începuse să cultive, după *Plaisir du texte*, o strategie a seducției și un limbaj al plăcerii. Trecerea spre a (4)-a reprezentare a criticii este pregătită.

Criticul postmodern intră astfel în scenă la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 ca un *ghibelin* (om al plăcerilor). El nu este și nu vrea să fie un voiajor în jurul operei, sigur nu. Nu vrea să fie nici un șoarece de caracter, erudit și mărginit. S-a plictisit, de asemenea, să întindă pânza de păianjen și să devore textul. Nu se mulțumește să rămână la suprafața textului, dar nici să zacă la infinit în pivnițele lui. Vrea să devină un critic al totalității, nu al fragmentului, un hermeneut care poate lua înălțime și poate privi din nou opera de sus. Nu se uită, în acest timp, pe sine. Își regăsește bucuria creației și gândește critica literară ca o alianță liberă între teorie și imaginația creatoare. De la o *critică a semnificantului*, critica trece, cu experiența dobândită de *noua critică* și de metodele poststructuraliste la o *critică a semnificației* operei. Autorul se întoarce, în fine, în text și se întoarce și în comentariile criticii literare. Ulisse acostează la țărmul Ithacei și în curând începe măcelul pețitorilor. Numai Femios, cântărețul care face teoria inspirației de sus și a meșteșugului învățat cu temei, este iertat. Dar imaginea este prea atroce. Propun pentru criticul postmodern imaginea îngerului nichitian care zboară deasupra orașului cu o carte în mână. Dar, atenție, cartea este deschisă și în văzduh îngerul citește...

Fănuș NEAGU

În sania regelui...

Eram tânăr și subțire și pletos ca un zlătar când l-am cunoscut pe Marin Preda. S-a întâmplat la Sinaia, într-un miez de februarie, ningea ca pentru o vânătoare de vulpi albastre – el cu Dimitrie Stelaru chiar asistaseră, într-o noapte, de la fereastra vilei, cum o haită de lupi sfâșiaseră patru câini din dotarea castelului Pelișor și se mira cum până la el și de la el încoace nimeni nu mai știe s-o facă: monșer, fii atent, ăia ședeau în ușa vilei din faptul serii și, când m-am întors de la masă, am vânturat ciomagul spre ei, mă, vă crap capetele! Ce-ai zice dumneata să afli că Stelaru ăsta-i aduce prin cine știe ce mă-sa de descântec?! Și râdea de ideea trăsnită care-i năzărise și pe care trebuia s-o dezbată-n singurătate. Râsul lui, pentru mulți nesuferit, suia în gâlgâiri țipate, spărgea sare, îți hărjăia oasele spinării și se-nflăcăra provocator, un fel de mână de tâlhar care se încinge ascuțind cuțitul pe piatră. A fost scris să fie să ne împrietenim fulgerător, să ne gratulăm vreme de douăzeci de ani cu apelativul micimane (tot la Sinaia, în cinemaul de lângă gară, am vizionat împreună, de trei ori, filmul Miciman Panin, în care se arăta, spre desăvârșita noastră desfătare, că micimanul respectiv este cel mai viteaz, cel mai vesel, cel mai iubit și cel mai cel mai dintre toți soldații care s-au bătut în al doilea război mondial) și tot scris a fost să ne certăm apoi și nici unul să nu încerce să rupă zăvorul ăla nenorocit al orgoliului hrănit, cum ar spune Borges, cu umbre și erori și, aș adăuga eu, cârpit cu bârfe, rotunjit cu minciuni, otrăvit cu șopârle. El, acolo la Sinaia, era celebrul autor al Întâlnirii din pământuri și al Moromeților, eu numai al volumului de povestiri Ningea în Bărăgan și cred că ceea ce ne unea zilele până la confuzie era sentimentul câmpiei, buruienile viscolite cu praf care trec din Teleorman în poloagele de pelin ale Brăilei, salcâmii, nopțile trăite cu caii la pășune, fântânile pierite și uluirea (pierdută cu mâhnire dezolantă) în fața orașului. Aveam să scriu în „Luceafărul" mai târziu, când împlinise cinzeci de ani: Marin Preda e un nume care mă tulbură, mă fascinează și mă doare. Când îl citesc, trăiesc senzația stranie că ne-am bătut amândoi, acolo, în Pământuri, simt măciucile spărgându-se în capul sfânt al cailor, și parcă șchiopătez în suflet, nevindecat. Scrisul lui, atât de singular într-o literatură, e lemnul curat cu care se-aprinde focul la sărbători. Aplecat grav asupra lumii, Marin Preda culege în oglinzi nemuritoare sarea de taină și lumina căzută din mări în pământul românesc. Despre Marin Preda, exemplară conștiință artistică, sunt dator să spun că el rămâne în inima mea o mândrie a literaturii din acest secol... Dar atunci, la Sinaia, el își trăia (și ne trăiam) voluptos tinerețea. O singură dată mi-a spus, cutremurător, o frază: Micimane, suntem, ca literatură, în întârziere, uite, vezi, Moromeții ar fi trebuit să-l scrie Rebreanu, noi să-ncepem de după asta... Și când colo, ce facem, epuizăm timpul dus. Scriitorul român să fi făcut bine și mai ales să facă bine de acum înainte să vlăguiască de toate înțelesurile și subiectele timpul care-i stă sub mână... așa au făcut francezii, rușii, ca să nu mai vorbim de englezi... Se împerechează parcă într-o singură iarnă toate zilele cu zăpezi pe care le-am petrecut cu el la Sinaia, fără vulgaritate, înțepenite sub un brad, lângă foșnetul izvorului de la intrarea în Pelișor, în podurile cu mobilă văruită de aripi de păsări necunoscute, cu culcuș în arbori exotici, sau numai de vântul născut în arborii ăia și venit pe deasupra continentelor să se-nchege ca un fum sângeriu în scaune răsucite, în picioarele meselor pe care băteam birlicul, cu el, Preda, cu Geo, cu Nae Jianu, Tăutu, Mărgeanu, Leu, Titus etc., cu toții răsturnați într-o falā de regi. Și cea mai mare bucurie a lui Marin Preda era să ne dăm cu sania lui Mihai I: Micimane, ia loc în față și eu la spatele dumitale, ai picioare lungi și poți să ții cârma. Zburam pe o pârtie de aproape un kilometru, până la poartă și acolo, răsturnându-ne de cele mai multe ori, el se scutura îndelung, bătându-se pe haine cu niște mănuși de lână, se uita lung la sania făcută dintr-o singură trestie de bambus, cu gândul ascuns al țăranului că trebuie să-i găsească el un defect, fiindcă nu se poate să n-aibă trestia aia un nod prin care să-i iasă sufletul cândva, și, aburindu-și ochelarii, ăia ca un cer legând cerul inteligenței lui de cerul de deasupra lumii de la Siliștea-Gumești, întreba: Micimane, ce crezi c-ar zice tatăl dumitale să te vadă dându-te cu sania lui Mihai I!? Ți-ar zice, măi copile, bagă de seamă. Sunt făcuți să nu creadă că ce e bine ține mult. Tatăl meu, văzându-ne, n-ar povesti mai departe, i-ar fi imposibil să pună-n ipoteză că noi ne dăm cu sania lui Mihai I. (Și ca să mă năucească): Sâmbătă, când ți-a venit soția, domnu' Jugănaru de la sere ți-a dat pentru doamna o crenguță de trandafiri galbeni și nu ți-a luat nici un ban. Știi de ce? Zice că semeni cu Mihai I când era tânăr. Ce socoteli și daraveli o fi avut domnu' Jugănaru cu Mihai I ăla?... Eu nu-l văzusem pe rege decât pe monedele de-un pol, în copilărie, când jucam rișca, la Brăila, și în prăvălia de unde cumpăram gaz; un tablou frumos, luminat cu candele și pus deasupra unei table, vopsită în trei culori, tabla, pe care sta scris CAM, monopolul statului. Peste un număr de ani l-am întâlnit în carne și oase pe puntea unui vapor – legătura între Lausanne și Evian – m-am apropiat de el, nu i-am prins privirile și nu știu de ce nu mă puteam scutura de senzația stupidă că acel cap, aspru, bătut de vânturi, distant, totuși plăcut, stătea și atunci deasupra unei candele cu fruntea crescută peste coroană; domnule, aș fi vrut să-i spun, eu m-am jucat cu sania dumneavoastră, împreună cu Marin Preda, la Lisabona am văzut sicriul tatălui dumneavoastră, înfășurat (de ce?) în hlamidă de cruciat, având alături, mai mic, sicriul Lupeascăi, iar o dată am luat loc pe tronul pe care ați domnit, dar n-am înțeles ce e aia să fii rege, probabil că n-am stofă. Când m-am întors și i-am povestit lui Marin Preda (ne mutasem de mult la Mogoșoaia), Preda mi-a zis: Micimane, el, ca rege, fiindcă l-ai văzut de-aproape, ce păstrase el din România? Nu-mi dau seama. Spune-mi, zice, cum ședea pe vaporul ăla? Sprijinit cu amândouă mâinile de balustradă, se uita peste lac, poate asculta pescărușii, dus pe gânduri. Ei, vezi, se uita în curu' lumii, și asta i-a rămas numai de-aici... Marin Preda era obsedat, până la deșirare, de a găsi un sens oricărei întâmplări, atitudini sau gest. Pentru el, noi toți treceam pe lângă fierăria lui Iocan și el ne povestea celor dinăuntru și ăia ne puneau porecle, ne interpretau și înțelegeau întreaga lume în funcție de devorările, suficiențele, lihnelile, ascunzișurile și pasul nostru. Nu l-am văzut scriind, era actul lui cel mai de taină, după lucru arăta hămesit, scăzut, slab, desfigurat. Lua bastonul și umbla pe sub pământ. Era efectiv un om care-și tăiase venele și, umblând, aduna sânge din arbori, din aer, din iarbă. Tăcut, disprețuitor, alungând himerele realității, ca unul care-a fost pe

– continuare în pagina 15 –

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

O EDIŢIE C. STERE LA CHIŞINĂU

O direcţie a resurecţiei culturale din Basarabia ultimilor ani o constituie începerea procesului de restituire a valorilor clasice prin ediţii imprimate cu alfabet latin şi preocupate de a cuprinde cât mai mult din opera scriitorilor îndelung ocultaţi, ciuntiţi şi falsificaţi prin interpretări aberante, ediţii însoţite de studii introductive şi comentarii în care se resimte benefic efortul de abandonare a dogmatismului care a fost impus de ocupanţi şi care tindea să sufoce cultura basarabeană. Sunt de citat volumele din opera lui V. Alecsandri, Al. Russo, T. Maiorescu, A. Vlahuţă, D. Ralet, P.V. Ştefănucă.

Editura Hyperion a propus cititorilor ei o ediţie a scrierilor lui C. Stere, în cinci volume (două în 1990 iar celelalte trei în 1991), îngrijită, prefaţată şi adnotată de Vasile Badiu, căruia îi datorăm şi o ediţie selectivă din opera lui Gheorghe V. Madan. Ediţia *Scrieri* de C. Stere cuprinde în principal romanul *În preajma revoluţiei*, editat integral după textul ediţiei în opt volume apărute la Editura „Adevărul" din Bucureşti între anii 1931 şi 1936. Este inclusă şi nuvela *În voia valurilor(Icoane din Siberia)*. Un întreg volum, ultimul, intitulat *În viaţă, în literatură...*, este rezervat celorlalte dimensiuni ale scrisului lui C. Stere: scrieri estetice şi manifeste literare, studii şi eseuri din volumul *În literatură*, confesiuni morale, impresii de călătorie, evocări, studii juridice şi de filozofie, cronici politice şi articole pe teme istorice. Nu este, se constată îndată, o ediţie integrală a operei lui C. Stere, şi aceasta pe de o parte pentru că îngrijitorul şi-a luat drept criteriu de selectare a sumarului puterea de receptare a cititorilor cărora li se adresează ediţia, iar pe de altă parte a fost constrâns să se rezume la ceea ce avea la îndemână, bibliotecile din Basarabia nedeţinând toată opera lui Stere.

Din dorinţa de a pune în contact cititorul cu ceea ce s-a scris despre Stere, opera şi activitatea sa, editorul inserează, la sfârşitul fiecărui volum, sub titlul *Un om, o viaţă, o operă...*, un copios şi extem de util set de cronici literare scrise în epocă de Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, G.Călinescu, articole de Mihai Ralea, Pan Halippa, evocări şi articole de Octav Botez, Vl. Cavarnali, I. Vasilenco, Radu Popescu, Gheorghe Stere, Alexandru Donos, interviuri luate lui C.Stere de Omicron, L. Leoneanu, T. Teodorescu-Branişte, Valer Donea (Profira Sadoveanu).

Ediţia întocmită de Vasile Badiu este nu una critică, ci una *de contact*, cu meritele şi scăderile ei, meritul principal fiind acela de a readuce în atenţie o operă semnificativă şi un scriitor şi un patriot care a însemnat mult pentru Basarabia.

Scriind despre volumul *Ciubăreşti* din ciclul lui C. Stere, unul dintre cronicari, Şerban Cioculescu a exprimat o serie de observaţii critice avertizându-l pe scriitor că le-a făcut de pe poziţia unui „avertizor franc", căruia nu-i plac „complimentele convenţionale", care nu folosesc nimănui. Nu folosesc, adăugăm noi, nici alcătuitorului ediţiei de acum. Folosesc, în schimb, sperăm, o serie de observaţii ale noastre, care poate vor fi socotite utile în perspectiva alcătuirii unei noi ediţii, la care se gândeşte Institutul de Istorie şi Teorie Literară de la Chişinău.

Editarea cărţii cu litere latine întâmpină, la Chişinău , ştim bine, o serie de serioase greutăţi. Ele s-au răsfrânt şi asupra ediţiei pe care o comentăm. Inexperienţa zeţarilor, a corectorilor, poate că şi lipsa unor garnituri de litere, au condus la imprimarea cărţii – cu deosebire a volumului întâi – cu numeroase greşeli. Adesea a fost imprimată litera *i* în loc de *î*, şi astfel suntem obligaţi să citim: citeva, impărătească, plingând, citeodată, ingăduit, inghețată, indrăzneţe, işi, adinci, invăţat, inrudiţi, inceput, imprejur, ingriji ş.a. Situaţia se inversează când este imprimat *î* în loc de *i*, ca în cazurile: înima, întercala, îzbîndi, gîngaşă, Îrina. Abundă de asemenea cazurile în care litera *a* a fost imprimată în loc de *ă* : carei, hotarât, copilarie, capitanul, baiat, parea, facu, treaca, vazut, nadejde, dupa, marunţi, nascut, gasi, grabit, Rautu. Iată şi situaţia inversă, când *ă* este imprimat în loc de *a:* găzdă, îndătoririlor. Litera *t* este imprimată uneori în loc de *ţ:* dragut, putin, tinînd. Este şi situaţia inversă, *ţ* fiind tipărit în loc de *t:* impozanţă (pentru impozantă).

Sunt şi o serie de greşeli care nu mai pot fi puse în seama zeţarului, ci a unei defectuoase copieri de către îngrijitorul ediţiei a unor citate. Într-un citat din *Istoria literaturii* ... a lui G.Călinescu, inserat în introducerea editorului, sunt o serie de flagrante greşeli. Vom pune în paranteze formele corecte: literatura (lirica), utilităţii (umilităţii), felul (chipul), devenind (devenit), întoarcă (reîntoarcă). Citatul conţine apoi omisiuni nesemnalate prin croşete. O serie de greşeli şi în textele preluate din Ş. Cioculescu. În cronica acestuia la romanul *Ciubăreşti* se vorbeşte despre ţara Canaanului (deci ţara făgăduinţei, numele vechi al Palestinei), care se metamorfozează, în ediţia la care ne referim, în ţara... Canarului! Pasajul „Dezgusturile lui Ion Răutu ni se par îndreptăţite în comparaţie..." trebuie completat, conform originalului, astfel: „Dezgusturile lui Ion Răutu ni se par îndreptăţite *prin raportare la un ideal abstract, dar foarte neîndreptăţite* în comparaţie... „(cuvintele subliniate de noi lipsesc din ediţie). Alte greşeli introduse în textul lui Ş. Cioculescu: reciteau (recitau), date (dat), ediţii (erudiţii), leşilor (laşilor), libreal (liberal), avataruri (avatare). Dar se întâmplă ca editorul să înlocuiască, acolo unde nu a înţeles, un termen cu un altul. În cronica la romanul *În ajun* Ş. Cioculescu scrie: „Lenin se afla acolo *fomentînd revoluţia*". Crezând probabil că este vorba de o greşeală de tipar, V.Badiu îl înlocuieşte cu *fermentînd*. Or, în exprimarea lui Ş.Cioculescu era vorba de franţuzescul *fomenter* =a aţâţa, a intriga. Termenul lui Ş.Cioculescu era deci foarte la locul lui. Surprinzător este că receptate cu grabă şi neînţelegere sunt şi unele titluri de capitole ale romanului, şi acestea stâlcite. Astfel, un capitol *Spiciuri* este transcris *Spicuiri*, deşi termenul englez *speech*, folosit imediat lângă titlu, în text, trebuia să dea de gândit. Titlul este transcris greşit şi la sumar. Un alt titlu, *Seminariştii*, apare sub forma *Seminăriştii*. Sunt greşite şi numele unor personaje: Varocica (Verocica), Alexcandru, Alexsandru (Alexandru), Margioala (Marghioala). Sunt alte numeroase greşeli. Nu mai încărcăm pagina cu ele.

Salutar, procesul de restituire a literaturii care a lipsit atât de mult Basarabiei trebuie să fie caracterizat şi de acea esenţială calitate a editorului: acribia filologică.

Iordan DATCU

Cărţi româneşti în Ungaria

IOSIF VULCAN ŞI REVISTA *FAMILIA*

Nu mai poate surprinde pe nimeni că figura legendară a lui Iosif Vulcan, veneratul conducător al *Familiei* şi naş literar al lui Eminescu, a stârnit în ultimul timp un tot mai susţinut interes. După monografia pe care i-a consacrat-o Lucian Drimba în 1974, a urmat editarea publicisticii şi a notelor sale de călătorie şi, cum era şi firesc, examinarea activităţii sale ca redactor al prestigioasei reviste orădene, dar ceea ce surprinde e că acest interes vine din ţara vecină, Ungaria, şi se concretizează sub forma unui frumos volum[1] intitulat *Iosif Vulcan şi revista Familia*, carte semnată de Gheorghe Petruşan şi apărută sub egida Uniunii Românilor din Ungaria în acest an. Este una dintre puţinele cărţi în limba română apărute în Ungaria în ultimul timp, ca expresie a activităţii literare şi culturale a etniei româneşti din această ţară. Încercări sporadice au mai fost făcute – mici antologii, almanahuri, monografii regionale sau folclorice (ex. Gheorghe Mihăescu, *Comuna Chitighaz şi mişcarea culturală a românilor din timpul dualismului*, Giula, 1973) –, dar au rămas fenomene izolate şi meteorice, dată fiind lipsa unui sprijin susţinut din partea statului, prin care acesta să finanţeze şi să sprijine mişcarea culturală a naţionalităţilor conlocuitoare. Important e că acest început se face de către Uniunea Românilor din Ungaria şi că una dintre primele cărţi editate de această Uniune este tocmai una a preşedintelui acestui for, Gheorghe Petruşan.

Gheorghe Petruşan e un nume cunoscut în Ungaria, prin bogata activitate desfăşurată în paginile ziarului românesc *Foaia noastră* (căruia i-a fost redactor mulţi ani) şi, în general, prin activitatea sa de publicist şi de cercetător al fenomenului literar românesc. Autorul de care vorbim s-a născut la Micherechi, un sat pur românesc de la graniţa cu România, în 1938, urmând liceul românesc de la Giula, apoi secţia de Limba şi literatura Română de la Facultatea de Litere a Universităţii „Eötvös Loránd" din Budapesta, şi încheindu-şi studiile cu o teză de licenţă consacrată lui Iosif Vulcan şi revistei *Familia*. Acum, preocupările sale pentru acest subiect au fost reînnodate şi reactualizate, concretizându-se în frumosul volum pe care îl avem în faţă. Este o monografie documentată şi bine chibzuită, o carte a unui studios şi a unui cercetător foarte familiarizat cu materialul investigat, la curent cu toate noutăţile apărute despre acest subiect în numeroase reviste din ţara noastră şi cu principalele lucrări de referinţă. Prin informaţia bogată şi bine asezonată, cartea devine astfel una din cele mai solide incursiuni în istoria mişcării culturale şi literare a românilor ardeleni din părţile de vest ale ţării, având în centrul ei figura lui Iosif Vulcan şi a activităţii desfăşurate de el la revista *Familia*. Este o perioadă în care Iosif Vulcan domină autoritar epoca, atât prin legăturile sale cu mişcarea literară locală, şi prin punţile de legătură pe care le creează cu mişcarea literară de peste munţi, la care participă activ ca membru al Academiei Române, cât şi prin contactele pe care el le stabileşte cu literatura maghiară, devenind astfel un factor de mediere şi de creare a unei atmosfere care s-a dovedit extrem de benefică pentru ambele popoare. Dar asupra acestui lucru vom mai reveni pe parcursul însemnărilor noastre. Acum vrem doar să subliniem unghiul nou sub care Gh. Petruşan îşi concepe lucrarea, instrumentând o bibliografie critică de ultimă oră şi utilizând-o inteligent în scopul propus.

Cartea de faţă este aşadar mai puţin o monografie închinată vieţii şi activităţii lui Iosif Vulcan, cât o carte a fenomenului literar şi artistic din epocă, fenomen dirijat şi impulsionat tocmai de generosul critic şi istoric literar care este Iosif Vulcan. În acest context sunt foarte bine venite incursiunile în istoria presei transilvănene de până la el, care să fixeze locul şi rolul său în acest context, ca şi panoramarea activităţii unor instituţii şi societăţi teatrale şi culturale, cărora Vulcan le-a dat o nouă strălucire şi le-a umplut de un conţinut nou, calitatea sa de „spiritus rector" apărându-ne foarte clară.

Pentru a sublinia în mod deosebit aportul intelectualilor români fie stabiliţi la Budapesta, fie aflaţi la studii în capitala ungară, Gh. Petruşan îşi deschide studiul cu o amplă detaliere a activităţii şi mişcării studenţeşti budapestane de la Societatea „Petru Maior" – la constituirea căreia un rol imporant îi revine şi lui Vulcan – şi a luptei românilor de a-şi dura o presă naţională aici, începând cu Zaharia Carcalechi, Sigismund Pop şi Alexandru Roman. Or, tocmai Iosif Vulcan a fost acela care a realizat saltul de la presa politică la cea literară, prin contribuţia *Umoristului*, *Gurii satului*, *Familiei şi Şezătoarei*, ca şi prin scoaterea calendarelor *Tanda Manda*, *Calendarul dracului*, *Calendarul lui Păcală* şi *Calendarul Umoristului* de-a lungul unui deceniu şi ceva, astfel încât activitatea sa în capitala Ungariei marchează un mare reviriment al vieţii literare de aici. Acelaşi lucru îl face şi la Oradea, unde se stabileşte din 1880, luând cu el şi redacţia *Familiei*, şi unde devine principalul animator al vieţii culturale româneşti, „cea mai proeminentă figură a vieţii spirituale româneşti din Oradea şi împrejurimi", cum constată şi Gheorghe Petruşan. Aici – ni se spune –, redactorul *Familiei* contribuie la constituirea *Societăţii pentru înfiinţarea unei şcoale de fete române la Oradea*, obiectiv care din păcate nu s-a realizat, activând de asemenea, cu rezultate notabile, în societăţile de *Crucea Roşie*, *Societatea Szigligeti*, *Societatea de arheologie şi istorie din Oradea* etc. Figurează ca trimis al Bihorului la şedinţa de constituire a Partidului Naţional Român –, la Sibiu, în 1881. Participând la viaţa politică locală ca deputat al circumscripţiei Borod, pe timp de 6 ani, în comitetul comitatens, susţine înfiinţarea băncii „Bihoreana", a Astrei, Societăţii pentru Fond de Teatru Român etc., în timp ce opera sa poetică era citită, declamată şi aplaudată la şezătorile românilor de pretutindeni, cuvântul său urmărit cu însufleţire, iar dramaturgia sa jucată pe cele mai multe din scenele teatrelor săteşti sau orăşeneşti din Transilvania de către numeroase trupe de diletanţi. Urmărindu-i activitatea bogată de poet, prozator, publicist, romancier, dramaturg şi om de teatru etc., autorul conchide cu îndreptăţire: „opera literară a lui Vulcan îndeplinea pe acele vremuri un rol cultural şi naţional de mare însemnătate, iar în conştiinţa românilor de pe aceste meleaguri timp de mai multe decenii Iosif Vulcan era *marele scriitor naţional*, ridicat din rândul lor şi rămas în apropierea lor toată viaţa, reprezentându-le interesele cu demnitate şi exprimându-le «pe înţelesul lor», sentimentele şi idealurile spre care năzuiau. Iată una din explicaţiile stimei şi popularităţii lui Vulcan." (p. 39).

Un al doilea element care a consolidat popularitatea lui Iosif Vulcan ţine de ştiinţa cu totul specială cu care a ştiut să conducă şi să redacteze *Familia*, făcând din ea o tribună a tuturor românilor, un mod de cunoaştere şi de înţelegere reciprocă. Făcând loc masiv literaturii de peste munţi, popularizând opera lui Bolintineanu, Heliade, Grandea, Asachi, Pelimon, Alecsandri, Eminescu, Macedonski, Duiliu Zamfirescu, dar şi a ardelenilor Coşbuc, Slavici, Şt.O. Iosif, Octavian Goga, Emil Isac şi a altora, el a înfăptuit o adevărată operă de unitate naţională, de cunoaştere şi de promovare a valorilor, de afirmare a lor în plan larg naţional. *Scrisorile* sale din Bucureşti, rubrica *Salon* sau *Conversare cu cititoarele*, cea consacrată debutanţilor şi multe alte asemenea i-au sporit audienţa în rândul publicului, i-au consolidat reputaţia printre specialişti, foaia sa punând de fapt bazele adevăratei literaturi cu caracter naţional din epoca modernă a Ardealului. La aceasta a contribuit şi orientarea pronunţată a redactorului *Familiei* spre o literatură cu caracter popular, spre comoara de credinţe, obiceiuri, legende şi poezii lirice păstrată de popor, a cărei valorificare o solicită continuu. Pe de altă parte, el a contribuit în chip esenţial la ridicarea nivelului artistic şi de cultură al maselor, al populaţiei de la sate, prin susţinerea unei activităţi teatrale în toate păturile societăţii, prin crearea unui repertoriu naţional original adecvat. Să amintim că tragedia sa *Ştefan Vodă cel Tânăr* a fost prima piesă a unui ardelean jucată pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti (la 25 octombrie 1892) şi că piesele sale *Mireasă pentru mireasă* (1877), *Ruga de la Chisătău* (1890), *Sărăcie lucie* (1894), *Mâţa cu clopot* (1898) şi *Gărgăunii dragostei* (1899) s-au numărat printre piesele cele mai jucate în epocă. Nu trebuie trecută cu vederea, arată autorul, nici activitatea sa de romancier, domeniu în care a pus bazele romanului românesc de aventuri (*Sclavul amorului* (1873) şi *Barbu Strâmbu prin Evropa* (1881), dar şi a celui social şi de observaţie politică, rivalizând în acest domeniu cu Slavici, prin romanele *Ranele naţiunii* (1876) şi *Fata popii* (1885-1886), în timp ce relatările sale de călătorie din Bucureşti, Dobrogea, Turcia, Boemia şi Germania sunt pline de observaţii interesante, scrise într-un stil agreabil şi plin de culoare.

Partea cea mai rezistentă a cărţii este însă aceea în care, folosind un material adesea inedit, autorul pune în valoare relaţiile lui Iosif Vulcan cu literatura maghiară şi cu principalii săi reprezentanţi, scriitorul fiind printre primii români membri ai unei societăţi literare maghiare (e vorba de „Societatea Kisfaludy" care îl alege în 1871 membru al ei), sub auspiciile căreia traduce în ungureşte volumul de poezii populare *Román népdalok* (1877), fapt care îi aduce laude unanime şi observaţia, făcută de *Pesti Napló*, precum că „Multora dintre poeţii unguri mai noi le-ar prinde bine mânuirea atât de pricepută, originală, plăcută a limbii maghiare ca aceea pe care am observat-o la acest fiu român al patriei noastre". Alte aprecieri vin din partea lui Károly Szász, Ágoston Greguss, Sándor Márki, D. Feher, Ady Endre. Reprezentarea piesei lui Vulcan, *Ştefan Vodă*, în 1903, pe scena Teatrului Szigligeti din Oradea i-a prilejuit acestuia din urmă frumoase aprecieri la adresa piesei şi a lui Vulcan însuşi, apreciat ca „excelent reprezentant al literaturii române". Scoaterea la lumină a acestor raporturi este meritul lui Gh. Petruşan, care a cercetat sârguincios presa maghiară, dezvăluind aspecte necunoscute ale activităţii lui Vulcan şi ştiind să le pună în valoare, cu artă, pe cele cunoscute, oferindu-ne astfel o carte interesantă şi bine venită, pe care o socotim de bun augur pentru activitatea românilor din Ungaria.

Mircea POPA

[1] GHEORGHE PETRUŞAN, *Iosif Vulcan şi revista Familia*, Uniunea Românilor din Ungaria

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

RĂZLEȚE

Marin SORESCU

CONSTRUCTORUL DE SINE

În legătură cu fenomenul Marin Preda, să observăm modul în care acesta, cu un instinct la fel de mare ca și talentul, s-a construit pe sine. Așa cum cel care dorește să înalțe un monument important, strângând, după ce și-a făcut proiectul, cele mai durabile și cele mai potrivite materiale, aduse de aproape și de departe, Preda - acest gospodar român (...) cu îndârjire și calcul, a fost în stare să piardă mulți ani căutând marmura, cărămizile, fierul, cheresteaua și varul, pândind prețurile, tocmindu-se cu inginerii, salahorii și țăranii. Palatul său nemaipomenit trebuia să aibă două ieșiri: una la țară și una la oraș. Să fie jumătate din jumătate din marmură, jumătatea de marmură să fie jumătate din beton și fildeș și jumătatea din sticlă să fie jumătate din chirpici. (Jumătățile lui Moromete aveau jumătățile lor la infinit. Și chirpicii să fie din chirpici de București și să nu semene cu chirpicii din Siliștea-Gumești (...)

Pe primul plan al vieții sociale nu erau nici țăranii, pe care-i cunoștea, nici orășenii pe care îi intuia, nici intelectualii spre care năzuia, ci un fel de amestec, ce e mai rău din fiecare categorie, un soi de mahalagii emancipați brusc, scăpați la Marx și Engels, ca niște plutonieri în civil - și mulți, mulți arțăgoși și omniprezenți. Și repet, mulți, mulți că te și întrebai: „Ăștia de unde au ieșit?"Unii făceau literatură. Este greu să treci prin ei. Abia după primul volum al *Moromeților,* Marin Preda, angajat în luptă, pirpiriu și sfios, și stângaci ca o rădașcă nimerită la oraș și încercând să-și coordoneze multele picioare după vardist și legile de circulație, abia atunci, zic, numai ce ieși el la marginea Bucureștiului (spre Mogoșoaia) și la marginea proletcultismului și râse pentru prima dată: „Ha,ha, ha! (cine nu cunoaște râsul lui Preda). Îii belesc!" Asta înseamnă că a învins și că neputința era la el masca unei oțeliri în formare, dacă se poate spune, miopia - masca unei clarviziuni remarcabile. Nu voia să belească pe nimeni, nu era un om care să facă rău. Dar prezența sa, de atunci tot mai viu simțită în literatura română, a însemnat o stavilă și un exemplu. (...) În tăcere, publicând rar câte o carte, retras, Preda se construia pe sine. Ca un fluviu în câmpie, din râurile sărace și uneori subterane, pe un sol neprietenos și bântuit de secetă (...)

Existența lui Marin Preda era pentru mine o certitudine și o șansă mare a literaturii române. Dispariția lui a creat în noi un dezechilibru de forțe - dându-le unora iluzia că ar putea să-i ia locul. Care loc? Aud și acum râsul lui la marginea proletcultismului și a unei lungi perioade frământate, la țară și la oraș, unde a încercat să construiască palatul său cu două ieșiri, jumătate din beton, jumătate din chirpici, jumătate din sticlă, jumătate din jumătate: „Ha, ha, ha! îi belesc!"

1981

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

DUPĂ EXAMENE

Sesiunea estivală de examene mi-a reconfirmat și anul acesta concluzii la care ajunsesem de mult. Esențial e aceea că studenții sârguincioși sunt, *grosso modo,* de două feluri. Unii se străduiesc să-și însușească materia dată, alții încearcă s-o și interpreteze personal. Ideal ar fi, natural, ca toți să dobândească, în procesul de învățământ, aptitudinea de a considera valorile literare din perspectiva adecvată, estetică, receptându-le implicit, fiecare, dintr-un punct propriu de vedere, motivând inedit receptarea. E o iluzie a imagina o asemenea posibilitate. M-am convins încă o dată în plus.

În fiecare an caut să formulez subiectele pentru lucrări scrise astfel încât toți acei ce le produc să se vadă constrânși a emite opinii proprii. Propun, de exemplu, interpretarea unei strofe, unui vers, comentarea unei metafore, aprecierea unei situații sau atitudini, caracterizarea conduitei unui personaj. Anul trecut am cerut examinaților să prezinte fiecare, argumentat, romanul pe care îl considera cel mai cuceritor sau, din contră, cel mai plictisitor. În acest an am dorit să aflu care e poetul din perioada interbelică preferat sau nesuferit al fiecăruia. În toate cazurile, doar câțiva s-au implicat în subiect. Cei mai mulți au scris tot ce știau despre o anume operă, chiar despre întreaga producție a unui scriitor. Așa se procedează întotdeauna. Oricum ai formula subiectul, majoritatea celor ce îl tratează reproduc tot ce au citit despre o carte sau un autor, unii și citează copios din memorie (dacă nu cumva copiază). Imposibil să obții o judecată proprie, sau măcar o impresie, o confidență intelectuală. Apare constant cu evidență faptul că nu doar elevii, ci și mulți dintre studenții serioși învață literatura fără a o trăi, că și-o însușesc pasiv, ca pe orice altă materie: geografia, botanica, anatomia. Citesc și memorează. Indiferent ce. Li se dă o bibliografie și ei o parcurg, o înmagazinează în creier, fără ca prin aceasta să se angajeze intelectual și moral, fără ca lectura și studiul să le formeze sau să le zdruncine convingeri, să-i edifice sau modifice. Investighează și retransmit, asemenea unui aparat, orice: literatură bună și mediocră, concepte structuraliste și interpretări filosofice, inclusiv marxist-leniniste, teologie de orice sursă și propagandă ateistă. Calitatea profesorilor le este, iarăși, indiferentă. Preiau tot ce debitează indiferent cine la curs, iar la examen îi restituie acestuia ceea ce a predat. Mulți nici nu percep noțiunea de trăire intelectuală. Insistând în interogația pe tema aceasta, afli că au trăit experiențe de lectură - afectiv. Cutare episod i-a impresionat aidoma unui episod din viața reală. Cutare vers le-a procurat emoții analoge celor stârnite de confesiuni sau discursuri. Motivându-și la ultimul examen preferința pentru un poet sau altul, câțiva studenți au evocat momente din copilărie sau adolescență. Rari au fost cei care au demonstrat că, de pildă, îl preferă pe Barbu pentru densitatea expresiei, pentru caracterul sacerdotal și inițiatic al cerebralității sale; pe Blaga: pentru modul misteric al ceremonialului liric; pe Arghezi: pentru ineditul construcției frastice. Majoritatea lucrărilor excelează prin corectitudinea școlărească, prin repetarea de lucruri știute.Tot ce se poate, în consecință, spune după parcurgerea lor, este că acei ce le-au scris „știu" că „au învățat". A *ști* cu adevărat literatură înseamnă însă a da funcționalitate inedită unui citat, unei referiri. A enumera date și titluri, a reproduce papagalicește strofe și paragrafe e ca și cum ai recita o rugăciune în public, fără participare, sau ai derula-o, precum în Tibet, pe o morișcă. Asemenea rugăciunii, literatura e realmente însușită doar în măsura în care ea devine o modalitate de autozidire, de autoexpresie.

Dar nu una ostentativă. Cine discută literatură spre a-și etala cunoștințele, a-și demonstra inteligența, vivacitatea spiritului, reeditează postura fariseului din Evanghelie. Și „impostura" lui Călinescu ado lescent, care «gândea» spre a fi văzut". E o înclinație proprie studenților „străluciți" - și, în genere, intelectualilor „de elită". Aceștia, supralicitându-și originalitatea, o afișează spectacular. Studenții, în lucrări, adoptă formulări bombastice, uneori agresive, polemizează cu exegeții de prestigiu, inclusiv cu profesorii lor, și pentru a putea s-o facă dau proporții excesive unor detalii periferice ale problemei în discuție, eludând esența. E vizibil de la distanță că respectivii caută să se pună pe ei în evidență, și nu să releve dimensiuni ignorate ale vreunei opere, să contribuie la elucidarea vreunei chestiuni de istorie sau teorie literară. Râvna lor studioasă invederează nu iubire dezinteresată pentru obiectul de studiu, ci dragoste pentru ei înșiși, finalitatea reală a strădaniilor fiind nu progresul cunoașterii, dorit pentru el însuși, ci promovarea socială proprie. Absolvenții facultății noastre, pe care îi credem însetați de inefabil, sensibili doar la valorile spiritului, se dovedesc a fi și a fi fost stăpâniți de aceleași porniri ca Dinu Păturică, Lică Trubadurul sau Pârgu. Unii aspiră chiar la funcția supremă de stat. Nu se poate generaliza, totuși. Dorința de afirmare e firească și este prima condiție a diferențierii nu doar interumane, ci și la nivel de specie. Fără „ambiția" de a fi altfel, a unor primate hominide, am sări și azi cu toții prin copaci. Diferențierea necontenită, mod al evoluției permanente în sfera umanului, implică însă controlarea ambițiilor, orientarea lor rațională: Cine își utilizează darurile naturale spre a se afirma în dauna altora, tot înzestrați, spre a-și elimina prin indiferent ce mijloace concurenții, își degradează propria umanitate. Nu toți tinerii dotați ajung însă la asemenea practici. Nu toți cedează impulsurilor interioare demonice. Unii (poate majoritatea) se consacră realmente creației.

O îndatorire majoră a dascălilor este, în orice caz, aceea de a stimula pe toate căile în tineret spiritul de inițiativă, curajul angajării personale, năzuința la originalitate. Nu toți sunt conduși însă de acest principiu. Există cadre didactice, mai ales în învățământul superior, care invidiază și dușmănesc tinerii capabili, văzând în ei virtuali rivali. Nu au însă cum să le împiedice ascensiunea; ii pot doar zădări, șicana, descuraja, momentan. Pe unii și-i fac dușmani. Pe alții, dimpotrivă, suporteri. Înțelept, dacă nu oportun, este, în mediul școlar (și de altfel, în toate mediile) a sprijini afirmarea personalităților. Personalitatea e „binele suprem", a spus-o și Goethe.

Dar nu trebuie desconsiderați nici aceia ce sunt doar silitori. În asta mă deosebesc de unii dintre colegii de catedră. Nu-i cu putință a primi în facultăți doar spirite creatoare. Un student în stare doar să reproducă ce a învățat poate deveni un eficace factor de instruire, de culturalizare. Nu e suficient a crea cultură; ea trebuie și răspândită. Zadarnic apar scriitori geniali, dacă nu au pentru cine scrie. S-ar putea chiar zice că apariția acestora e condiționată de existența unui public. Publicul e creația profesorilor de liceu și gimnaziu, a învățătorilor și educatorilor, a bibliotecarilor, a tuturor „luminătorilor", oricât de modești. „Sint Mecenates, Flacce et Marones adveniunt" opina, acum două mii de ani, un poet latin. Parafrazându-l astăzi, se poate afirma (fără subestimarea mecenaților) că, unde există buni dascăli, apar și poeții talentați.

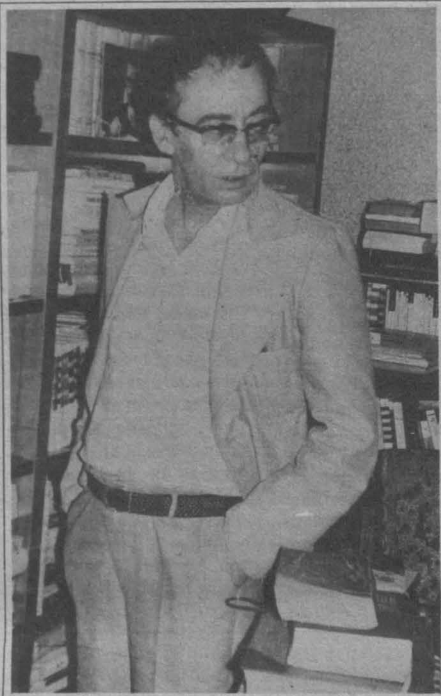
Acestea sunt câteva din gândurile rumegate și în acest an, în sesiunea de examene.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Mihai UNGHEANU

UN ROMAN INSURECŢIONAL: „DELIRUL"

Ideea de a face „tabula rasa" din întreaga literatură română postbelică este o idee politică, îmbrăţişată cu o nefirească adeziune de mulţi din comentatorii elogioşi de până mai ieri ai aceleiaşi literaturi. Condiţia acestor comentatori, cu memorie scurtă, este agravată şi de trecutul lor publicistic închinat, cu aparat teoretic şi gesticulaţie spectaculoasă, „judecăţii de valoare". Constituiţi cu de la sine putere în „sindicatul spiritelor fine" (îl citez pe Petru Popescu), îndrăgostite şi subjugate de valoarea estetică, membrii acestei congregaţii a gratuităţii s-au ocupat un sfert de veac cu

decrete de valoare. Decretele lor de valoare aveau înfăţişarea unor articole de revistă sau a unor premii literare, când nu luau şi alte înfăţişări prea puţin suave, cum ar fi priorităţile editoriale, comentariul preferenţial, drepturi de autor pe măsură, călătorii peste hotare. Cum că aceste decrete de valoare generatoare de avantaje nu s-au dat întotdeauna valorilor reale, sunt prea multe exemplele doveditoare pentru a le face aici loc. Procesul falsificării judecăţii de valoare în interes extraliterar urmează a fi făcut, deoarece el este capul de pod al brutalelor contestaţii literare de astăzi.

Cu aceeaşi uşurinţă cu care ieri au dat decrete de valoare unui număr întins de autori, aceiaşi dictatori de ucaze estetice au hotărât că literatura postbelică este în întregul ei un enorm rebut. Şi într-un caz şi în altul funcţionează aceeaşi cinică manipulare a realităţilor şi valorilor venită din partea unor persoane pentru care literatura a fost şi a rămas un spaţiu de ascensiune socială şi politică şi mai puţin (sau deloc) unul al profesiunii de credinţă în literatură şi valorile ei. Instituţiile literaturii au fost folosite în scopuri extraliterare şi conjuncturale, fapt vizibil cu ochiul liber şi astăzi de către orice privitor. Scara de valori a literaturii române postbelice urmează să fie reconstituită. Nu e vorba numai de a îndepărta vechea scară de valori bizuită pe criterii politice, stabilite în anii '50, care mai poate fi recunoscută chiar şi astăzi în manuale şi atitudini oficioase, ci şi de scara de valori constituită, în sunetul de tam-tam al decretelor judecăţii de valoare, în ultimii cinsprezece ani. Evident, reconstrucţia culturală întâmpină obstacole, cel mai evident fiind astăzi repolitizarea dintr-un unghi opus a abordării literaturii române, care tinde să plece de la postulatul că orice om trăitor în România sub comunism a fost vinovat şi că orice scriitor postbelic din România a făcut compromisuri, de unde trecerea tuturor pe sub furcile caudine. Aceste neghiobii difuzate cu insistenţă par mai puţin neghioabe atunci când devine vizibil faptul că, din lipsă de spirit istoric sau poate din ignoranţă, sunt scutiţi de tratamentul politic vindicativ tocmai membrii generaţiei care în anii '50 au deturnat mersul literaturii române, oferindu-i modele artificiale şi inconsistente, pe criterii politice şi nu o dată antiromâneşti. Valorile literare rămân valori literare fie că au fost scrise în anii cincizeci, fie că au fost scrise mai târziu, după cum literatura de reţetă politică sau estetică îşi vădeşte în cele din urmă caracterul de contrafacere parazitară. Dar conştiinţa faptului literar autentic are de dat din acest punct de vedere o bătălie pentru înlăturarea falsei conştiinţe literare de astăzi, care înfeudată unor noi idei politice încearcă să creeze o „nouă ordine literară". Scriitorimea reacţionează în prea mică măsură la devalorizarea criteriilor sale definitorii. Campania demolării valorilor clasice ale literaturii române, ca şi a celor contemporane, a primit şi primeşte prea puţine riposte de autoritate. Nu ne vom referi pe larg la Eminescu, deşi maltratarea lui este foarte ilustrativă, ci la scriitori şi opere mai apropiate, care au intrat în zestrea vie a societăţii noastre postbelice.

Reeditarea „Delirului", într-o versiune care intră în conflict cu intenţiile şi hotărârile lui Marin Preda, face parte din acest curent de idei ireverenţios faţă de literatura română postbelică şi faţă de personalităţile care au ilustrat-o. Reeditarea a fost redusă, în 1992, la o chestiune de epurare a textului ediţiei definitive, pe motiv că romanul lui Marin Preda se cade purificat de Satana, prin Satana înţelegându-se fie Ceauşescu, fie comunismul. Din romanul „Delirul" au fost extirpate, prin urmare, mai multe capitole şi pasaje, fără ca voinţa testamentară a scriitorului să fi îndreptăţit aceste intervenţii. A fost îndepărtat un capitol din prima şi ultima ediţie, privind un tânăr deţinut politic arestat şi dus din post în post, cu justificarea că acesta ar fi Ceauşescu, şi, din ultima ediţie, un capitol privind asasinarea unui muncitor de către legionari, după cum şi a unei discuţii despre reportajele de pe frontul antisovietic ale eroului romanului, pe motiv că şi într-unul şi într-altul este vorba de comunişti. Justificarea acestor intervenţii în textul „Delirului" prin bunăvoinţa faţă de un autor silit de oficialităţi la compromisuri politice este atât de şubredă încât nici nu poate fi luată în discuţie. Ediţiile au criterii filologice bine stabilite, iar acestea nu se extrag dintr-o istorie literară de cafenea. În fond, şi Ceauşescu şi comuniştii au existat, iar Marin Preda scria un roman realist, în care aceştia se puteau încadra firesc. Nicăieri nu există, apoi, indicaţia că tânărul dus de jandarmi din post în post ar fi Ceauşescu. Şi chiar de ar fi fost, autorul este suveranul propriului text şi orice intervenţie în el este un atentat la dreptul său de a-şi exprima liber în scris felul său de a vedea lucrurile. Ov. S. Crohmălniceanu şi Petre Sălcudeanu au apărat într-o emisiune de televiziune dreptul scriitorului la liberă expresie, ca şi respectarea ultimului său cuvânt scris (aici cea de a doua ediţie), situându-se pe linia criteriilor literare îndatinate. Cunoscător al versiunii originare a romanului „Delirul" (alături de Magdalena Popescu, Eugen Simion şi Mihai Ungheanu), Ov. S. Crohmălniceanu era cu atât mai îndreptăţit să protesteze împotriva violentării post-mortem a conştiinţei scriitorului Marin Preda. Singurul nostru drept era, eventual, acela de a judeca valoarea literară a acestor capitole, caracterul lor organic sau artificial în corpul romanului.

Prima observaţie rezultată din comparaţia ediţiei a doua cu cea dintâi este că Marin Preda nu-şi revede şi amendează textul. Ne aflăm nu în faţa unei ediţii revizuite ci adăugite. Cu alte cuvinte, Marin Preda şi-a păstrat intact mesajul primei ediţii. A doua observaţie, posibilă pentru un cunoscător al prozei lui Marin Preda, era că prozatorul n-a scris, de fapt, un capitol nou, la comandă, pentru „Delirul" despre un muncitor ucis de legionari, ci că a preluat două capitole scrise altă dată şi rămase în ediţia primă a romanului „Risipitorii". Nicolae Masă din „Delirul" este Ion Lungu din „Risipitorii" (cap.V şi VI, partea treia), care dezbate problema atât de pasionantă pentru Marin Preda a ascunsei psihologii ţărăneşti. Iată dovada că autorul n-a voit să fie altul, la comandă, ci el însuşi, citându-se pe sine, fapt ignorat de comentatorii ediţiei a doua a „Delirului", ca şi de ediţia „purificată" (Editura Expres, 1992). Cât despre discuţia dintre Ştefan Paul şi ziaristul de la „Il Tempo", pe tema reportajelor de front (bănuită şi epurată pentru neverosimilitate) ea are, pentru cine cunoaşte viaţa lui Marin Preda, o notă de indiscutabilă autenticitate, personajul fiind după toate indiciile Ştefan Popescu, un ilegalist veritabil de la „Timpul", cu care viitorul scriitor s-a împrietenit în redacţia ziarului.

„Delirul" face parte organică din opera de maturitate a scriitorului, comunicând perfect, de altfel, cu „Viaţa ca o pradă" cu „Risipitorii" şi cu „Moromeţii". Chiar adausurile, atât de puţine, de la ediţia a doua, provin din climatul acestor opere şi se înscriu în aceleaşi dimensiuni valorice. „Delirul" nu poate fi izolată de întreaga operă de prozator a lui Marin Preda şi mai ales de experienţele capitale ale tânărului adolescent sosit în Bucureşti în preziua rebeliunii legionare. Extirparea paginilor pomenite din textul romanului exprimă o atitudine intrusă şi voluntaristă faţă de opera literară, venită din spaţiul politic. Ediţia din 1992 a „Delirului" este, de fapt, o ediţie cenzurată pe criterii anticomuniste, în vizibilă antiteză cu cenzura fostului regim.

Paradoxal este că „Delirul" este o carte fundamental „anticomunistă" de vreme ce-şi permite infirmarea câtorva din tezele cheie ale comunismului din România: ideologia comunistă l-a decretat pe Antonescu „criminal de război"; aceeaşi ideologie a considerat trecerea Prutului de către armata română în 1941 un act anticomunist. Marin Preda sfidează interdicţiile şi retorica lor, scriind în modul cel mai realist şi mai autentic despre Ion Antonescu şi despre războiul antisovietic. Pentru Marin Preda ideea că războiul românilor în Răsărit, pornit în 1941, ar fi o „crimă de război" nu există. O breşă la fel de importantă o constituie prezenţa în roman a legionarilor, fără a fi înfăţişaţi drept nişte criminali spasmodici, cum cerea şablonul ideologiei comuniste. Între opinia publică românească şi aceste realităţi istorice româneşti era construit un adevărat zid al Berlinului, pe care prin „Delirul" Marin Preda l-a dărâmat în cea mai mare parte a lui. Romanul „Delirul" a fost o carte insurecţională, constituind, în egală măsură, un eveniment literar şi un eveniment politic. Anticomunismul romanului a fost imediat denunţat oficialităţilor prin memorii în care Marin Preda era acuzat că-l reabilitează pe „criminalul de război" Antonescu şi pe legionari, şi că prezintă şi războiul românesc din Răsărit ca pe un act justificat. (Un asemenea memoriu de factură cominternistă a fost înaintat imediat după apariţia romanului mai multor publicaţii din Bucureşti şi din ţară, ca şi cabinetelor politice superioare, de către Mircea Brătucu.) Din acelaşi unghi, al trădării ideologiei şi pactului comunist, a fost văzut romanul „Delirul" şi la Moscova, unde a apărut, într-o publicaţie centrală, un articol criticând vehement evocarea „criminalului de război" Antonescu şi a trecerii Prutului de către armata română. Un răspuns succint s-a dat acestor critici în „România literară" sub semnătura lui Ov. S. Crohmălniceanu. Atacul moscovit asupra „Delirului" a declanşat în România o adevărată campanie de formulă cominternistă împotriva cărţii, chintesenţa tezelor politice îndreptate împotriva lui Marin Preda putând fi găsită în volumul Georgetei Horodincă: "Structuri literare", 1976. Dosarul romanului „Delirul" este impresionant, pentru că oferă bogata materie ilustrativă a unuia din marile capitole ale opoziţiei literare româneşti la tezele şi şabloanele comuniste. Se uită prea uşor că premergătorul celor care astăzi reabilitează figura mareşalului Ion Antonescu rămâne scriitorul Marin Preda, prin „Delirul". Abia după romanul lui Marin Preda a fost posibilă apariţia unei lucrări istoriografice cu o corectă optică asupra evenimentelor în care a fost amestecat mareşalul Ion Antonescu (A. Simion: „Regimul politic din România în perioada sept. 1940 – ian. 1941", Dacia, 1976). Iar dacă cineva se poate îndoi de sensul antidogmatic şi anticomunist al romanului „Delirul" nu are decât să compare şablonul antiantonescian şi, indubitabil, antiromânesc, din romanul „Ultimul batalion" de I. Ludo (1960) cu prezentarea mareşalului din cartea lui Marin Preda.

Romanul lui Marin Preda, „Delirul", este o reacţie independentă şi frontală la tipul de maculatură propagandistică semnat de I. Ludo şi la desfigurarea istoriei româneşti de şcoală rolleristă. Ciclul „Paravanul de aur" de I. Ludo, exprimând poziţia de partid faţă de istoria politică modernă a României, este o colecţie de caricaturi şi pamflete înjositoare la adresa tuturor personalităţilor din viaţa politică românească dintre cele două războaie mondiale. Nimic n-a scăpat nespurcat. Există şi în legătură cu acest adevăr o teorie, cum că Marin Preda şi-ar fi scris romanul la comanda oficialităţilor româneşti. Vlad Georgescu îşi permite uriaşul lux de a formula această aserţiune în „Politică şi istorie", München, 1981. I. Negoiţescu face şi el dintr-o supoziţie o concluzie: „Sunt convins că subiectul i-a fost sugerat de partid" („În cunoştinţă de cauză", Ed. Dacia, 1990, pag. 54). Ambele afirmaţii vin din sfera „Europei libere", care a taxat, fără nici o acoperire, cele mai importante gesturi de independenţă ale scriitorului român faţă de fostul regim comunist drept gesturi subordonate. În realitate, „Delirul" ilustrează „tema povestitorului", care l-a urmărit pe Marin Preda în special după apariţia „Moromeţilor" (o declară într-un interviu din „Luceafărul") şi pentru care s-a documentat cu discreţie, recitind mai ales presa românească a perioadei. Romanul trebuia să se încheie cu procesul lui Antonescu, dar volumul doi n-a mai fost scris deoarece continuarea „Delirului" presupunea ingerinţele oficialităţilor cu care Marin Preda a refuzat, astfel, să colaboreze.

Desigur poziţia lui Marin Preda contravine teoriei celor care au susţinut şi susţin că nu se putea face nimic în România împotriva voinţelor oficiale. Dar acestea sunt realităţile. „Delirul" a fost un roman scris în secret, fără ştirea oficialităţilor. Apropiaţii scriitorului ştiu prea bine acest lucru. Prin „Delirul" Marin Preda restituia oricărui român libertatea de a vorbi firesc despre Antonescu, despre legionari, despre războiul antisovietic, lepădând şabloanele sufocante. Iată ce nu i s-a iertat şi iată ce nu se iartă nici astăzi. Marin Preda a lărgit prin „Delirul" orizontul cunoaşterii şi conştiinţei româneşti postbelice.

E un titlu de glorie inaccesibil disidenţei române.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

GRAFFITI

Gheorghe TOMOZEI

DESEN CU MARIN PREDA

O „decepție" pentru cei ce l-am cunoscut pe Marin Preda: nu arăta (nu se purta) ca un țăran.

Nu era un viguros și un stenic, n-avea urmă de dulce viclenie în comportare, nu era hâtru sau isteț. Nu exalta, nu se jelea.

Vestimentația, corectă, cu o vagă aplecare vinovată spre lux, era mai degrabă a mahalagiului citadin trecut prin școli și ajuns într-o altă condiție.

Se socotea urât și nu era: e unul dintre scriitorii cu cele mai măgulitoare fotografii și e știut că fotografia – ochi fix, perpetuu deschis – e îndeobște necrutătoare.

Era mai degrabă un timid. Un introvertit, un defensiv (în gestica diurnă) pe cât de tenace robit trufiilor sale. Fiindcă, iubindu-și meșteșugul și prețuindu-se cu obiectivitate, a scris de la început până la închis de pleoape cu credință că *e* un mare scriitor. Nu putea spune, ipocrit:încerc, sper; după slabele mele puteri; dacă domniilevoastre mă acceptă etc., era omul impulsului magnificent, etern nemulțumit de propria-i scrisă, dar iritat de sentințele „plebei", convins că profesiunea de scriitor *există* și că rostul oricărui conțopist de vorbe nu e vânarea unui loc în lexicon, ci înverșunarea de a fi (sau a te crede) între cei dintâi, între biruitori.

Om mai degrabă tandru, bântuit de fantasmele melancoliei, se simțea cel mai bine în preajma celor simpli, lipsiți de veleități și, când era vorba de confrați, a dăruiților, a celor atinși de patima scrisului. Cu cei mai buni era indulgent, prețuindu-le talentul (adesea cu totul incipient) și era „rău" cu cei răi, panglicarii, impostorii, carieriștii. Lor le servea replici dure, compuse din acidulatele „culori" ce l-au lipsit de lauda, sau acceptarea unor Sadoveanu sau Călinescu, oripilați de limbajul său uzurpând frumusețile academice la vremea când nimănui nu-i trecuse prin minte că scandalosul Preda ar putea fi academician (e drept, membru corespondent precum a și murit), la ora când Moromete nu făcea altceva decât să scrie „Moromeții" tencuit în anonimat, lipsit de alinturi (parale, funcții, tinichele) și când opera sa capitală a fost chiar opera confirmării unei vocații în care prea puțini credeau, performanța a uimit.

A urmat o „curbă de regularitate", asemeni lui Rebreanu a abordat un vast program romanesc, fiecare nouă apariție găsindu-l cu primele capitole, gata scrise, ale unei noi cărți.

Omul Preda n-a rezistat ritmului impus și sfârșitul l-a găsit la puțină vreme după ce ivise de sub tipar „Cel mai iubit dintre pământeni", acceptat unanim ca un vârf al prozei noastre, capabil să se autodepășească, rezistând netulburat la succesele tinerei proze. Fiindcă Preda nu putea avea concurenți, ci numai colegi și inamici.

Moartea lui năprasnică a fost la fel de „nedreaptă" precum cea a adolescentului Labiș, la fel de prematură cum – mai târziu – a fost moartea încă tânărului Nichita, umbrind istoria literaturii și aducându-i scriitorului o glorie cu care n-a fost contemporan.

Marin Preda, autorul (și editorul), a avut boieria scrisului și a devenit un nume sinonim cu tenacitatea, cu truda neîmpăcată, cu inspirarea „construită". De o inflexibilă verticalitate, statura sa morală îl recomandă ca pe un revoltat în fața absolutismului totalitar și sunt pline de ridicol încercările de după Decembrie '89 ce vor să facă din el, dacă nu un beneficiar al epocii pe care opera sa a amendat-o cu franchețe, cel puțin un supus obedient. Cine, înainte și după Preda a vorbit cu atâta patetism despre „dispariția" țăranului român, cine s-a împotrivit – surd – încercărilor de a idealiza chipul „noii" țărănimi ori de a fataliza distrucția inexorabilei lumi a satului?

Paradoxal (și nu prea), Marin Preda nu e un scriitor „popular" ce se citește lesnicios, cu delicii rapide ci e, în ciuda adversității pentru mode, deci în dispreț pentru tehnicile textualiste, un scriitor dificil, parcurs adesea cu anevoință, un scriitor cu glorie urcătoare.

Cum, pe alt tărâm, s-a bănuit că o întreagă literatură se trage din „mantaua lui Gogol", trebuie să recunoaștem și noi că mai toți bunii prozatori ai momentului „se trag" din mirajul autorului „Moromeților".

Mi-l evoc pe marele singuratic așa cum memoria mea l-a păstrat, mereu neîmpăcat și amar. Cu mers șovăielnic, stins. Cu chip abstras luminilor clipei (sau mizeriei ei), truditor la galere, nedeprins cu tihna și huzurul, un muncitor (adică un țăran) purtându-și cu mereu copilăroasă jubilare faimoasa-i pălărie franțuzească (boruri largi, aproape sombrero) nu altfel decât va fi purtat, în verile ucigătoare ale Bărăganului natal, pălăria de paie...

Mistuit în soare, Preda se apără de lună...

APELLES AVEA DREPTATE

Prin 1985, Savu Dumitrescu, șoferul lui Marin Preda, s-a hotărât să lase deoparte volanul și să pună mâna, cu hotărâre, pe condei. Rezultatul a fost cărțulia *Zece ani alături de Marin Preda*, apărută la editura „Cartea Românească". Misterul care învăluie existența scriitorilor (a celor mari în special) a avut totdeauna ecouri în rândul cititorilor, dornici de a-i cunoaște pe preferații lor în toate ipostazele, dar mai ales în cele de viață personală. E, desigur, motivul succesului pentru că în pofida tuturor stângăciilor *Zece ani alături de Marin Preda* s-a vândut ca pâinea caldă. Recent, Savu Dumitrescu își republică, sub un titlu care invită la mister, cartea*, anunțându-ne că ea este „revăzută și completată de autor cu date inedite referitoare la viața și moartea lui Marin Preda". Am parcurs cu interes noile pagini pentru a surprinde, în primul rând, progresele șoferului în dificila artă a scrisului și, mai apoi, „noutățile" promise. Totul e subțire ca un fum, iar cititorul are serioase motive să fie dezamăgit. Convins că ne transmite lucruri esențiale despre autorul *Moromeților*, Savu Dumitrescu face în permanență precizări stupide cu aerul că ne încredințează mari secrete. Ceea ce-i scapă e tocmai esențialul, omul din preajma scriitorului consemnând constiincios banalități de tot felul: mâncăruri servite la deplasările în provincie ori în satul natal (Siliștea-Gumești), lipsa de talent automobilistic a prozatorului, înjurături și ticuri verbale, bacșișuri grase primite pentru serviciile de slujbaș devotat. Savu Dumitrescu, nu poate depăși o prejudecată, anume că în scris nu se mai adresează doar prietenilor, care ascultă cu gura căscată întâmplări aproape incredibile (pentru mentalitatea lor) despre un om important, ci unor cititori interesați de a „prinde" fațetele necunoscute ale unui profil scriitoricesc demn de toată atenția. Anecdotica amintirilor relatate în „revizuirea" postrevoluționară este total necooperantă cu structurile germinative ale operei lui Marin Preda, despre care, neînțelegându-l, povestește vrute și nevrute fără pic de talent. Unele dintre pasaje au hazul nebun al compunerilor școlare în care oralitatea reprezintă singura pată de culoare peste stângăciile de vocabular, gramatică și stil. Se simte, de asemenea, prezența unei „mâini prietene" în „perierea" textului de truismele inerente ce însoțesc produsele celor nedeprinși cu „tortura" scrisului. Cum rostul dintâi al șoferilor e de a conduce și repara mașinile, tentația cuvântului nu e o vină prea mare. Mai grav e că Savu Dumitrescu, atras probabil de valul dezvăluirilor senzaționale practicate cu scop comercial în presa momentului, se transformă, pe ultimele pagini, într-un personaj justițiar, decis să facă lumină în *cazul Preda*, ca deținător al adevărurilor ascunse până acum, privitoare la moartea prozatorului. Șoferul lui Marin Preda se lansează în speculații fără acoperire și, din nefericire pentru el, astfel de supoziții (un complot al securității care a „ordonat" moartea marelui romancier) riscă să discrediteze o singură imagine: pe a sa, a omului care a stat cu un devotament exemplar cum singur mărturisește, iar noi îl credem, timp de zece ani, alături de Marin Preda.

Iată, așadar, că vorbele pline de duh ale lui Apelles își au pe mai departe actualitatea.

Lucian CHIȘU

* Savu Dumitrescu, *Marin Preda – între viață și moarte*, Casa editorială Odeon, București, 1992

E o clipă moncher

1.

Azi-noapte pe la cinci, la cinci și-un sfert,
în cartierul care-mi aparține,
(bloc uriaș și suplu și incert)
m-am fost trezit din somn, și-mi era bine.
Și atunci l-am văzut, era abur și vis
și stătea lângă pat cu alura lui grea de țăran,
îmbrăcat în costum de un gri indecis,
pe Marin Preda cum îl văzusem în urmă cu ani.
Era palid și avea o privire de nea
și o față profundă și calmă,
cum un pictor boem, geniu fără să vrea,
îl pictase c-o frunză în palmă.
N-am crezut că e el. Mă ura uneori...
Și în vis, refuzându-l cu visul,
îl ghiceam depărtat, ridicat sus în nori,
apărându-și avar manuscrisul.
— „E o clipă moncher, chiar Dos Passos mi-a spus,
când învie în vreme țăranii.
Sunt bătrân și târziu, mai bătrân ca Isus,
și-mi fugiră în lună toți anii.
Noi renaștem moncher, suntem tineri și vii,
și pământul respiră aproape,
și țăranii se-ntorc osteniți pe câmpii,
n-a fost chip cineva să-i îngroape..."
Se făcea că e viu, îmi venise în vis,
ca un mire trezit din beție.
L-am rugat să-mi explice direct și deschis
de ce-mi spune durerea chiar mie.
— „Nu ții minte, moncher, cavalcada de mai,
caii tăi risipindu-se-n pustă?
O eșarfă de nori și galopul de cai
în năprasnică goană, augustă?"
— „Nu țin minte, moncher, nu țin minte nimic,
doar mirosul făinii la moară,
și o cumpănă-n câmp și un fluture-spic
și țăranii ce nu știu să moară"...

2.

Era alb ca nădejdea miresii sub voal,
se-mbrăcase în haine de seară,
și în sclipătul scurt al luminii, astral,
mă-ntreba monoton și firesc și egal:
— „Nu-i așa că e clipa în care, regal,
vine-a plugului grea primăvară?"...
— „Se prea poate, moncher,
Bem un vin de pământ?
Vin bătrân și blajin ca uitarea?
Ai venit, ești în casă la mine stăpân,
să trăiești, Marin Preda, cât marea"...

3.

Era alb ca nădejdea miresii, și viu,
submarin care-și caută rada.
M-a rugat:
— „Hai, Dos Passos, e foarte târziu,
mă grăbesc să mă duc, mă grăbesc să mai scriu,
au vârât o păpușă de ceară-sicriu,
ocrotește-mă tu și zăpada"...
Ridicându-se demn, mohorât și grăbit,
și-a aprins cu tristețe țigara
— „Nu-i așa că e vremea, nu-i așa c-a venit
vremea plugului greu de urnit?
Hai, Dos Passos că, totuși, e țara
sclipind ca un plug primăvara!
Nu mai spune nimic, nu mai spune c-am fost,
se aude în bloc hărmălaia...
Eu mă grăbesc cu taxiul, îl găsesc, facem rost,
vino, de vrei să treci Hymalaia,
nu mai bate și intră direct unde-am fost,
la etajul întâi, nu departe de-aici,
într-o cameră, la Mogoșoaia"...

Mircea MICU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

MARIN PREDA
O scrisoare literară din 1955

Public în acest număr o scrisoare literară care este, în același timp, și o frumoasă scrisoare de dragoste. Autorul ei este Marin Preda. El are, când o scrie, 32 de ani (ianuarie 1955), e îndrăgostit de o tânără scriitoare, Aurora Cornu (care-i va deveni în curând soție), a scris, cu cinci ani în urmă, un roman și romanul se cheamă Moromeții. De ce nu l-a publicat? Și merită, oare, să-l publice? Iată tema scrisorii. Nu-i singura. Marin Preda vorbește și de viața literară a epocii (Petru Dumitriu, Paul Georgescu, N. Tertulian, Aurel Mihale, Al. I. Ștefănescu, Nina Cassian) și, în prima parte, scrie chiar o mică schiță literară: un estetician mănâncă salată de varză și prozatorul face considerații despre suferința pe care o provoacă setea și foamea. Reflecțiile sunt ba comice, ba serioase. Stă de vorbă, apoi, cu un critic literar, care i-a fost sau îi mai este încă prieten și criticul îi laudă romanul aflat în manuscris. Laudele îl pun pe gânduri pe prozator. Nu cumva nu sunt sincere? El nu-i nemulțumit de carte, a abandonat-o și, fapt curios, n-a fost niciodată ispitit s-o recitească. Nu-i, oare, acesta semnul că romanul Moromeții nu-i profund? Și, dacă romanul nu i-a „crestat" sufletul, merită, atunci, să-l publice?...

Scrisoarea este un document de primă importanță. Un prozator care a scris, cum se va dovedi în curând, o capodoperă și el este neîncrezător. El caută altceva. Se gândește la cititorul său care are nevoie de un „frate bun" și el, prozatorul, nu este decât un „frate vesel"... Nu-i puțin? Este, oare, stilul epic cel mai potrivit...?

Scrisoarea, datată 12/15 ianuarie, face parte dintr-o serie de alte 16 scrise între 1954-1957 și se află în posesia destinatarei, scriitoarea Aurora Cornu. Ea a avut amabilitatea să-mi îngăduie, cu câțiva ani în urmă, să le xeroxez. Îi mulțumesc pe această cale.

Eugen SIMION

Dragă Aurora, iubita mea!

Scrisoarea asta ține loc de flori. Am vrut aseară să-ți trimit flori, dar în București, în 1955, la orele 12 noaptea, oamenii noștri încetează să mai aibă porniri artistice sau poetice (teatrele, cinematografele, florăriile etc. se închid, rămân numai unele farmacii și restaurante, în privința asta burghezia... [1]. Dar să las, fiindcă vreau să-ți povestesc cum mi-am petrecut seara, de ce am vrut să-ți trimit flori.

La Capșa, când am deschis ușa, l-am văzut pe Tertulian. Stătea la masa unde am stat noi, cu Tita Chiper. M-am așezat și i-am cerut lui Nea Niță să-mi dea o friptură. Tertulian mânca pâine cu salată de varză roșie.

— Stai, spune, zic eu, că ți-e foame de nu mă vezi!

Nea Tertulian e un tip cam abstract și foarte puțin plastic și de aceea râde la cea mai vag colorată expresie.

— Asta înseamnă de fapt că ți se împăienjenesc ochii! am continuat eu. Eram bine dispus și aveam chef de vorbă. Foarte curios! am exclamat. Mi s-a întâmplat să rabd zile întregi de foame, dar nu mi-amintesc să mi se fi împăienjenit vederea. Curios, nu ?! mă adresez eu lui Nae.

Nae se uită la mine nedumerit. Știi că expresia mea este, în asemenea ocazii, foarte serioasă. Nae nu poate ghici umoarea mea foarte ascunsă, adică de ce aș fi așa de curios? Nu prea înțelege. Bat toba cu degetele pe masă:

— Foarte curios! exclam. Știi de ce? Pentru că în realitate foamea nu este așa de chinuitoare cum se crede. Foamea, încep eu o prelegere științifico-psihologică, slăbește întreg organismul, deci și capacitatea de percepție a suferinței în care se află el însuși. Inaniția e o stare letargică în care metabolismul bazal este extrem de scăzut. Gândurile sunt vagi, nelămurite, coșmarurile descrise de scriitori sunt de fapt niște invenții literare. Foamea, dragă Nae, cred că dă o stare de îndobitocire în care suferința e la o treaptă foarte joasă. De ce să facem atâta caz? Scriitorul acela nordic, Kunt Hamsun, celebru prin povestirea sa, *Foamea* , e un tâmpit. În genere, cea mai groaznică suferință fizică este ușor suportabilă, cu o singură condiție însă: să lipsească semnificația suferinței; mai clar: să lipsească suferința morală.

Nae se uită țintă la mine; se oprește din mâncat pâine cu varză și așteaptă.

— De fapt, sar eu deodată cu gândurile în altă direcție, setea e mai cumplită decât foametea, pentru că metabolismul se urcă la început din cauza combustiei produse prin digestie.

— Da, zice Nae, și are aerul că și considerațiile mele sunt destul de originale.

— În copilărie am răbdat de sete într-un mod absurd. Mergeam cu vitele pe câmp și exista o psihologie stranie la noi că nu poți face nimic decât să rabzi de sete.

Nu poți lăsa vita și să te duci la fântână, nici n-o poți lua cu tine. Stai pe miriște și te uiți peste drumurile de plan să treacă vreo căruță. Și când se vede vreuna, te podidește o mare fericire, s-ar putea să aibă apă. Căruța se apropie ș,i când ajunge în dreptul tău, te uiți la omul de pe cutie și întrebi cu un glas jalnic:

— Ai, mă nene, apă?!!!

— N-am taică, am vărsat-o! zice omul cu părere de rău.

Aici, Nae a izbucnit în râs; probabil că am imitat bine glasul jalnic al copilului.

Ni se aduc fripturile și eu schimb discuția. Îi povestesc lui Nae reacția lui Petru și a lui Mihale când le-am spus că intenționez să public *Moromeții*. Tertulian s-a distrat grozav, recunoscându-i pe amândoi.

— E tipic pentru Petru cum, după ce „îi scapă" ceva, încearcă repede s-o dreagă, zice Nae. Iar Mihale e grozav! Fii sigur însă că d'aici înainte Petru va fi cel mai entuziast apărător al romanului.

La un moment dat, Nae îmi spune că în cofetărie se află familia Georgescu, adică Paul, Dina și mama-soacră. M-am dus să-mi cumpăr niște brioși și cu ocazia asta să-l întreb pe „amicul" Paul dacă a citit *Moromeții*. Astăzi se împlinește săptămâna de când mi-a cerut romanul, săptămână în care trebuia să-l citească. Tu cunoști, iubita mea, povestea de astă vară cu celălalt manuscris. Tot așa a insistat și acum să-i dau să citească. „Firește că nu l-a citit", am gândit eu amuzat, dar acum nici nu mai mă interesează din punct de vedere prietenesc. Acum e vorba de reacția critic-scriitor. În plus, Paul e la secție, e legătura noastră cu partidul, încât el trebuie să-și facă datoria în această dublă funcție.

— A! exclam, familia sfântă a ieșit la biserică. Bună-seara, doamnă Georgescu; mă adresez mamei. Bună-seara, Dina, vă salut domnu P. Georgescu!

Zâmbete, strângeri de mâini. Paul se ridică în picioare, Dina roșește. Paul întreabă dacă am luat masa. Înțeleg că vrea să-mi spună ceva, probabil cu romanul, dar nu știu ce anume, fiindcă se cunoaște că nu l-a citit. Mă duc să-mi cumpăr brioși și-i spun „amicului" că am să mă întorc la plecare.

În timp ce făceam cumpărătura, Paul se ridică și vine spre mine. Îmi spune că a „început" să citească romanul, că e foarte frumos. Că în două-trei zile îl va termina etc. Eu gândesc: „aiurea, n-ai citit nici o pagină". El continuă spunând că impresia pe care o are e de „factură mare". Rebreanu, Sadoveanu, dar absolut original, absolut deosebit de tot ceea ce s-a scris la noi. Mă miră aprecierea, întrucât nu mă înșel deloc că n-a citit nici o pagină, se cunoaște de la o poștă. Totuși sunt intrigat, aprecierea o face cu prea mare siguranță și precizie.

— Știi, zice, am primit un telefon de la o „persoană" care mi-a spus că cică Aurora Cornu ar fi citit romanul și te-ar fi îndemnat să-l publici.

— Cine e persoana? zic eu amuzat. Nina?

— Da, zice.

— Și ce e rău aici? întreb eu zâmbind.

— Nu, adică se vorbește...

„Al dracului Ali, gândesc, s-a și apucat să spună".

— Dina e flatată, continuă Paul, că ea este a doua cititoare a romanului tău.

— Ce vorbești! exclam. L-a citit?

— Da, mai are o sută de pagini. Dacă te interesează...

Cum să nu mă intereseze? Mă întorc la Nae și termin masa. Am mai stat vreo douăzeci de minute, bârfind cu Nae pe Milo Petroveanu și pe alții. La o masă mai încolo era Șuli. Paul vine și el și stă puțin, întrebându-mă dacă am terminat masa.

După ce Paul a plecat, Tertulian mi-a cerut - având în vedere promisiunea mea - să-i dau romanul, deoarece are timp și ar vrea să-l citească. Ne-am ridicat de la masă, Nae a plecat, iar eu m-am dus la familia Georgescu.

— Ei, zic, cum dom'le, va să zică ai citit *Moromeții?* o întreb pe Dina.

Ea roșește și pare intimidată.

— Da, zice. Mai am o sută de pagini.

— Ca să vezi, unde dai și unde crapă, zic eu. Surpriza de unde vine!

— Dina zice că ești mare, afirmă Paul cu brutalitate.

— Da, zic eu, dar sunt și mic, așa a observat o dată Petru. De altfel, n-am priceput niciodată, am continuat eu, ce anume există în înfățișarea și comportarea mea care îndreptățește pe oameni să-mi spună lucruri penibile, de pildă, că sunt mare sau mic.

— Ești mare ca scriitor și mic ca om, zice Paul zâmbind, sugerând că se gândește la relația mea cu el, în care crede că eu sunt vinovat că prietenia noastră s-a clătinat.

— Pardon, zic, invers e părerea mea, fiindcă...

— Invers! exclamă Paul izbucnind în râs, amintindu-și de chestia mea cu fratele care bătea cuie în uluci și mă întrerupe cu nepăsare, socotind pesemne că, din moment ce sunt așa mare scriitor, nu se mai jenează să-mi spună că sunt mic ca om.

De fapt, chestiile personale cădeau acum pe al cincilea plan. Nu ne-am înțeles și eu știu că nici nu putem să ne înțelegem.

— Ei, zic eu iar, se poate citi cu ușurință romanul meu?

— Vai de mine, zice Dina supărată de această rea cunoaștere de sine. Cu ușurință? zice. Nu, cu pasiune.

Era parcă zăpăcită de întrebarea mea. De-o sinceritate izbitoare, foarte îndrăzneață în sinceritatea ei, atât de îndrăzneață încât elogiile care au urmat mi s-au părut violente. Discuția a continuat cam în felul următor:

— Bine, am convenit eu, dar romanul meu n-are conflict.

— Ba are. Și în afară de asta, în fiecare pagină izbucnește câte ceva.

— Dar dacă izbucnirile acestea se repetă? întrebă Paul, care am înțeles că, deși nu citise, se baza pe aprecierile nevestii când îmi comunicase mai înainte „părerea lui".

— Da, dar nu se repetă, zice Dina. E o combinație extrem de originală între interesul la pagină și interesul la conflictul larg, social, între diferite grupuri de indivizi. Colosal!

O mică pauză, în care doamna Georgescu întreabă:

— Și cum, domnul Marinică, Dina e prima dumitale cititoare?

— A doua! exclamă Paul filosofic.

Dar Dina nu e atentă la sugestii mondene. E foarte serioasă și aprinsă. Își dozează greu entuziasmul ca să-mi poată transmite ceva clar. Ascult:

— Cum să-ți spun, zice, litaratura română nu mai poate trăi fără Moromete. Ilie Moromete e un tip național... Ion al lui Rebreanu... dar Moromete e cu totul, cu totul altceva... complex... Tot ce s-a spus, tot ce știam că, dom'le, grozave chestiuni a făcut cutare țăran , sau că țăranul e așa și pe dincolo... de fapt nu se știa, se știa numai pe cale orală, dar nimeni n-a realizat un tip național care să exprime... Înțelegi? Tot ce s-a transmis pe cale orală despre inteligența, subtilitatea țăranului, e realizat în Moromete. Și mai mult... Mai mult decât se știa, fiindcă... vezi, această extraordinară rezistență la lumea exterioară, viața lui dublă, viața conștiinței, ce gândește și ce exprimă în actele sale, adică ce greu se lasă cunoscut dacă vrei să te apropii de el... Scena cu șeful de post... ți-amintești Paul... ți-am citit...

— Da, zice Paul, Dina citea și izbucnea mereu, ba în râs, sau zicea că e grozav... Ceea ce la ea numai când citește scriitori mari...

— Cum să-ți spun, continuă Dina, aprinsă.

Și mijloacele... Contrastele izbitoare între ceea ce știm că e un personaj și cum se comportă. De pildă scena dintre Botoghină și nevastă-sa. De fapt, acolo e o luptă pentru viață. El își apără viața lui, dar ea o apără pe a copiilor și obiectul luptei e pământul. Foarte, foarte dramatic. Și pe urmă Guica,

[1] În privința asta, cred că organul ar crea funcția, adică existând florării „de serviciu", tovarășii noștri ar cădea pe gânduri și ar deveni galanți și poetici, crezi că ar fi rău? De pildă, tramvaiele au făcut din bărbați bestii, o florărie nu i-ar mai domoli??

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

un personaj care pare să joace rolul intrigantului, dar să se observe situaţia ei precară în scena când se jeleşte... Şi ce scenetă bufă acolo la şcoală, cu învăţătorii...

— Nu e prea violentă? întreb.

— Ba da, dar e de-un grotesc strict artistic, fiindcă observaţia că portretul lui Carol parcă ar mustra prin clătinare pe cei de faţă ridică satira. Nu-nu, s-o laşi aşa! Dar Niculae? Niculae e grozav! exclamă Dina izbucnind într-un râs emoţional.

— Bisisica! exclamă şi Paul admirativ.

— Auzi dom'le să faci dintr-o oaie o personalitate! se miră Dina copleşită. Dar Traian Pisică şi Ţugurlan? Traian Pisică...

Dina nu mai poate transmite idei, râde şi-i povesteşte lui Paul scena cu copiii lui Pisică.

— La seceriş ai ajuns? întreb eu.

— Nu, n-am ajuns.

— Dar scena cu Niculae când are o criză de friguri la examen?

— Da, foarte tare, foarte tare...

— Ei, dar cu lupta de clasă cum stăm? întreabă Paul.

Dina răspunde că nici nu se pune problema. Totul rezultă tocmai din interesul pentru avere, la copiii lui Moromete şi analiza originii conflictelor ascunse dintre Bălosu şi Aristide şi ceilalţi.

— Dar Polina şi Birică nu se reţin? întreb eu.

I-a plăcut Polina foarte mult, cum vrea ea ca bărbatul ei să fie tare etc.

— Trebuie grijă, zice Paul.

Şi îmi atrage atenţia că nu e bine să se ştie că romanul a fost scris acum cinci ani. Că pe vremea aia eu eram naturalist şi că s-ar putea să-mi caute naturalism în acest roman. Că e bine ca presa şi critica literară să considere că romanul e scris după *Desfăşurarea* şi nu „înainte", că altfel cum o să se mai poată spune că am evoluat? Că lumea literară s-ar zăpăci şi nimeni n-ar înţelege cum de l-am ţinut cinci ani în sertar.

Plecăm.

Pe drum, între observaţii despre vreme şi calitatea semănăturilor, Dina mi-a spus următoarele, pe scurt:

Că citind acest roman dragostea ei pentru oameni e o descoperire de care nu ştia că poate merge până la atâta înţelegere. Că abia acum înţelege că oamenii care se comportă cu duritate şi asprime ascund de fapt dureri sufleteşti grele. Că viziunea mea e de o umanitate gravă, ascunsă, transmisă cu mijloace artistice flaubertiene şi că are în tot timpul lecturii un sentiment de afecţiune şi recunoştinţă pentru scriitorul care îi dă aşa de adânci şi adevărate bucurii etc. etc.

— Ei, da, zic eu, literatura trebuie să emoţioneze... În fine, ajunge atât, mai mult nu suport.

Ne-am despărţit la Academiei, unde eu trebuia să iau tramvaiul. Era ora 12 (cum se zice la noi în sat). N-am luat tramvaiul. M-am gândit ce să fac, aş fi vrut să-ţi trimit un buchet de flori, să-l primeşti dimineaţa, dar... de unde şi cum să poţi face aşa ceva? Am mers un timp pe jos în prada unui sentiment ciudat - de nelinişte. Mi se părea clar că există o neînţelegere. Faptul că romanul place devine indiscutabil. Dar ce am gândit eu de l-am ţinut atâta vreme în sertar, fără măcar să-l recitesc?

Şi mi-am amintit totul.

Ascultă-mă, iubita mea, de fapt eu nu ţi-am spus încă despre ce e vorba, pentru asta îţi scriu, sperînd că reuşesc să mă fac înţeles prin scris şi fiindcă acuma ştiu, punctul meu de vedere e foarte greu de înţeles şi numai cineva care vrea să fie atent cu mine, care e aproape de mişcarea sufletului meu, poate să mă ajute.

Eu ştiu acest roman pe dinafară, cu toate că nu l-am citit niciodată pagină cu pagină, până la sfârşit. Nu am fost niciodată tentat să fac acest lucru. Nu m-am simţit atras. Iată deci cheia care explică de ce nu l-am publicat şi problema care mă nelinişteşte, dacă e bine să-l public sau nu. Faptul mi se părea şi mi se pare şi acum că demonstrează viaţa scurtă pe care o are acest roman. El a trăit pentru mine doar cât l-am scris. O dată scris, viaţa lui s-a consumat, alte probleme mi s-au pus. Faptul de a nu fi fost tentat să-l recitesc a fost o dovadă, fiindcă de pildă *Întâlnirea din pământuri* am recitit-o deseori cu interes. Tot aşa, am gândit eu, va fi şi pentru cititor. Îl va citi, îi va face bucurie, cum mi-a făcut şi mie când l-am scris şi după aceea, după lectură, gata, cititorul îl va

uita. Cititorul nu-l va purta în conştiinţă, cum poartă de pildă o carte ca *Ana Karenina* sau *Moartea lui Ivan Ilici*, cărţi care crestează sufletul, se implântă în el, îl schimbă şi devin parte componentă a conştiinţei umane. Ţi-aminteşti, iubita mea, la mare, când te-am întrebat dacă ai dormit liniştită după ce ai citit *Desfăşurarea?* Ai răspuns că, într-adevăr, povestirea nu ţi-a produs nici o turburare.

Eu nu pot să nu ştiu deci că *Moromeţii* mei nu pot produce asemenea turburări şi zguduiri ale conştiinţei. De unde ştiu? De-acolo că, scriindu-l, eu însumi n-am avut, n-am trăit asemenea turburare şi n-am urmărit asemenea scop. Ce se întâmplă însă? După aceea, în viaţa mea s-au produs asemenea turburări şi atunci mi-am amintit de zguduiri asemănătoare petrecute în lumea satului şi chiar în propria noastră familie, zguduiri care au rămas în afara acestui roman. Ceea ce am făcut eu în acest roman, e numai expresia bucuriei. De a exprima viaţa dar nu şi a efortului de a o crea. Suferinţele înspăimântătoare ale poporului, care abia în aceşti ani au reînviat în conştiinţa mea, nu puteau să răzbată în acest roman, la vârsta când l-am scris. Ori eu ştiam de pe atunci că îmi scapă ceva, că lipseşte ceva în viziunea mea umanistă, atât cât se formase ea în acei ani. Este foarte curios să te uiţi în manuscrisul acestui roman. Foarte rare ştersături, pagini întregi scrise fără efort... foarte redusă intenţie de dramatism; foarte vagă intenţia de a sparge acel univers închis al *Moromeţilor* (limitare a universului sufletesc), toate acestea sunt foarte clare acum. Ori, suferinţele morale ale oamenilor de la ţară, cunoscute de mine în copilărie, şi în parte trăite şi de mine, constituie azi râul subteran care dă conştiinţei mele echilibru şi scapi a dezvălui acest râu subteran, a-i explica originea, a arăta încotro curge şi a spart placa de plumb care împiedica conştiinţele oamenilor să priceapă sensul mişcării! Serveşte oare acest roman, acest prim volum, acestui scop? Iată întrebarea.

Pe plan artistic întrebarea se referă la obsesia pe care o exercită o carte asupra cititorului, obsesie care lucrează îndelung şi îl determină ca după un an sau doi să recitească acea carte. Ori, după cum am mai spus, eu n-am fost obsedat de cartea mea. Dimpotrivă, am uitat-o complet, ba chiar amintirea ei îmi pricinuia enervare.

În momentele mele de suferinţă mă gândeam, cu jenă şi cu un ascuns sentiment de dispreţ faţă de mine însumi, cum am putut să mă ţin de copilării şi glume, de „moromeţisme", când sufletul omului e pândit şi crestat atât de adânc de dureri morale, mai ales în vremea noastră. Da, gândeam eu, turburat de îndoieli asupra destinului meu literar, omul covârşit de mâhnire şi durere nu găseşte în cartea mea un frate bun, ci unul vesel, cam inconştient, care râde cam gros de înfăţişările tragice ale vieţii.

Astfel a zăcut romanul. Acum vreau să-l public. Pot oare? Da, acum iubesc, sufletul meu e destins şi bucuria se aşterne şi înfloreşte sub paşii mei. Dar eu nu am voie să consider bucuria mea drept a cititorului, eu nu pot şi nu trebuie să uit că această bucurie de a trăi se va izbi ca de un zid de acei cititori în care există înduioşeala că bucuria ar fi scopul vieţii sau că, în orice caz, bucuria e atât de împletită cu durerea încât ar considera pe drept cuvânt drept superficial, limitat sondajul făcut de mine în conştiinţa oamenilor.

E adevărat că povestirea mea cu învăţătoarea mă va explica mult mai complet, dar proporţia este evidentă în defavoarea acestei povestiri. În această povestire arta portretistică, bogăţia de viaţă, fapte, întâmplări etc. vor lipsi, reprezentativ va fi romanul şi nu povestirea la care lucrez şi, pe drept cuvânt, fiindcă romanul absoarbe atât experienţa mea, cât şi a altor scriitori, pe câtă vreme cu povestirea absorb o slabă experienţă (Ana Roşculeţ) iar în ce priveşte experienţa altora, după cum ţi-am mai spus, mă aflu pe un teren nedefrişat.

Înţelegi tu, iubita mea?

Am senzaţia că, dând drumul acestei cărţi de tinereţe, scap din mână ceva, n-aş putea să spun ce, dar am acest sentiment nelămurit să apunc pe un drum pe care nu l-am dorit aşa, pe care l-am sperat altfel, care e totuşi bun dar nu e cel aşteptat, cel căutat de mine. Sunt, oare, mă întreb, atât de bătrân încât să renunţ a-mi căuta în linişte drumul pe care l-am visat?

Am avut mereu impresia că prietenii mei cunosc şi ei ceea ce urmăresc eu şi, ce straniu lucru, nimeni nu cunoaşte şi nu pricepe ceea ce doresc eu. Romanul place! Asta înseamnă că sunt absolut singur cu viziunea mea, nimeni nu e de părere cu mine! Sau dacă ar fi de părere cu mine, chiar şi atunci ar prefera cioara din mână care e acest roman, pentru vrabia din gard care e un roman nescris, existent doar pe gardul conştiinţei mele.

Înţelegi ce-ţi spun, iubita mea?

Ah! nehotărârea mea e un sentiment obositor. E ora trei, am să mă culc. Îmi spun că deocamdată nu e prea târziu, romanul e încă în mâinile mele, aşa că mă simt mai liniştit.

Of, iubita mea! Mi-e aşa de dor de tine!

*

Am vorbit cu tine la telefon, oh, iubita mea, ce drag mi-e de glasul tău, cât de mult te iubesc! „Voi avea o scrisoare!" ai exclamat. Oh! draga mea, mi-a părut rău că a trebuit să precizez că e o scrisoare literară. Tu ai zis „desigur" dar n-ai fi putut jura că ţi s-a părut chiar atât de „desigur".

O, dar te iubesc, te iubesc! Tu exişti şi eu te iubesc şi asta mi se pare ameţitor. Inima mea! Îţi urez noapte bună, ţie, bucuria mea!

Noapte bună, noapte bună, sufletul meu! Te îmbrăţişez. Ah, la radio a început să cânte pasărea măiastră a Vienei, Mozart. Noapte bună!

Marin

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

George BĂLĂIȚĂ

Variantă la portretul artistului

Tânărul Preda este bântuit de stafii. La optsprezece ani el vine la București. Micuțul normalist miop și plin de o nebănuită viață tainică. Școala? Poate să aștepte! Citim tot. Adică tot ce ne cade în mână. Cum se întâmplă cu mulți dintre cei săraci și înzestrați, unii, oho, chiar și cu geniu. Autodidactul își poartă marele talent ca pe un viciu despre care încă nu știe nimic. Ronțăie drogul cu plăcere, dar și cu indiferență, sunt niște bombonele și dacă au, acolo, un gust ciudat, o fi de la niscai mirodenii, n-are a face, oricât de mare lumea asta, nu este cum să nu încapă ea în traista unui țăran de la câmpie... Fraza lui faimoasă de mai târziu, *un țăran când vine la București caută tot țărani*, spusă de altul, atunci, l-ar fi făcut oare pe tânărul Preda să necheze ca un armăsar care râde? Fiindcă el, chiar de i-o fi căutat, nu de țărani a dat în Capitală, ci de orășeni sadea, și încă persoane de tot subțiri, exemplare de rasă. S-au adulmecat unii pe alții. Instinctul lui a funcționat de la început fără greș, în felul minunat dar de neînțeles în care auzul muzical perfect al unui copil genial poate pune în dificultate o armată de valeți ai muzicii. Da, instinctul lui (artistic) era al unui mare animal de pradă, puternic și vulnerabil în același timp, mult mai bătrân decât omul. *Viața ca o pradă*. Lecturi pe apucate, oricât de dense, sărăcie, război, haos. Dar artistul cel tânăr nu se pierde cu firea. Ar fi de scris o carte despre asta. Reperele lui sunt dintotdeauna stele fixe. Tolstoi, Stendhal, Kafka, Sadoveavu (casus belli, îl iubește cu ură sau îl urăște cu o mare iubire), Caragiale, Dostoievski, Camus, Faulkner, Proust. Abia ieșit din adolescență, devorează *Dialogurile* lui Platon dar nu se lasă digerat de Nietzsche. Prudența lui țărănească? Abisul care îl cheamă și pentru care natura lui pare făcută, și mirajul unei minți sănătoase, pofta de lumină și rațiune, teama de demonul care îl locuia și terapia prin rațional? Oricât de complicat, complex, contradictoriu, înainte de orice, artist. Am recitit o noapte întreagă *Întâlnirea din pământuri*. Îmi place chiar „obiectul", un exemplar din ediția a doua, 1948, format mic, sărăcăcios, hârtie gălbuie de împachetat, coperta dintr-un carton din care se fac și cutiile pentru pantofi. Cartea se încheie cu o scurtă nuvelă, un crochiu în cărbune scos dintr-o singură linie, mână foarte sigură, un episod moromețian. Se numește *Dimineață de iarnă*. Motto din Swift. Nu la întâmplare, tânărul bântuit de „duhuri nevăzute despre care se povestește iarna prin case" alege sau se lasă ales de marea ironie, de sarcasmul ucigaș al irlandezului, și acela un popă cercetat de demoni.

O povestire se numește *La câmp*. Doi ciobani violează o fată, într-o porumbiște verde. Aici totul este cruzime și răceală, aproape fără nici o legătură cu „zolismul" de atâtea ori invocat de comentatori și cap de acuzare imediat după debut. Inventarul realist este un pretext, o păcăleală de maestru. Cu sau fără voia tânărului autor. Instinctiv, el elaborează povestirea pură. Aceea la care, asta e, un autor oricât de școlit, dar numai atât, nu ajunge niciodată. Tânărul Preda scrie așadar o poveste ce ar fi plăcut fără rezerve celui care acum vreo trei sute de ani scria cam așa: când văd pe treptele bisericii o bătrână cerșetoare în zdrențe și plină de bube purulente, eu spun: ce oroare. Dimpotrivă, când privesc portretul ei făcut de maestru, spun: ce minune... Iată un fel de a vorbi despre vidul de nestrăbătut dintre realitate și ficțiune, care mie îmi ajunge. De n-ar fi canicula în timp ce scriu, aș adăuga că o asemenea observație face cât un mic tratat de estetică. Dar capodopera debutantului Preda este *Colina*. Nu se poate povesti. Este o relatare despre răul care mereu ne dă târcoale. Un conspect al fricii și spaimei universale.

Nu l-am cunoscut pe Preda. Am schimbat de două sau trei ori cuvinte la întâmplare. Nu și prima oară, când l-am întâlnit la Bacău, în anul 1970. Nu-i înțelegeam pe atunci teama de sine însuși, mă răvășise lectura câtorva povestiri, de ce ocolește el demonul, de ce nu îndrăznește să meargă până la capăt în bezna ce îi fusese dată, precum lui Columb oceanul. L-am întrebat direct, brutal, nemulțumit. A încercat să-mi răspundă spontan, o „țărănie" abilă, un ocoliș. Nu i-a ieșit. S-a posomorât, m-a privit mai puțin decât o clipă cu furie, cu interes, cu o bizară, neașteptată simpatie, totul stins brusc în numai două cuvinte. Nu știu, a zis. Ca și cum ar fi dispărut într-un nor.

27 iulie 1992.

Aprilie, 1980

Îl văzusem ultima dată la mijlocul lunii aprilie, în largul său birou de la Editura Cartea Românească; sta într-un fotoliu în fața unei măsuțe pe care așeza volumele de mare succes și dădea autografe. Deși trăia încă cea mai mare victorie a scrisului său, în ziua aceea părea totuși absent, oferindu-și puținele cuvinte și iscălitura cu o politețe rece, de care și el parcă se jena. Dar ceea ce mă surprinsese neplăcut era fizicul său: bărbatul pe care îl știam solid, cu trupul bine împlinit, mi-a părut surprinzător de împuținat, aproape un omuleț. Îi dispăruse rotunjimea feței, dar și a bustului; hainele îi erau largi și când se mișca formau colțuri și muchii. Nu mai avea nici vigoarea aceea țărănească specifică bărbatului de la câmpie și-mi apărea acum ca un firav intelectual, gălbejit de umbra unor săli de studiu, suferind parcă de o boală secretă. Parcă i se schimbase și vocea, devenise metalică, aproape stridentă.

„Ce mai faci, domnu' Gâdea, n-ai mai venit cam de mult pe aici, nu te-am mai văzut... Te-ai supărat cumva pe noi?"

„Nu, domnu' Preda, de ce să mă supăr... Am venit să vă văd și să vă felicit, îi spun, răvășit de lectura ultimului dumneavoastră roman", apoi i-am întins întâiul volum din cunoscuta trilogie, cu rugămintea să-mi dăruiască un autograf pe el. A cercetat cartea cu multă atenție observând că „este cam purtată". „Văd că a mai scris cineva pe ea", zice, pregătindu-se să aștearnă cunoscutele-i slove ușor tremurate.

„Eu am scris, domnu' Preda, m-am iscălit pe ea, ca un școlar, de teamă să nu se înstrăineze, căci am împrumutat-o pe la mulți prieteni. Știți, mai adaug eu ca să împrăștii tăcerea stânjenitoare, cartea e deja o raritate... la noi, în oraș, s-a vândut numai din depozit..."

„Cam așa s-a întâmplat peste tot, mai ales prin orașele mari, completează prozatorul. Ba, la Iași, am auzit că securitatea ar fi ridicat toate coletele cu cărțile mele, din depozit, imediat ce au sosit acolo, sub pretextul că romanul ar fi fost interzis deja și trebuie să fie retras imediat de pe piață, ca apoi să le vândă, pe sub mână și la suprapreț, la tot felul de prieteni și cunoscuți"...

Îi mai spun că am solicitat spațiu la ziarul local, „Teleormanul", ca să public o recenzie, măcar pentru reclamă, dar am fost întâmpinat cu rezerve și suspiciune, ba chiar avertizat că aș putea „...să intru la bulache". Marin Preda tresare brusc, fața i se destinde, își recapătă buna dispoziție și începe să râdă cu poftă, în cascade, cum îi era obiceiul, ca să mă întrebe... „Dar ce e aia «bulache» domnu' Gâdea?" și, lăsând volumul la o parte, ia o bucată de hârtie de pe măsuță și notează cuvântul. „Un fel de arest, cred, de mai scurtă durată, la miliția sau securitatea locală, pentru anchetă, pușcărie, mai pe ocolite", explic eu, în timp ce el continuă să-și noteze.

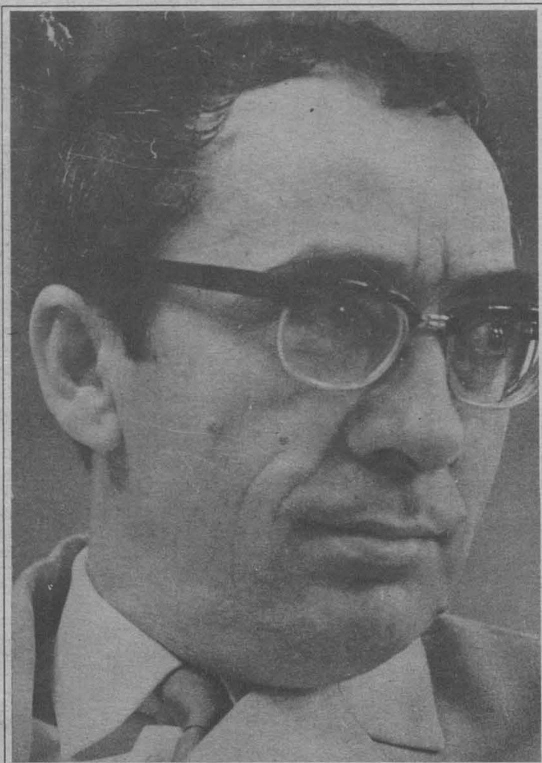
„Cum, mă?!" sare prozatorul deodată, încruntându-se brusc.

„Da, domnu' Preda, așa mi-a spus un redactor de acolo, că să mai așteptăm, să mai vedem, că, de, romanul e așa și așa, nimeni nu-i contestă valoarea dar, cine știe, s-ar putea să iasă cu cântec, până la urmă, s-a mai întâmplat, adică să fim prudenți. Se cam dă la securitate și miliție, mai zicea gazetarul acela, îl minimalizează pe Marx, și nu se știe"...

„Sunt niște tâmpiți, domnule!, mai adaugă el a lehamite. Dă-i în p...da mă-sii! și mi-a întins vădit indignat volumul, pe a cărui filă de titlu citesc afară, în curtea editurii"... lui Anghel Gâdea, cu urări de succes. Marin Preda. Aprilie '80."

Am plecat cu totul surprins de schimbarea fizică a marelui prozator, întrebându-mă: să-l fi ruinat chiar atât de mult această ultimă carte? L-am mai privit încă o dată, din cadrul ușii, mai atent...

Anghel GÂDEA

Încă știm că nu știm nimic

Moartea lui Marin Preda continuă și azi a fi înconjurată de mister (ușa deschisă, lovitura de la cap, alcoolemia cu totul ieșită din comun etc.). Până și cei ce au fost martorii ultimelor lui zile se feresc a spune adevărul – atât cât îl cunosc. Teama, indiferența, cât și sfânta noastră autocenzură ne-au adus în situația nu tocmai filosofică de a ști că nu știm nimic.

Ciudat e faptul că nici măcar acum cei în cauză nu par dispuși a face destăinuiri complete.. Ceva îi oprește, lăsând cele mai interesante propoziții cam pe la jumătatea lor. O inexplicabilă strategie a amânării ne frustrează de amănunte importante, revelatorii (Nu e momentul. Cândva o să spun tot ce știu etc.)

Împreună cu Florea Iacob am publicat, în revista băcăuană *Ateneu*, un număr dedicat morții suspecte a scriitorului. Puse cap la cap, articolele și interviurile găzduite de *Ateneu* ne apropie cu un pas de adevăr. Un pas doar nu și ultimul, cel decisiv. De vină ar fi imperfecțiunea noastră gazetărească, dar mai ales refuzul celor chestionați de a merge până la capăt. Dacă membrii familiei: Sae (fratele mai mic), Gigi Baltac (fiul Ilincăi), Nuți (soția) etc. recunosc că până acum s-au temut de securitate și că asupra lor s-au făcut felurite presiuni pentru a lua lucrurile așa cum sunt (în varianta oficială, adică), teama și reticențele actuale, aparent, nu-și mai găsesc justificarea. Cum se explică atunci obsedanta grijă de a preciza din când în când: asta te-aș ruga să nu o scrii, asta rămâne între noi etc.

Cu cât trece timpul, cu atât șansele noastre de a lumina condițiile în care a murit Marin Preda scad – amintirile se estompează și detaliile se amestecă indistinct. În plus, martorii acestei morți neanunțate dispar (Ion Caraion, Virgil Mazilescu) sau bat drumurile Europei, fiind de negăsit (familia Raicu).

A recompune în sensul adevărului ultimele zile din viața lui Marin Preda nu e o treabă ușoară. Din această cauză, poate, nimeni nu prea pare dispus să deschidă la modul concret și serios dosarul morții lui .

Aproape toate drumurile duc la securitate, la arhivele ei încăpătoare. În locul manuscriselor, a celebrei valize ecosez cu scrisori, a jurnalelor etc. ni se oferă doar răspunsuri evazive. Echivocul stimulează imaginația și acuzele mai mult sau mai puțin directe. Interesul instituției cu pricina ar fi să facă ea însăși lumină în acest caz. În realitate, nimeni nu se grăbește – nici să ceară, nici să ofere. Pare-se că se mizează pe uitarea și indolența noastră. Noi nu facem decât să ne complacem în tot acest joc.

Un lucru e însă cert: Marin Preda, după „Cel mai iubit...", devenise extrem de incomod pentru putere. Nu numai că el dezamăgise cele două cabinete, nu numai că succesul romanului îl făcuse intangibil și ascensiunea lui nu mai putea fi oprită, dar Marin Preda condensa în jurul său un grup de disidenți tot mai activi: Dorin Tudoran, Dan Cristea, Virgil Mazilescu ș.a.m.d. Provocată sau nu, dispariția lui Marin Preda proteja orgoliul lui Ceaușescu și ușura munca de supraveghere a băieților. Imediat după deces, la insistențele familiei, președintele Uniunii (George Macovescu) remarca aparent cinic că manuscrisele trebuie reținute de securitate, câtă vreme scriitorul – fire umorală –, sub presiunea emoției de moment, putea comenta negativ regimul sau persoanele din conducerea partidului, încăpute pe mâini rău voitoare, aceste manuscrise deveneau primejdioase. Luându-le cu sine, securitatea nu făcea decât să-l protejeze pe scriitor și, mai ales, să protejeze familia sa de urmări neplăcute.

Că aceste jurnale au existat nu e nici o îndoială. Mărturia familiei sau a celor apropiați scriitorului (Ovid S.Crohmălniceanu, sau Cornel Popescu) este categorică în această privință. Ce se scria însă acolo rămâne un mister. În orice caz, posibilul conținut subversiv al însemnărilor nu mai interesează pe nimeni. Ceea ce interesează este deci jurnalul ca atare, documentul literar și nimic mai mult. Cititorul are dreptul să cunoască tot ce a scris Marin Preda. Nerespectarea acestui drept spune multe. Dacă instituția cu pricina se teme și acum de literatură, asta înseamnă că are motive serioase să o facă.

Sorin PREDA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Valeriu CRISTEA

MARELE ABSENT

Nu o dată, de-a lungul anilor '80, din ce în cei mai grei, am simțit, cu toți nervii noștri încordați la maximum, cât de mult ne lipsea Marin Preda, trecut într-o singură noapte *dincolo*, înainte de a împlini 58 de ani, în plină tinerețe a spiritului și în culmea gloriei sale de cel mai mare scriitor român postbelic. Am mai spus-o: pentru mine, Marin Preda a reprezentat, alături de Tudor Vianu, *autoritatea supremă* la noi. Întrebările care mă scormoneau mai aprig, *lui* vroiam să i le pun. Ca unui stareț - ceea ce, evident, din multe alte puncte de vedere, nu era. De pildă: Există Dumnezeu? (Ciudat, dar n-am simțit sau n-aș fi simțit nevoia să le pun această întrebare nici lui Mircea Eliade, nici lui Cioran, nici lui Noica. Poate lui Eugen Ionescu, cel mult obsedat de moarte în inima Parisului, de *absurdul* ei.) Nu argu nte, într-un sens sau altul, n favoarea existenței sau a inexistenței etc. așteptam de la Marin Preda. „Simplul" lui răspuns - am avut, am această impresie - ar fi constituit cel mai puternic argument. Sigur, Marin Preda a reprezentat o autoritate nu numai pentru mine, ci pentru noi toți. Inclusiv pentru cuplul dictatorial. *Chiar orice* parcă nu se putea face cât timp trăia el: să-i iei, de exemplu, țăranului până și bătătura, să-l muți „la bloc". Poate nu e o întâmplare că anii cei mai răi au fost anii de după moartea lui. Rămași *orfani de Preda*, am fost încă și mai năpăstuiți. O mare pavăză ocrotitoare a dispărut din arsenalul nostru.

Da, între 16 mai 1980 și 22 decembrie 1989 ne-a lipsit mult Marin Preda. Dar parcă *și mai mult* ne-a lipsit marele scriitor în ultimii, iată, aproape trei ani. Când din sumbra nebunie a dictaturii ne-am trezit în „vesela" nebunie a unei suspect de subite democrații prost înțelese. În haosul prezent, Marin Preda ar fi constituit un *temeinic reper*. În primul rând pentru tagma noastră, scriitoricească. Sunt convins că multe s-ar fi petrecut altfel cu *conștiința lui deasupra noastră*. Cel puțin unii dintre noi ar fi măsurat, dacă nu de 77 de ori, măcar încă o dată, înainte de a face sau a spune ceva. Ce-i drept, am fi avut mai puține caractere de bronz, mai puține voințe (anticomunist-staliniste) de oțel, mai puține făpturi (deloc fragile, altfel) de cristal, mai puțini cetățeni cu biografia curată ca lacrima, mai puțini măreți inchizitori, mai puțini scriitori, buni-răi, notorii sau obscuri, profund convinși (astăzi! într-un context internațional seismic, amintind alarmant de anii 1939-1940) că pot conduce o țară... Am fi avut, în schimb, cu siguranță, mai mult *bun simț*, în sensul socratic și moromețian al acestui cuvânt, și mai multă seninătate. Adică lucruri de care în momentul de față avem în primul rând nevoie, noi, care avem nevoie de atâtea și atâtea lucruri, de la motorină, vorba d-lui Stolojan, la zahăr. Ce ar fi fost satul lui Ilie Moromete fără Ilie Moromete? În loc de răspuns, să privim în jur, în jurul *nostru* mai întâi. Și în noi.

Acum, când autorul *Moromeților* ar fi trebuit să împlinească (numai!) 70 de ani, nu pot să-i spun altceva decât: Ce mult ne-ați lipsit, ce mult ne lipsiți, Domnule Marin Preda!

Nichita STĂNESCU

MARIN PREDA SCRIITOR EUROPEAN

„Primul contact cu opera lui Marin Preda, aș îndrăzni să spun că l-am făcut înainte ca Marin Preda să-și fi scris opera. Adică demult și foarte demult, în refugiul sătesc al părinților mei din timpul războiului (...) Aș vrea să spun că, uneori, noi avem un exagerat simț al străinătății și al țărilor străine. Uneori s-ar putea ca însăși Franța să nu fie bună dacă Marin Preda nu este tradus într-o altă țară cu succes, mie îmi pare că poate e o pierdere a acelei țări. Există un mit nătâng în România, pe care aș vrea să-l denunț: există mitul străinătății. Pentru mine, și nu numai pentru mine, păstrând distanța istorică, mi-aș îngădui, pentru ciobanul Mioriței și pentru urmașii săi - cel mai străin este cerul, adevărata străinătate este verticală, iar nu orizontală. În străinătatea orizontală, până acolo merge pofta de cultură cu ghiotura a noastră, încât un roman de nimica al lui Alain Robbe-Grillet (...) a apărut, nu mai țin minte unde, să zicem în Franțiosifia, în maximum de vreo 400 de exemplare, la noi s-a vândut la vreo șapte mii. De n-au curiozitate de Marin Preda, îi privește. Nu Marin Preda este acela care nu este un scriitor european. S-ar putea ca părți ale Europei să nu fie europene."

(1973)

VIAȚA CA UN PREDA

Marin Preda este scriitor și antropolog. El mai este și vibrația unui moment verbal de duritatea silexului. La fel, peisajele sunt omenești iar oamenii își fac parte din peisaj. Tot la el, comportamentul indigen este întins pe divanul psihanalistului.

În tot ceea ce a scris mai important, Marin Preda îl reia pe Budai-Deleanu la coloratura vocilor din subsolul cuvintelor. El spune și prin ceea ce spune personajul Moromete, dar și prin ceea ce spune autorul Moromete, care „atrage atenția" sau „avertizează". Astăzi, când nuanțele s-au cam uscat pe paletă și când nu avem atâtea socluri pentru dorința noastră atavică de demolare, Marin Preda a fost asaltat și clătinat. Dar nimeni nu a observat că, depășindu-l pe Caragiale pe autostrada istoriei, am reușit să ne identificăm mai abitir cu Moromete. Țăranul român (bine zice Rogojinaru și ultimul recensământ), neavând siguranța proprietății și încrederea în autoritate, s-a mutat la bloc cu scopul precis foarte de a se ascunde din fața funcționarului de la Creditul Funciar. Care și el tot Moromete se cheamă. Și care e trimis de un alt Moromete. Care e condus – dacă vreți, la rându-i – de un Morometescu.

Marin Preda este, alături de Liviu Rebreanu, singurul autor de romane strânse la toți nasturii și fără cute. Toți ceilalți (Caragiale, tatăl și fiul, Sadoveanu, cu fiii) sunt prozatori. Și poate chiar mai fulminanți metaforic decât primii. Dar, fiind deocamdată un neam de ioni și de moromeți, tot în cătarea pur epică a primilor se va susține realitatea. Până când ne vom obișnui cu apa curentă și cu șemineul, ehei... Dar până atunci, două, trei generații vor tot ieși în decorul ca de mucava al piesei cetățeanului Ion Rațiu (cu toate că grădina și scaunele aparțin vilei maccarthiste Minovici, de la șosea). Dar, ce să-i faci, înainte de a te așeza pe scaun, trebuie să dai examen vreo două, trei generații.

Stând pe scaun și bazându-se pe el, Marin Preda vede viața vertical trecându-i pe dinainte, ca o pradă. O dată ridicat și vindecat de agorafobie, el n-ar mai fi Moromete, ar trece pe nesimțite în pielea lui Mitică. Și Mitică tre' să șadă mumos, dar cum, cu Panamaua alături sau pe genunchi? Depinde, după facultăți, care mă-nțelegi!

Nicolae ILIESCU

„Nu-l putem judeca decât citindu-l"

– interviu cu Nicolae Preda, fiul scriitorului –

A. Grigor: Nicolae, într-o tulburătoare mărturisire, Marin Preda spunea că momentul când a început aventura conștiinței sale este legat de imaginea, de un gest al tatălui său. Găsești în existența ta un moment analog?

N. Preda: Surprinzătoare și interesantă întrebare. Aventura conștiinței mele, dacă vreți dvs. să ne hazardăm, se derulează în prezent. A început cândva, se va termina într-o zi, însă nu pot să precizez, așa cum Marin Preda a făcut, momentul descoperirii de sine. Pot în schimb să precizez momentul descoperirii lui Preda. Asta da aventură, și nu greșesc când spun că a fost una dublă. În 1980, când tatăl meu a murit, abia împlinisem 10 ani. Nu am avut cum să-l cunosc ca scriitor și ca entitate socială implicată în istorie. L-am perceput doar ca părinte, și acum realizez că s-a petrecut un fenomen ce l-am trăit amândoi, firește în perioade de timp diferite. Este cunoscut ce a însemnat Tudor Călărașu pentru Marin Preda, fiul său cel „bleg". A însemnat însuși destinul pe care scriitorul de mai târziu a avut ocazia să-l contemple, personificat. Ceva asemănător se întâmplă și cu mine, însă contemplația, din nefericire, nu mai are obiect fizic. Marin Preda ne fermeca, nu știu de ce, fiindcă era destul de zgârcit în manifestările exterioare, și asta nu fiindcă nu ne-ar fi iubit, ci pentru că nu *știa* să facă acest lucru. Am fost un copil mai mult atent, așa mi s-a spus, și atenția asta a mea i-a plăcut și mi-a dorit să cuceresc lumea. Păstrez fotografia pe spatele căreia a scris acest lucru. Când scria nu stătea cu noi, îl deranjam, și atunci lucra la Mogoșoaia. Aceste absențe amplificau în mintea mea de copil statura sa de pământean iar, atunci când ne vedeam, reușeam de multe ori să-l plictisim cu un entuziasm zgomotos ce dura uneori nefiresc de mult. Oricum, nu era omul căruia să i te urci în cap. Aș vrea să mă opresc aici pentru că o copilărie, frumoasă fără îndoială, nu se poate rezuma în câteva fraze.

A.G.: Vorbeai de o dublă „aventură"...

N.P.: Am să încerc să vorbesc de cea de-a doua aventură, cea a descoperirii scriitorului. Am început să-l citesc relativ devreme și mi-am dorit să nu mă las influențat de faptul că-l citeam pe tatăl meu. Am reușit, și astfel am început să-l admir ca scriitor, așa cum îl iubeam ca părinte. Într-un fel mă consider, totuși, mai avantajat decât mulți cititori, pentru că am avut fantastica ocazie să compar lucruri trăite împreună sau văzute în anturaj, altele povestite cu mulți ani după ce a murit, cu tablouri aproape asemănătoare descrise mai ales în *„Delirul"* sau *„Cel mai iubit dintre pământeni"*, filtrate însă prin sensibilitatea și gândirea acestui om. Este senzațional să descoperi astfel gândirea cuiva, mă refer numai la lucruri oarecum comune, legate adică de noi, nu și la întregul său sistem valoric și ideatic cunoscut de cititori și intrat în istoria literaturii, pe care îl învăț, îl cred și îl admir, repet, ca orice simplu cititor.

A.G.: Spune-mi ce crezi că moștenești de la tatăl tău? Există în tine o urmă mai intensă din această descendență?

N.P.: Una există în mod clar. Amândoi ne-am divinizat tații. Dacă vă referiți la o moștenire de natură intelectuală, spirituală, consider că este prematur să trag o concluzie. Am numai 22 de ani, sunt în plin proces de definire ca individ. În legătură cu această descendență, cum o numiți dvs., încă nu mă pot pronunța. Dacă cineva ar putea da, acum, un astfel de verdict, în orice caz nu eu trebuie să fiu acela. Ce pot să vă spun este că Marin Preda mi-a fost totdeauna un model, și nu numai pentru că mi-a fost părinte.

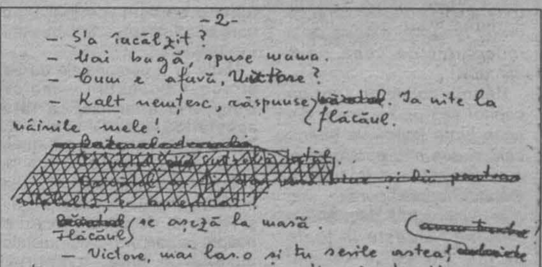
A.G.: Despre Marin Preda unii spun lucruri dezagreabile. Dacă ar fi să-i credem, ar însemna că nu era un om prea generos cu confrații...

N.P.: Terenul unde s-a manifestat generozitatea scriitorului a fost fără îndoială editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ" al cărei director a fost timp de 10 ani. Aici mulți anonimi și-au câștigat cu ajutorul lui Preda notorietatea, chiar dacă nu toți își mai aduc, acum, aminte. Înainte de a fi director era totuși un scriitor recunoscut, și în această lume literară nu poți fi prieten chiar cu toți. A avut dușmani și atunci, are și acum. Și dacă astăzi Preda nu se mai poate apăra direct, îl apără, totuși, sutele de volume apărute din 1970 până în 1980, cu sigla editurii „CARTEA ROMÂNEASCĂ", care beneficiază și astăzi de prestigiul consolidat în acea perioadă.

A.G.: Posteritatea lui Preda cuprinde și reeditarea recentă a romanului Delirul, *din care I. Cristoiu, autorul ediției, a înlăturat un mult discutat capitol...*

N.P.: Prefer să privesc gestul lui Cristoiu nu ca pe un act tendențios, deși există această opinie, ci ca pe unul de inconștiență, dublată de amorul bolnăvicios al domniei sale pentru senzaționalul de gust îndoielnic. „Istoricul literar" Ion Cristoiu a confundat ultima pagină a revistei „Expres Magazin" cu o pagină importantă a literaturii române. Nu îl condamn. Îl compătimesc.

A.G.: Sunteți moștenitorii drepturilor de editare a operei lui Preda. Având în vedere și „experiența" editorială de care tocmai ai vorbit, spune-mi, ce soartă vor avea ele?

Fragment de manuscris din „Fere:stre întunecate"

N.P.: Da, într-adevăr, deținem acest patrimoniu, dar niciodată nu l-am privit ca pe unul personal. Marin Preda aparține cititorilor și îl vom oferi cititorilor. Noi nu putem decât să veghem ca aceste valori să nu mai încapă pe mâna celor care nu-l merită. Marin Preda va fi în continuare publicat, pentru că adevărul despre el se găsește în paginile romanelor sale. Nu-l putem judeca pe Marin Preda decât citindu-l, altfel nu se poate. De altfel, pe 5 august, când vom sărbători 70 de ani de la nașterea lui, încercăm, cu ajutorul obștei scriitoricești, să lămurim unele probleme, dacă le pot numi așa, care s-au pus, de multe ori nedrept, de către cei care nu îl cunosc suficient pe cel care a fost omul și care este scriitorul Marin Preda. -

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Lorenzo MONDO
ITALIA

PĂRINŢII COLINELOR

Cine e cel care vorbeşte în această carte a lui Lorenzo Mondo, purtând titlul de „roman" dar care este mai degrabă un epos, fragment organic al unui întreg ce ar putea continua, după cum afirmă vocea naratorului, şi după sfârşitul povestirii, povestire mereu întreruptă şi iar luată de la capăt, ca şi viaţa? (...)

Eul care povesteşte nu are nume, chiar dacă posedă o individualitate precisă, o poveste proprie, o iubire, o obsesie neobişnuită şi încăpăţânată dusă până la manie; eul este o voce, vocea povestirii care încet-încet se dizolvă şi se lărgeşte până ce înglobează în propria poveste şi pe cea a altora, se dilată până ce captează şi repetă ecoul altor vremuri şi al altor destine, nerăbdătoare, a observat Oreste del Buono, să le recunoască şi să le integreze ca pe cele proprii.

Acest eu, această voce este făcută din amintiri: „Aminteşte-ţi, vai de nu-ţi aminteşti, de încetezi să-ţi aminteşti. Doar aşa ştii că exişti, doar aşa ceilalţi ştiu că exişti". Dar nu este vorba de nostalgii intime, de o întoarcere sentimentală într-un univers pur subiectiv, personal; este vorba de o memorie epică, o memorie corală (colectivă), întâlnirea a două memorii, a scris Maria Corti, o memorie personală şi o memorie generală – care potenţează individualitatea transformând-o, deşi îşi păstrează unicitatea concretă şi nerepetabilă, în valul unei mări, în vocea dintr-un cor. Numai în cor se află adevărul, a spus Kafka.

Sensul esenţial al acestei prime şi fascinante încercări narative a lui Lorenzo Mondo – care i-a surprins, poate, pe cei care-l cunoşteau doar ca un critic viguros şi extrem de rafinat, cu o scriitură limpede în care se contopesc tensiunea morală şi raţionamentul imperturbabil – constă în recuperarea prospeţimii de izvor a unei coralităţi care, cu graţie firească, alătură ce e îndepărtat de ceea ce e aproape.

Părinţii colinelor sunt un capitol sau un fragment din acea luptă împotriva uitării, care e cea mai puternică şi mai anevoioasă vocaţie a literaturii contemporane, mai ales, ameninţată de o istorie care se risipeşte în toate părţile din ce în ce mai repede, transcriind experienţe şi întâmplări, ştergând urmele existenţei. Epica înseamnă a ordona fiecare fragment individual în ţesătura vieţii şi a istoriei, a reda individului, deseori redus la anonimul şi interşanjabilul „oarecare", clasicitatea şi durata Fiecăruia.*

Claudio MAGRIS

Am un ghimpe în inimă. A început lunga derivă a zilelor care se va sfârşi cu plecarea la oraş.

Torino, oraş curat, cu trotuare şi străduţe, cu coşurile de fum, roşii, plasate la periferie, să ameninţe câmpul. Dar eu ştiu că mulţi dintre copacii aceia (tei, platani, castani sălbatici) au fost tăiaţi pentru foc în iernile din timpul războiului, că în grădini încă se mai cultivă cartofi, că bombardamentele au distrus reţeaua geometrică a străzilor.

Oare vom merge din nou, vara, la iarbă verde pe malul Sturei? Printre pietrele albe susurau izvoare reci, la asfinţit cineva ciupea strunele unei chitare, eram fericiţi. Prea puţini se aventurau să intre în râu, amintindu-şi de ultimul înecat în gropile săpate cu draga. Nu voi mai regăsi, în magazia declarată refugiu, lăzile cu cărţi pe care le adunasem cu Cicci şi Pieretto ca să facem o bibliotecă ambulantă: doi bănuţi pentru fiecare volum împrumutat băieţilor de pe stradă, Verne, Galgari, Boussenard, Rocambole şi Divina Commedia cu nudurile feminine ale lui Doré. Iniţiativa a eşuat, ca atâtea altele, în zilele agitate ale raidurilor aeriene. Prietenii, ca şi filele cărţilor noastre, s-au împrăştiat, micul univers solidar şi discret s-a pulverizat.

Timp de mulţi ani, strada aceea tăiată la capete de şinele de tramvai şi de cale ferată (cele două limite de netrecut, invocate în chemările obsedante ale mamelor de la ferestre) a fost rezervaţia care m-a văzut crescând într-o atmosferă de mândrie de orăşean care mai păstrează urme ale unui vechi spirit de luptă. După ploaie, strânşi în cerc pe pajişte, se făceau demonstraţii de îndemânare cu un cuţit înfipt în pământul ud în ordine crescândă a dificultăţii: balansându-l pe pumnul strâns sau pe degetele răsfirate, strângând între degetul mare şi arătător vârful lamei... Şi crezând a-i concura pe banditţii din Valdacco sau Vanchiglia, care-i înspăimântau pe părinţii noştri, angajam ultimele bătălii din istorie, cu lovituri de pietre, împotriva bandelor ce se aventurau pe teritoriul nostru („Ai fost cu Ricco? Fii atent, altfel o păţeşti. Ăla joacă pe bani până noaptea la cârciuma Pisica verde").

Unde or fi personajele de pe strada povestirii mele? Dulgherul anarhist, cu faţa scheletică, fusese în exil la Paris şi învăţase să înjure franţuzeşte. Când sosea la Torino vreun conducător fascist în vizită oficială veneau poliţaii şi-l ridicau, ducându-l pentru o noapte la carceră, să-şi mistuie alcoolul şi furia. Aviatorul, veşnic în uniformă, trecea de braţ cu o doamnă cu ochii fardaţi, cu gura rujată, învăluită în haine de doliu vaporoase şi elegante. Pentru a-şi face iertată plăcerea pe care i-o da doliul acela neruşinat, de fiecare dată când traversa pajiştea jocurilor noastre, Aviatorul ne întindea o mână de bomboane şi ne promitea că o să atingă cu avionul său acoperişurile cartierului. Bătrânul cursier ciclist înţepenit, pe ghidon, improviza fente şi sprinturi, se întorcea o clipă pentru a vedea efectul făcut, apoi se îndepărta resemnat între cele două urme de roţi.

Şi oare ce film o mai rula acum, în locul peliculelor tremurătoare pe care le vedeam în paraclisul bisericii? Tom Mix şi Ken Maynard, Ridolini şi Charlot sunt umbrele chinezeşti ale unui ecran imaginar. Ruptura din celuloidul timpului nu poate fi cârpită. Ce temeri şi câtă nelinişte. Vor râde de mine noii colegi de şcoală, dacă voi mai fi vreodată la şcoală, auzindu-mă citind şi vorbind cu zgomotoasele cadenţe dialectale? Lumea a devenit mai largă şi mi-e frică să nu mă înghită, mă nasc încă o dată, sfâşii o altă placentă. O lume întreagă, uitată, refulată până acum, apare învăluită în culoarea albastră a depărtării spre a se supune unei singure şi definitive ştergeri.

Măcar de-ar fi aici Elsa. Curând va trebui s-o părăsesc, ea se va întoarce în oraşul ei de la mare. N-am văzut niciodată marea, o ştiu numai din pietricelele şi cioburile lustruite de valuri pe care mi le-a adus ca amintire un prieten din tabăra de la Pietra Ligure. Urăsc prundişul acela insipid.

Mai există, să-i încălzească şi să-i separe pe oameni, şi politica, spectacol de ultimă oră. Adunările se ţin lanţ în piaţa orăşenească, anunţate de muzica difuzoarelor, zgomotoasă: Internaţionala, Bandiera Rossa, Bianco Piore. În spatele măsuţei pavoazate cu steaguri, un omuleţ, cu aer de profesor, jalnic, începe cu înfrângerea fascismului şi termină făcând aluzie la dimensiunile şi intrigile dintre învingători, invocând o alegere hotărâtă a taberei. Comunismul ateu ameninţă civilizaţia occidentală şi creştină, se pregăteşte confiscarea pământului ţăranilor, ca în Rusia. Este o ocazie, replica altul, să schimbăm faţa lumii. E bună libertatea, ne-am luptat s-o avem, nu? dar e nevoie de dreptate socială. Cât despre preoţi, să respecte steagurile noastre şi noi o să le respectăm bisericile.

Îl ascultam pe un oarecare Calosso, cu ochelari groşi şi cu vestă, îmbrăcat în negru. El spune că ţara aceasta a fost dintotdeauna republicană, că e patria lui Vittorio Alfieri care, din ură faţă de tirani, din nobil ce era a devenit cetăţean simplu şi a plecat rătăcitor prin lume (rătăcitor sau rătăcit?) decât să suporte servilismul savoiard. Fie ca exemplul său ne convingă ca prin votul nostru să alungăm o dinastie discreditată şi nefastă. Dar oamenii dau din cap atunci când îl văd, el, Calosso, coborând şi urcând în automobil, ducând în braţe un căţel din aceia lăţoşi, de cucoane. Este anunţat apoi unul de la PCI care fusese înainte fascist, l-au primit cu zidurile pline de manifeste cu fotografia sa, cu beretă pe cap şi braţul ridicat în salutul fascist. Pierde timpul dezvinovăţindu-se, încurcat, de „greşelile tinereţii". Sunt avertismentele a ceea ce ne aşteaptă la oraş, este oraşul însuşi care respiră şi urcă până aici să zgâlţâie şi să trezească satele îngropate în somn.

Gordon, care a făcut atâtea ca să scape de fascişti, nu-i înţelege prea bine pe succesorii certăreţi, pe unii i-ar vedea bucuros dipărând, înapoindu-se în lumea de ieri. O legitimaţie care-i atestă calitatea de partizan combatant este tot ce-i rămâne din zilele trăite sub arşiţa soarelui. Ah, alergările pe coline, căţăratul temerar pe înălţimi, plânsul pentru tovarăşii căzuţi. O clipă de glorie, cucerită în trei minute, bună de aruncat la groapa de gunoi a istoriei.

Şi acum, Gordon? Reia-ţi numele de vicil, caută-ţi o slujbă, o slujbă adevărată pentru ca lumea să te respecte, şi gândeşte-te că ai avut o şansă nemaipomenită. Vor mai trece o mie de ani până când să se ivească o altă ocazie prin părţile acestea.

Dar ce şansă, ce ocazie.

Încearcă să te gândeşti, ai tot timpul acum. Nu erai sub arme. Nu te interesa politica. Nu au nedreptăţit pe vreunul dintre ai tăi. Şi-atunci?

M-au batjocorit.

Nu cumva îţi curge în vene sânge de brigand şi îţi plăcea s-o faci pe şeful bandei, prinţul colinelor?

Nu, dacă stăteau cu Independenţii, o făceau pentru că ţineam cu Regele şi cu Badoglio. Regele era acelaşi iar Badoglio era din Granzzano, unul din satele astea... Gata, am greşit, nu meritam încredere, chiar şi ei s-au lăsat corupţi de Fascia şi la momentul potrivit au fugit.

Dar dacă nu vrei să-ţi faci sânge rău trebuie să înţelegi de ce ai devenit un rebel, pardon, un patriot.

De ce, de ce, de ce... Dacă ceea ce am învăţat este adevărat, totul luase sfârşit cu Trento şi Trieste, războiul cel mare trebuia să fie ultimul, dar a venit o bandă de delincvenţi şi, după douăzeci de ani de ciomăgeală şi de discursuri idioate – Crăciunul de la Roma, bătălia grâului, Imperiul – au căzut la învoială cu nemţii să otrăvească o jumătate din lume. O armată de nenorociţi, desculţi şi cu burta goală, trimişi împotriva englezilor care ne învăţau cum să trăim şi a ruşilor, care sunt ca un muşuroi de furnici roşii, vai de cel care-şi vâră mâna. Frumos rezultat. Au sfârtecat Italia. Şi în loc să se ruşineze, să stea deoparte, vin aici ca nişte fanfaroni: „Ne-am furişat cândva de pe galeră..." Ei bine, trebuia să le fi dat în cap capetelor ăstora de mort. Războiul acum îl ducem noi, singurul război bun, cel pe care îl duci din pragul casei, că omul nu mai are curaj să se privească în oglindă, se ridică şi zice gata, destul.

Gordon rumegă aceste gânduri când, nici mai mult nici mai puţin, este invitat la o croazieră. Se lasă prins în capcană pentru că n-a văzut niciodată marea. Un partizan, pe care nu-şi aminteşte să-l fi întâlnit vreodată, un anume Luraghi, e ziarist şi vrea să-l audă povestind despre guerosa din Monferrato. În schimb, două zile de navigat de-a lungul coastei Sardiniei, totul plătit.

Soseşte la bord cu haina cea bună şi cu flanelul cafeniu pe care nu şi-l va scoate deloc, cu un binoclu marinăresc prin care priveşte pescăruşii şi casele albe, africane, sus pe ţărm. Îşi imagina apa ca pe o întindere uniformă dar descoperă că, în funcţie de lumină şi de vânt, îşi schimbă tonalitatea şi umbrele ca verdele câmpiei. E suficient să nu te laşi distras de imensitatea mării şi de dunga netedă, estompată, a orizontului.

Să-i smulgi cuvintele lui Gordon, e lucru greu, mai ales dacă Luraghi pretinde să-i povestească de-a fir a păr ce şi cum. Îşi aminteşte de o zi în care, lungiţi în tufişuri, se pregăteau să atace o coloană fascistă. Dăduse foc unui grajd, rechiziţionase boii şi în curând norul de praf i-ar fi vestit trecerea pe strada albicioasă. Deasupra capului lui Gordon un piţigoi rupse consemnul tăcerii cu viersul său enervant, în ritm de tunar. Piu, piu, piu. Ca şi cum chiar inima sa ar fi zburat în copac şi ar fi încercat să-l trădeze. Răpăitul rafalei e o eliberare. Sau atunci când a fugit cu mare greutate dintr-o încercuire, împreună cu câţiva tovarăşi. Se lasă la pământ într-o vie, îşi smulge bocancii şi şosetele din picioarele strivite şi făgăduieşte, inundat de fericire: „Fie ce-o fi, nu mai alerg. Fie ce-o fi, să mă împuşte desculţ." Şi ciuguleşte ciorchini negri până la asfinţit.

Poveştile lui Gordon sunt toate la fel. Ultima noapte pe vapor rămân să fumeze pe punte, în mijlocul scaunelor abandonate. Se îndepărtează şi ultima pereche, cea care a rămas să se îmbrăţişeze sub stele. Luraghi a adus câteva sticle de vin. Un vin uşor aspru, înceţoşat parcă, provocându-te să-i descoperi aroma ascunsă, generoasă. Gordon, de obicei, tărăgănează, alternează muţenia cu vorbăria fără şir, sare de la una la alta. Până la urmă se contaminează şi Luraghi. Când s-a golit şi ultimul pahar, se confirmă că n-a rămas nici o picătură pe fundul sticlelor scoase din joc şi înşirate pe masă ca nişte popice. Se ridică, respiră adânc aroma mării, apoi apucă scaunul cu mâna dreaptă şi începe să-l balanseze, fixându-l malițios pe Luraghi.

„Ăsta, zice, este pentru Majestatea Sa Regele" şi îl aruncă peste bord. „Iar ăsta, aruncându-l pe cel de-al doilea, este pentru Mareşalul Badoglio, marchiz de Grazzano". Calm, ca şi când şi-ar fi îndeplinit o îndatorire, smulge peretele de scânduri, metodic. Fiecare aruncare este însoţită de un anunţ sonor: „Pentru Toglistti, Palmiro... Pentru văru-său Neuni... pentru De Gasperi şi De Nicola."

Luraghi, cu solidaritatea beţivilor, sfârşeşte prin a-i pune respectuos la îndemână scaunele rămase „Pentru dracu' să-i ia..." Gordon se apleacă să vadă armata de scânduri care saltă în spuma valurilor. „Socoteală cinstită, Luraghi, pe astea le treci în contul meu."

Elsa îmi spune că pleacă la Genova. Taică-său, slab, cu părul încărunţit, cu servieta de funcţionar, vine s-o ia acasă. Dăm o petrecere de adio în casa ei, stânjeniţi de maică-sa, o doamnă blondă, amabilă, care se străduieşte zadarnic să-i semene. Printre alţii e şi Angelo care spune bancuri, e şi Lia care a învăţat să se răsfeţe, toată numai sfială şi pistrui.

Giovanni nu, el nu e printre noi, e la Asti într-un atelier

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

mecanic.

„Promite-mi că ai să-ţi aminteşti" găsesc puterea să-i spun. „Eu rămân aici, taică-meu nu e sigur că o să-şi găsească repede o slujbă la Torino."

Mă cuprinde de umeri, are ochii înlăcrimaţi pe care nu-i cunoşteam aşa şi în care nu regăsesc insula scufundată. „Am să-ţi scriu, am să revin uneori. N-o să ne pierdem. Dar să-mi promiţi de pe-acum, dacă voi rămâne cu tine, să-mi promiţi că n-ai să te gândeşti numai la cărţi şi la lucruri prea dificile, inaccesibile. Promiţi că n-ai să fii melancolic?"

Eu sunt primul care scriu: „Dragă Elsa. Am citit povestirile lui Edgar Allan Poe. Este un scriitor american care a murit alcoolic. Nu ştiu dacă ţi-ar plăcea. Sunt pline de lucruri misterioase şi teribile, de femei frumoase, palide şi bolnave. Poate ai citi cu plăcere „Cărăbuşul de aur." Povesteşte descoperirea ingenioasă a unei comori ascunse de piraţi, posibilă datorită unei hărţi vechi. Îţi vorbesc despre asta pentru că povestirea mi-a trezit dorinţa de a relua citirea foii pe care o cunoşti şi tu, de a-i găsi cheia. Va conduce la o comoară a nemţilor sau a partizanilor? Dar nu contează atât s-o descoperim, contează să refacem istoria pe care o cuprinde documentul, să-i dăm o semnificaţie. Nu crezi? Mă consolez cum pot. Adevărul e că nu sunt sigur pe mine, ştiu că ar trebui să plec şi eu, şi e bine aşa. Îi ajut în silă pe-ai mei şi aştept. Toţi cei de-aici te salută. Unul pe-al cărui nume nu-l spun mă întreabă dacă ai devenit deja mofturoasă ca fetele de la oraş. La revedere, ochi pătat".

„Iubitule, nu-mi place scriitorul ăsta şi, dacă aş fi în locul tău, aş renunţa la vânătoarea de comori. Ai încercat deja de două ori şi n-a mers. Fără să mai ţinem seama că o comoară adevărată ai şi găsit dar nu o ştii... Voi merge totuşi să citesc „Cărăbuşul de aur" la bibliotecă, este un mod de a te simţi mai aproape. Aici totul este luminos, nou, foarte mare, şi mă simt destul de singură. Spune-i lui Angelo să n-o facă pe prostul. Aminteşte-ţi ceea ce ne-am spus şi ceea ce mai rămâne de spus".

„Dragă Elsa. Comoară sau nu, aş vrea să dezleg ghicitoarea aceea – Veronica este năframa cu care Christos şi-a sters faţa pe când urca muntele Calvarului, lăsându-şi urma obrazului pe ea. Dar cum poate o batistă să fie din piatră? Mai e şi un alt indiciu, coroana de spini, care te face să te gândeşti la o imagine sacră. Nu pricep însă ce legătură au taurul şi coarnele. Enigma ar putea fi legată de o biserică sau şi mai bine de o capelă dedicată lui San Dalmazzo. Acest nume, ţi-aminteşti, poate fi citit în ultimele rânduri de pe foaie. Îl voi întreba pe Don Lupo cine e acest sfânt şi ce-a făcut, ca să înţeleg cum i te poţi adresa cu încredere. Nu mă mai interesează câmpia. Nu mai sufăr de starea asta de incertitudine".

„Iubitule. Dacă vrei într-adevăr să continui jocul, trebuie să te întrebi unde se află locul acela semnalat de „harta" ta. Langhe se numesc văile alpine deci locuri îndepărtate de ale noastre. Numai cu condiţia ca cele două feţe ale foii să formeze un singur conţinut. Eu aş da totul să ştiu cine a scris partea în franceză. E acelaşi scris, dar în ea se află ceva personal, emoţionant. Nu ţi se pare aproape o poezie? Cine ştie dacă e în viaţă sau nu. Poate că e chiar o poezie pe care a scris-o în carneţel, cuvinte imaginate pentru a omorî timpul când era de santinelă şi nu putea dormi. Uite, îl chema Marcel. Dacă l-aş fi cunoscut, m-aş fi îndrăgostit de el. M-ar fi dus în valea minunilor: minunile unei iubiri, ale unui ţinut fericit. Dar acum, te rog, nu fi iar gelos pe absenţi, pe fantasme".

„Elsa, ţi-am urmat sfatul şi ceva-ceva am găsit în lista comunelor din Piemont (am răsfoit-o la oficiul poştal) sunt două localităţi în al căror nume e amintit sfântul care ne interesează. Borgo San Dalmazzo şi San Dalmazzo di Tenda. Pentru moment acest lucru limitează cercetările. Amândouă sunt la fel, sate destul de aproape, de o parte şi de alta a trecătorii alpine şi nici unul nu se numeşte pur şi simplu San Dalmazzo, în fiecare e ceva în plus. Desigur, mă întreb încă ce înseamnă scrijeliturile, năframa de piatră, coarnele şi celelalte. Şi cât poate un sat să constituie o călăuză sigură? Sfântul nu ne-ajută să rezolvăm problema. E un sfânt din secolul al treilea, protagonistul unei legende graţioase. Vrăjitorii din munţi aţâţă oamenii împotriva lui; înainte de a muri, trece printr-un torent, ţinând drept capul retezat cu o lovitură de spadă. Un miracol care se sfârşeşte aici. Aş putea să rezolv chestiunea asta mergând la faţa locului, dar cum să fac? Am destule alte probleme, în-zilele următoare s-ar putea să plecăm la Torino".

„Dragule, dragule, dragule, ce bine că te întorci acasă. Încearcă să mă înţelegi. Distanţa e mai mare, dar ne apropie faptul că suntem în aceeaşi situaţie, că te întorci acasă şi tu. Scrie-mi repede şi nu fi trist. În ceea ce priveşte ghicitoarea, cred că am făcut un pas înainte. Tatăl meu a cunoscut un anume profesor Lamboglia care locuieşte la Bordighere şi studiază preistoria. Ei bine, profesorul afirmă că lângă San Dalmazzo di Tenda lângă frontiera cu Franţa, există într-adevăr o Vale a Minunilor, cu majuscule. Este numită astfel pentru că e plină de desene rupestre făcute de popoarele primitive. Când va fi posibil, de-acolo să ne începem cercetările. Spun „să începem" deoarece vreau să vin şi eu şi poate că ne va merge mai bine ca până acum. E o lovitură reuşită, nu? Deci, repede, un pupic."

Am plecat la oraş, în camion sunt mobilele şi cuştile cu iepuri; adulmecă neîncrezători printre gratii. E încă întuneric, să evităm alte explicaţii şi alte despărţiri de vecini. Fâşii de somn învăluie satul. La ziuă recunosc porţiuni de străzi, pline de moloz, totuşi proaspete, respirând a vânt şi piatră. Palate cu borne de piatră, rotunde, de-o parte şi de alta a intrării principale. O clopotniţă foarte înaltă având în vârf un înger care sună din trâmbiţă. Cartierul cu nodul şinelor la cap de linie, casa zugrăvită, pătată, latrina din grădină. Semne iluzorii ale unei stabilităţi care dispare cât ai clipi, ale zilelor care aleargă şi se îngrămădesc în jurul unor întâmplări decisive, imprevizibile.

La început e greu la şcoală. Din nefericire am dat peste Vigin, porecla glumeaţă a profesorului Luigi Viezzi, de literatură. Scund, corpolent, controlează şoaptele elevilor uitându-se pe deasupra lentilelor ochelarilor căzuţi pe nas, cu ochi străpungători, cu un vizibil prezbitism. Înfăţişarea sa, mai mult morocănoasă decât severă, dezvăluie repede ceea ce profesorul e în realitate, pudoarea unei încrederi deplasate, a unei false camaraderii care nu e decât masca unei subtile dar îngâmfate înşelătorii.

În predarea latinei şi a elinei, impune exerciţiul unei inflexibile gimnastici mnemotehnice care culminează cu concursuri improvizate, concursuri de paradigme. Pentru limba şi literatura italiană pretinde însă o abordare atentă şi delicată. Este adevărata sa specialitate în care reuşeşte să îmbine şi gustul pentru concretul istoric şi pe cel căruia el îi spune „litigiu moral".

„Într-un text mă interesează mişcarea, evoluţia creierului – bineînţeles, când acesta există! – efortul de a defini, dincolo de diferite împrejurări şi pretexte, ceea ce fiinţează nedefinit. Respectaţi cuvintele, calda maturare şi poticnelile din tinereţe ale limbii. Şi amintiţi-vă că nu există expresii pe deplin echivalente. Se schimbă încrustaţiile istorice, rugina timpului. Variază sunetul, culoarea şi asocierile reciproce. De fiecare dată când vorbiţi şi scrieţi, voi îndepărtaţi milenii de gânduri şi sentimente cristalizate în cuvinte. Mai rezistente decât statuile, decât palatele şi cetăţile, păstrează la un loc spiritul unui popor, al unei culturi. Dacă se naşte cineva dăruit cu harul de a le amesteca, de a le împreuna într-o manieră fericită, prind viaţă, proaspete, vii ca nişte fiinţe".

Căldura argumentaţiei sale e de-ajuns să-l trădeze, dar când se teme că a depăşit limita îşi permite pauze, dialoghează, ne destindem. Ţinteşte cu ironie spre o colegă frumoasă foc, pierdută în toropeala feminităţii ce se deschide. „Domnişoară Colombo, vă rog să vă scuturaţi de dulcile visări. Respect orice vocaţie. Totuşi, chiar şi frumuseţea are nevoie de cuvinte. Folosiţi-le cum trebuie ca să-l prindeţi în laţ pe don juanul care vă aşteaptă la ieşire". Îl imobilizează, cu vorba, pe micul conte Amedeo, care face comerţ pe sub bancă. Descendent recalcitrant al unei familii ilustre, vinde timbre din colecţia tatălui pentru a-şi plăti ţigările şi cinematograful. „Pe când argintăria şi covoarele? O, biata noastră nobilime de sânge... "

Dintre autori, îl îndrăgeşte şi îl citează într-una pe Manzoni: „Adevărul lui Renzo care, luat drept om de rea-credinţă ce răspândeşte ciuma, evită linşajul sărind în căruţa îngrijitorilor de bolnavi. Cu un picior pe un hoit jalnic şi imund, cu celălalt tremurând încă în aer. De acord, Manzoni îşi dezvăluie aici minunatul spirit de observaţie, asta este faimoasa naturaleţe a personajelor sale. Dar nu ajunge. În acel punct de echilibru miraculos mai este ceva. Bietul ţesător de mătase repetă, într-un fel mai chinuit, mai material, desigur, mişcarea Victoriei din Samotrace care atinge pământul, a arhanghelului Gabriel care se opreşte în faţa colibei Bunevestiri. Figuri de seamă, şi îmi place să cred că atunci când l-a schimbat pe Renzo al său Manzoni şi-a amintit de ele, pe ocolite... Ce carieră faimoasă pentru ţăranul din Lecco. În acea suspendare în aer, nici îngreţoşată, nici resemnată, poţi, dacă vrei, să descifrezi sensul unui destin mai cuprinzător, comun".

Când se porneşte, nici clopoţelul care sună de pauză nu-l mai poate opri. „Trebuie să-l iubim pe Manzoni, să-l citim fără idei preconcepute şi atunci vom descoperi o conştiinţă puternică, temperată de un surâs înţelept care te-ajută să trăieşti. Şi-apoi, încercaţi să judecaţi împreună cu el, e greu s-o faci, e imposibil să-l prinzi anticipează şi îţi banalizează raţionamentele. Afurisit Manzoni! Până şi când îl lauzi rişti să pari exaltat ca don Ferrante".

Profesorul Viezzi ne recomandă să copiem într-un caiet pasaje semnificative din lecturile extraşcolare. Fiecare îşi va alcătui astfel un breviar de lexic şi stil de care să se folosească la lucrările în clasă. Este obişnuitul experiment. Să trezeşti spiritul de întrecere spre a-l lega, de această dată, de dragostea pentru cărţi.

Dar nu durează mult. Viezzi nu vrea citate din romancierii americani la modă, strâmbă din nas în faţa caietului colegei Colombo, plin de fraze neghioabe, insipide, luate din Liala şi Guido Milanesi („Marinari, aviatori efeminaţi, muieratici: rămâi pe pământ domnişoară!") Nu-i plac nici cercetările mele. Se deschid cu un pasaj din Giusti care mi se pare chintesenţa spiritului toscan „Arogant ca un câine de trăsură, ignorant ca un nou-născut, înfumurat ca un ignorant..." Viezzi dă la o parte caietul cu amândouă mâinile, ca pe o mâncare insipidă şi dezgustătoare: „Ţi se pare spiritual? Eu, de pildă, sunt primul dintr-o numeroasă şi, în mare, satisfăcătoare serie de progenituri..."

Convins de mama să părăsească rindeaua şi dălţiţa, tata s-a angajat la o fabrică de automobile de lux. Lucrează aplecat în interiorul caroseriilor, montând complicate tablouri de bord, tapiţând podele şi banchete. O fi un post sigur, dar când îl văd plecând pe bicicletă, cu geanta atârnată de ghidon (în fiecare seară îi pregăteşte sufertaşul de aluminiu cu păstrăv prăjit) îl regret pe Geppetto de mai-nainte. Presimt o decadenţă, un destin oprimant. Se destinde, în timpul liber, cioplind figurine de păsări cu intarsii de lamelă colorate pentru a obţine, după cum e cazul, un căpşor negru sau roşu, penele galbene şi verzi de pe aripi. Are un săculeţ cu bucăţi de lemn exotic aromat: abanos, palisandru, rădăcină de Congo.

În scurtă vreme se îngălbeneşte la faţă, nu mai poate ascunde culoarea nefastă, barba aspră şi încâlcită în care tot mai greu pătrunde briciul nemţesc demodat şi solid. Pare neglijenţă, dar este doar abandon al ultimei forţe, lupta cu armă albă a unui corp ameninţat. Medicul a citit pe fişele sale subţiri ca frunzele un răspuns net şi implacabil ca o stâncă. Un rău care nu ascultă nici de îngrijiri, nici de rugăciuni, îi bea picătură cu picătură vlaga din sânge. Tata a luat drumul spitalului, se întinde pe targă fără să ceară explicaţii sau să se plângă vreodată, cu resemnarea celui care se supune ordinelor. După cazarmă şi fabrică, spitalul.

În el are loc o transformare care îmi provoacă o tulburare stranie, imposibil de confundat cu mila. Capul, cu părul de-acum lânos, i s-a micşorat, picioarele sunt ca nişte surcele ce-ar putea să se frângă sub greutatea pântecului enorm, singurul care pare să folosească din plin atâtea privaţiuni, atâta slăbiciune. Începe cea mai ascunsă şi cea mai rea fază a bolii, cea care îl reduce pe om la starea de gândac hăituit. Zi după zi, cu mângâieri perverse, îl desfigurează, se străduieşte să-l înstrăineze de viaţă, să-l facă s-o urască, să ne facă pe noi să-l uităm, să-l alungăm din lumea noastră de sănătoşi (până acum) mulţumiţi.

Tata o ştie prea bine, iată de ce recheamă cele mai îndepărtate amintiri, invocă figuri, chipuri dragi şi protectoare, le trezeşte şi le îmboldeşte, spre a fi, la rându-i, amintit, construindu-şi febril o continuitate providenţială care să-i fie fir călăuzitor în lumea surdomută pe care va trebui s-o străbată. Trântit la pat, ne cheamă lângă el, să simtă căldura sângelui din sângele său, dar şi să-i fim martori, să ne arate un drum. Într-un aparent delir stă de vorbă cu mama pe care abia a cunoscut-o, cu fratele mort în primul război, îşi face cruce mare drept scut şi coif, cere liniştit de băut şi sare din pat, Lazăr înfăşurat în linţoliu. Se duce, cu nasul avântat ca o provă, după ce s-a scuturat de prundiş, de horcăitul care-i apăsa pieptul. Mi-l închipui plecând, Tobiolo adolescent, ducând cu el sufertaşul cu peşte fără să ştie ce înseamnă ihtis... Quo vadis, tată?

În timp ce mama deschide fereastra, pe cerul nopţii izbucneşte furtuna.

Este prima ocazie în care soseşte Elsa. Ochii umezi de plâns, buzele umflate, e neliniştită de durerea mea stupefiată.

„Cu tine, spun mângâindu-i părul, trebuie să fiu atent când mor".

„Ia încearcă, îmi răspunde, luându-mi capul în palme."

Soluţia – spre a nu muri, de singurătate, de revoltă, de întrebări fără răspuns – este să ne întâlnim mai mult timp, la ţară sau altundeva, la Viaris sau, în fine, la San Dalmazzo. Ar fi sfârşitul unei poveşti uluitoare pe care am început-o împreună: să cheltuim ce ne-a mai rămas dintr-o adolescenţă naivă şi uşuratică, să începem o nouă relaţie, mai matură. Îi mulţumesc pentru călătoria sa la Torino şi îi spun cât a însemnat, în întunericul meu, strălucirea ei, trimiţându-i versurile pe care le-am scris la şcoală, în timpul pauzei:

Te-ai ivit, albă, nimfă
să umpli aşteptarea cu zăpadă
Şi geometria dură a pavajului
a invocat şi muşchiul şi firele
de iarbă unduind
pentru fragilul, graţiosul tău
picior.

Am citit de curând Federico Garcia Lorca. Pentru prima dată îmi dau seama, fericit, că istoria poeziei nu se întrerupe cu ultimul capitol din manual. E un fluviu care curge, chiar şi-n timpurile noastre, căutându-şi albia. Descopăr cu o tresărire că Federico a fost împuşcat la Viznar, satul spaniolei Carmen.

În româneşte de
Monica IOVĂNESCU

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

FILM

ALTA ERA "TEMA"

Realizată de Stere Gulea în 1988, ecranizarea volumului întâi al romanului *Moromeţii* suscită câteva întrebări care, din câte am cunoştinţă, fie că nu au fost puse până acum, fie că au evitat să ţintească evidenţele negative ale filmului. Cauzele reticenţelor ori ale evitărilor au, desigur, determinări dintre cele mai diferite. Prima, cea mai puternică şi poate cea mai acceptabilă, constă în „postulatul" că filmul – ca altă creaţie – se distanţează inevitabil de carte, devenind o construcţie nouă, autonomă. Întrebarea este cât de mare poate fi această distanţă şi dacă ea e admisibilă în cazul oricărei cărţi, în totală indiferenţă faţă de sensurile fundamentale ale acesteia. Filmul lui Stere Gulea este o probă de nepermisă alterare a viziunii adânc originale cuprinse într-o carte fundamentală a literaturii române. Oricine a zăbovit, chiar şi numai din obligaţii şcolare, asupra Moromeţilor, ştie că lumea primului volum *există* sub o intensă şi calmă lumină care estompează conflictele familiale şi sociale, interzicându-le acţiunea agresivă asupra structurilor interioare ale individului moromeţian. O lumină deloc idilizantă, totuşi, care asimilează impasurile existenţei într-un fond de uriaş firesc al *lumii ca lume* şi, tocmai prin asta, al *lumii ca spectacol* care trebuie contemplat cu seninătate. Redusă la esenţial, aceasta este viziunea pe care Marin Preda o proiectează asupra satului antebelic, într-un moment – atenţie, 1955! – când, aflat în plin asalt, proletcultismul impunea o cu totul altă imagine a satului ce nu încăpuse încă pe mâna „salvatoare" a comunismului. Viziunea regizorală a lui Stere Gulea, deşi de dată mai recentă, se situează cam în acea perioadă ideologică, stabilind un acord deplin cu imperativele ei, dar intrând într-un vădit dezacord cu opera romancierului, anulându-i astfel tocmai dezacordul îndrăzneţ al acesteia cu ideile politice ale vremii. Prins în această relaţie de acorduri şi dezacorduri negative, filmul *Moromeţii*, în ce are el mai caracteristic, pare a nu depăşi prea mult tema „viaţa grea a ţăranilor în regimul burghezo-moşieresc" – formulă simplificatoare devenită obligatorie şi suficientă în deceniul al şaselea, dar din fericire expediată acolo unde îi era locul, adică între aberaţii şi exagerări, începând cu anii şaizeci. Filmul produce astfel un impact – răsfrânt complet nefavorabil asupra viziunii pe care o propune – cu cel puţin trei elemente de extremă importanţă: mai întâi, cu instrumentele creatoare şi cele interpretative care, cel puţin în cazul temei citate, nu mai suportau o foarte serioasă presiune ideologică; apoi, cu viziunea însăşi a cărţii ecranizate, care numai despre „exploatarea ţăranilor în regimul burghezo-moşieresc" nu-şi propune să vorbească; şi, în plus, cu caracterul de capodoperă al romanului, care nu admite falsificări de nici un fel.

Pelicula lui Stere Gulea denaturează însă în mod evident substanţa şi sensurile cărţii. Încă din start, opţiunea pentru formula *alb-negru* indică orientarea către un registru imagistic apăsător, închis, dezolant, destinat să apeleze la fondul şi la reacţiile compasionale ale spectatorului. În satul imaginat de regizor (răpit de exerciţiul unui verism îngroşat) e mult întuneric – şi multă întunecime –, iar când acesta se ridică, faptul se întâmplă doar pentru a îngădui să năvălească în cadru ploaia ori ceaţa. Nici scena secerişului, nici aceea celebră a poienii lui Iocan nu-i oferă realizatorului prilejul de a relaxa cumva imaginea pentru a o apropia de sensurile pe care cartea le dă secvenţelor respective. Când pe undeva s-ar ghici o rază de lumină, regizorul are grijă să o anuleze prin procedee nu doar facile, dar şi inadecvate. Exemplu: scena conspirativă din odaia Guicăi, când fereastra e luminată de o zi însorită, iar în interior, atârnată de perete, arde o lampă cu gaz. Faptul confirmă ideea că întunericul nu este al peliculei ori al calităţii acesteia, ci aparţine înseşi viziunii regizorale. De aici, desigur, nu puteau rezulta decât o selectare, o ordonare şi, în mod cu totul neinspirat, o modificare a faptelor de conţinut, atinse şi ele de o viziune „întunecoasă". O lume încrâncenată, suspicioasă şi suferindă vieţuieşte în satul imaginat de Stere Gulea. Sigur, asemenea atitudini nu lipsesc nici din romanul lui Marin Preda, numai că în economia narativă a cărţii, ca şi în nivelul ei superior de semnificaţii, acestea sunt fie izolate, fie periferizate tocmai pentru că nu sunt încă atât de puternice ca să afecteze structura de adâncime a acestei lumi şi modalitatea ei fundamentală de existenţă. Dispute intrafamiliale, rivalităţi vicinale ori comportamente neprietenoase ca al lui Ţugurlan aparţin spectacolului rural însuşi şi de aceea nu li se acordă o importanţă mai mare decât aceea cuvenită obiectelor de contemplat şi, în eventualitatea unui supliment anormal de agresivitate, de marginalizat. Lui Stere Gulea i s-a părut însă mai potrivit să generalizeze modelul Ţugurlan, alte rând, conform acestui tipar, şi identitatea lui Dumitru lui Nae şi pe cea a lui Cocoşilă. Moromete însuşi este contaminat în film de modelul amintit. Rău, agresiv, încruntat cel mai adesea, neocolit nici de accese de ură, folosind mai mult vorba răstită decât ironia mucalită ori naivitatea bine mimată, personajul creat de Victor Rebengiuc se află mult alături de statura celui plămădit de Marin Preda. Regizor şi actor îl mută de pe stănoaga podiştii pe prispa casei şi îl silesc să abdice de la atitudinea lui de inteligentă şi calmă sfidare a impasurilor pentru a adopta postura omului împovărat, bătut de griji, cu capul plecat a tristă neputinţă. Mai mult decât atât, în varianta Gulea, Moromete rosteşte fraze lozincarde care nici nu există ca atare în roman şi care oricum nu definesc esenţa personajului: „Ne strânge de gât, Dumitre. Crezi tu că un popor întreg o să rabde să-i ia bucata de la gură?" Sigur, raportat la o schemă, conform căreia şi Decebal era pus să rostească discursuri marxiste, filmul în discuţie nu constituie o stridenţă. Când reperul este unul de valoarea şi prestigiul romanului *Moromeţii*, inadecvările flagrante trebuie însă semnalate corect. Din respect pentru o scriere de excepţie din literatura noastră. Pentru că, spre deosebire de regizorul filmului, am convingerea că „în această operă" autorul NU „înfăţişează viaţa grea a ţăranilor în regimul burghezo-moşieresc." Chiar dacă admit că nici atunci nu o duceau prea bine.

Andrei GRIGOR

NU SPONSORII NE LIPSESC (II)

Spuneam, în numărul trecut, că singura surpriză a „Festivalului de film pentru tineret" de la Costineşti (care ţine loc de festival naţional al filmului românesc) părea să fie faptul că el are loc. În primul rând, pentru că toţi cineaştii consacraţi, în prima linie de interes, dinainte de 1989, străluceau prin absenţa din competiţie, inclusiv Lucian Pintilie, cu *Balanţa* , programat inexplicabil în afară de concurs. Mai spuneam că, totuşi, pe lângă performanţa organizatorilor festivalului de pe litoral, cu semnături nu numai instituţionale, ci şi individuale (producătorul Gheorghe Bejan, directorul artistic Copel Moscu), Costineştiul cinematografic ne-a oferit în acest an şi alte două surprize: prefigurarea unui nou val de cineaşti români, prin scurt-metrajele studenţeşti ale Academiei de Teatru şi Film şi salvarea palmaresului festivalului, a onoarei lui implicit, graţie peliculelor sosite de la Chişinău.

Filmul *Şi va fi...* al basarabeanului Valeriu Jereghi nu a avut concurent pentru Marele premiu. Spre deosebire de unele încercări bucureştene recente, de a construi filme parabolă fără cultura şi fără rafinamentul speciei, prin alegorii pe cât de stufos confuze, pe atât de pretenţios interminabile, care bine au făcut că nu s-au prezentat în concurs, *Şi va fi...* are toată intensitatea concisă şi întreaga elocinţă emblematică a unei parabole cinematografice moderne. Este povestea unei re-faceri a lumii primordiale, în urma unui cataclism planetar, pornind de la câţiva supravieţuitori: o femeie, un tanc, un copil, o vacă, alte vietăţi speriate, în decorul fabulos al vulcanilor noroioşi de lângă Buzău. Fiind vorba de o coproducţie a Studioului „Delta" cu Centrul de producţie „Bucureşti", cu imaginea asigurată de prodigiosul nostru operator Vivi Drăgan Vasile, să sperăm că această experienţă va fi asimilată cu folos la toate capitolele. Ea ne-a amintit şi de alte momente virtuale ale competiţiei cinematografice Bucureşti-Chişinău, din păcate nevalorificate, încă din timpurile când un Emil Loteanu turna *Poienele roşii*, iar noi ne pierdeam timpul cu stridente înscenări haiduceşti şi era evident că adevărate filme cu specific naţional se făceau mai degrabă pe Nistru.

Mai rămâne de văzut, în perspectiva asimilării unor atare experienţe, când şi cum filmul *Şi va fi...* va fi efectiv programat în reţeaua noastră cinematografică, dacă se va găsi un cadru mai propice de proiecţie decât cel rezervat cu atâta ingratitudine la Costineşti *tuturor* peliculelor de la Chişinău, după ora unu noaptea. În incontestabilele avansuri ale distribuitorilor bucureşteni, spre câştigarea unui sincronism cu mapamondul, ar fi momentul ca şi filmului de artă şi experimental să i se asigure protecţia şi promovarea necesară, în cazul când actuala R.A. România-film nu va perpetua mefienţa fostului DRCDF faţă de aceste categorii de pelicule. O nelinişte ne-o inspiră împrejurarea că opera lui Valeriu Jereghi, prezentată într-un unic spectacol de gală la cinema „Studio", cu multe luni în urmă, aşteaptă de atunci respectiva modificare de optică.

Dacă Marelui premiu îi adăugăm Premiul pentru scenariu, acordat de asemenea unui film de dincolo de Prut - *Tunul de lemn* de Vasile Brescanu (alegorie umoristic-dramatică, în rimă cu parabola precedentă, de data aceasta cu un bătrân şi nora sa, cu un avion şi tunul titular drept personaje), putem estima mai bine dimensiunile competiţiei valorice de care trebuie să luăm act. Înainte de a discuta în abstract de ce nu suntem acceptaţi în concurs, necum premiaţi la Cannes, să ne întrebăm cum vor putea producătorii şi realizatorii bucureşteni onora mai bine în viitor palmaresul de la Costineşti. Fiindcă în 1992 n-a fost un simplu accident de parcurs: în 1991, când basarabenii nu intraseră în concurs, au rămas neacordate trei dintre primele patru distincţii - Marele premiu, Premiul special al juriului şi Premiul pentru scenariu. Chestiunea e mai gravă decât dificultăţile financiare şi tehnice, care în nici un caz n-au fost şi nu sunt mai mici la Chişinău.

Ce lipseşte sau ce e eronat în ecuaţia noastră filmică, în strategia noastră cinematografică formativă? Probabil că de unele păcate, cum ar fi obsesia montărilor spectaculoase din filmele istorice, ne-am lăpădat la graniţa anului 1990. Se vede însă că ruptura trebuie să fie mai profundă şi mai decisă, iar ruptura ar fi doar primul pas într-un nou început. Deocamdată dramatismul retoric se perpetuează frenetic în unele producţii, văzute şi premiate la Costineşti, altminteri pline de bune premise, dar tot atât de lipsite de şanse în modernitate ca parabolele informe. Numită în trecut simplist „artă de sinteză", în acceptul limitativ de „artă colectivă", prin cumulul artizanal de contribuţii literare, plastice, actoriceşti, muzicale etc., „sinteza cinematografică" ar trebui înţeleasă mai ales ca simbioză a genurilor, a epicului cu liricul, a dramaticului cu umorul, a mitologiei cu demitizarea ş.a.m.d. Or,în acest flux inedit, ne-a scăpat frecvent măsura nuanţelor fine, fără de care această sinteză nu e posibilă, iar când am încercat îmbinarea speciilor am ignorat dozajul, esenţial sub lupa grandagulară a ecranului. Dacă s-a dovedit, în literatură, de pildă, că nu toate provinciile româneşti au fost locul favorizant pentru afirmarea în egală măsură a diferitelor genuri şi specii artistice, rămâne de văzut dacă tocmai ambianţele ideatice şi spirituale ale Buftei de pe Bărăgan, ca unic centru de producţie cinemtografică, e locul cel mai benefic pentru arta a şaptea. Asemenea teme oarecum metafizice nu ne-au tentat până acum nici în critica şi teoria specializată. Ca să nu mai vorbim că absenţa, în ultimii doi ani, a oricărei mişcări noi în domeniile complicate ale scenariului şi scenarizării, în înţelegerea rosturilor şi condiţiei filmului de autor, e dintre cele mai îngrijorător simptomatice.

Revenind la palmaresul de la Costineşti, *Casa din vis* de Ioan Cărmăzan şi *Drumul câinilor* de Laurenţiu Damian, comentate pe larg la ora premierelor, îşi binemerită distincţiile - Premiul special al juriului şi, respectiv, Premiul pentru regie, dar poate că ele s-ar fi situat mai sus dacă ne-am fi pus din timp asemenea probleme mai mult metodologice decât speculative. Ele ni se par cel puţin tot atât de importante ca descoperirea unor sponsori generoşi, despre care opinam în numărul trecut că nu ei ne lipsesc.

Valerian SAVA

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

Somnul și fântânele nuntirii

Dăruie-mi poverile iubirii
Și colina zărilor de vise,
Somnul și mireasma miruirii,
Nuferii și lacul asfințirii,
Ploile celestelor narcise.

Dăruie-mi poverile plutirii
Și ducatul lebedelor serii,
Somnul și livezile zidirii,
Mirul și osânda înrobirii,
Roua din ivirea învierii.

Dăruie-mi poverile iubirii
Și zăpada nuferilor verii,
Somnul și fântânele nuntirii,
Paltinii și nourii luntririi,
Zarea din potirul mângâierii.

Dăruie-mi poverile plutirii
Și regatul albelor narcise,
Somnul și ambrozia dormirii,
Salcia și lacul primenirii,
Curcubeul rugilor ucise.

Miruit de Ursa Mare

Trec prin vămile ursirii
Miruit de Ursa Mare,
Cu miresele plutirii,
Cu sirenele nuntirii
Și vânat de înstelare.

Trec prin vămile selene
Miruit de Ursa Mare,
Cu sirenele edene,
Cu selenele helene
Și vânat de înstelare.

Trec prin vămile tăcerii
Miruit de Ursa Mare,
Cu miresele căderii,
Cu sirenele poverii,
Și vânat de înstelare.

Trec prin vămile plutirii
Miruit de Ursa Mare,
Cu edenele ursirii,
Cu sirenele urzirii
Și vânat de înstelare.

Lebedele somnului nuntirii

Dăruie-mi ducatul asfințirii
Și rubinii castelor plutirii,
Lebedele somnului nuntirii,
Roua și mestecenii zidirii,
Paltinii păgânelor robiri.

Dăruie-mi ducatul zămislirii
Și azurul albelor rotiri,
Lebedele somnului nuntirii,
Crinii și fântânele psaltirii,
Berzele celestelor luntriri.

Dăruie-mi ducatul asfințirii
Și rubinii oarbelor robiri,
Lebedele somnului nuntirii,
Paltinii și roua primenirii,
Cedrii plutitoarelor iviri.

Dăruie-mi ducatul zămislirii
Și azurul castelor zidiri,
Lebedele somnului nuntirii,
Ulmii și mestecenii plutirii,
Nuferii râvnitelor umbriri.

Ion TOBOȘARU

Ecou

Cine mai crede în cuvinte?
se-nțepeni trufaș ciocănitoarea,
mitraliind
copacii plini de cuiburi:
și ca un nor se ridică
peste pădure
puzderie de păsări speriate
de parcă s-ar fi stins
luminile din cer

Doar cucul –
dintr-o margine de lume,
cu graiul bont
și nici o dată clocă
răspunse prompt,
lovind pădurea vie
cu salvele-i mecanice
de tun.

aprilie 1984

Patriotism

Patriotism înseamnă
să ai milă
de-aproapele tău geamăn
cu care urci făgăduitul munte,
încovoiat sub negrele nevoi;
nu să pândești alături
cum să-i retezi elanul;
ci să visezi cum să-i întinzi o punte...

Patriotism înseamnă
să îți pese
ce fel de prunci mai naște-aici femeia
și să te doară sănătatea tălpii
mai mult
decât te-ncântă scheldria...

Patriotism înseamnă, întâi de toate,
să fii-n mulțime omul cel de rând.
Patriotism înseamnă
să ai suflet
și să te-nalți prin legea lui nescrisă,
în ochii tăi, mai drepți decât ai lumii –
întru cinstirea veșnică-a țăranii...

17.XI.1986

Adela POPESCU

Dans de iepuri albi

e vorba ca voi să recunoașteți:
n-ați fost vinovați
s-au topit zăpezile
și la ușa pădurarului a venit primăvara;
stând pe vârful picioarelor
ați putut privi până departe
dansul iepurilor albi;
depuneți mărturie
și atât

Umbra

aș fi vrut să te recunosc
după umbră
de unde era să știu
că va fi noapte
și că tu vei veni fără lucire

Cu ce ochi
ar fi trebuit să mă vezi
cu gura plină de sare
cu părul zbătându-se în nisip
sprijinindu-mă de gardul furtunii
dar cu ce ochi
cu ce ochi, doamne,
puteai tu să mă vezi?

Un fel de a spune

să știi pe cineva aproape
atât de aproape încât să-i poți spune
sunt singură
și el să te înțeleagă

Elena CRUCERU

În sania regelui...

– urmare din pagina 3 –

lumea ailaltă și nu poate să învieze dintr-o dată, ci pe părți, pe cuvinte, pe litere. Când se articula în întregime om viu, când izbutea să-și scoată mâinile din timpul aparte al legii creației, subliniind cu acizi cărările, lăsând adâncul firii să se odihnească lângă mușuroaie de basm (iubea poveștile fermecate, nimeni nu l-a deslușit pe această treaptă a visului), când își smulgea, cu trosnet, până și oasele din adâncurile unde gândise, se chinuise și fusese fericit, ca un izvor bându-se pe sine în soarele copleșitor al câmpiei, intra în hanul bucuriei și-al vinului și-al dragostei. Dar și-n cea mai lungă clipă de relaxare, el ședea la pândă. Stăpânit de regula jocului pentru care se născuse. I-am vândut camera numărul 6, aceea în care a murit. M-a învăluit în tărcoale țărănești: Micimane, dă-mi mie camera 6, dă cu fața spre parc și are ferestrele lungi, iar dumneata ia camera 19, e adevărat, are fereastra îngustă, dar dă spre biserică, și asta, dumitale, care cochetezi cu realismul magic, n-are cum să-ți prindă decât bine. Cât ceri? O sticlă de whisky și două de vodcă. Una și una. Dați-mi voie să-mi cunosc interesul. Bine, dar facem schimbul pe loc și una din sticlele alea o bem împreună. Seara mi-a spus: Din camera 6 n-am să mă mai mut niciodată. Și s-a oprit ca să bea o gură de amurg, căci iubea asfințiturile, ariile de pojar scufundând în ele snopi așezați în cruce, fărădelegi neîntâmplate, prispa casei lui Moromete, dincolo de care începe destinul câmpiei, negru, verde, plin de șuvoaiele vântului, podit cu moarte și înviere și iarăși cu moarte și înviere și frăie de cai zornăind și imense pachete de liniște albă și cu mijlocul stins, înțepenit al unei după-amiezi de vară în care o femeie, năucită de soare, se trezește strigând peste gard altei femei: fă, i-auzi, mașina aia a mea de cusut s-a pornit să coasă singură. Astăzi îmi dau seama că Marin Preda auzea tot mai des acea fantastică mașină de cusut. Tăcând, probabil, roata ei s-apuca să mănânce pâine de lut. Apoi, exasperant și prematur, se pornea iarăți să uruie. O auzea, fiindcă, odată, la Mogoșoaia, pe terasa de sus, în timp ce meșterul Damian ne picta copiii, pe Alexandru și Niculae, și pe Anitta, el îmi spuse: Minunată meserie pictura!, dar a noastră, micimane, e mai durabilă, he-he. Știi ce mi se-ntîmplă? Mi-am adus de-acasă o lopată Linemann, ca să-mi păzesc manuscrisele. Întinde unul laba ca să le înhațe, hârșt! i-am retezat-o. După ce le public, nu-mi mai pasă de ele. Mi-e frică să mă gândesc c-aș fi putut ajunge pictor, cum îmi păzeam tablourile?! S-a așezat cu mâinile de balustrada terasei, privind spre fundul lacului – rege infinit mai durabil în istoria neamului nostru decât cel zărit cândva de mine pe o punte de vapor.

Soldatul Marin Preda, apărându-și nemurirea cu o lopată Linemann. (1985)

Mircea Eliade și plenitudinea românească

– urmare din pagina 16–

„Cine a fost Mircea Eliade?", eu aș da, pentru început, un răspuns *impersonal:* a fost un român excepțional, care e pe cale să se adauge celor două personalități culminante, paradigmatice, ale dramaticei noastre istorii contemporane: Nicolae Titulescu și Mircea Vulcănescu.

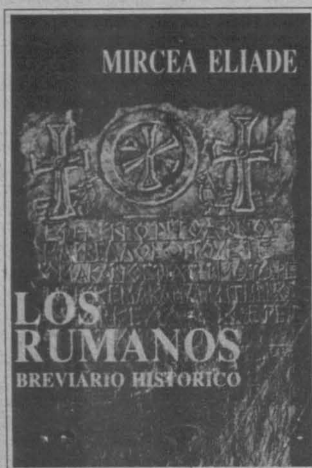
Dacă ar fi însă să dau un răspuns *personal* , aș spune că soarta a vrut să stau alături de el, ca prieten apropiat, ca leal confident și fraternal interlocutor, la Cascaes, în Portugalia când, după moartea teribilă a primei sale soții și după destituirea lui din postul de consilier cultural de către guvernul Groza, Mircea Eliade trăia momente de maximă nefericire, și apoi la Paris, în 1946-47, când începea să urce pieptiș drumurile stâncoase ale gloriei în străinătate. Îmi vin în minte, copleșindu-mă de emoție, replicile lui în aceste două împrejurări hotărâtoare pentru definitivarea „Modelului Mircea Eliade". La Cascaes, pe fundalul frământării vinete, de furtună, a Oceanului Atlantic, într-un dormitor sever și gol, ca o chilie monahală, am văzut pe pat o carte deschisă și, întrezărind numele autorului, l-am întrebat: „Mircea, dintre toate personajele lui Dostoievski, care îți este *acum* mai aproape de inimă, pe care îl pui mai presus de toate celelalte?" Mi-a răspuns, fără ezitare: „Categoric, prințul Mîșkin!" Iar la Paris, având între noi, pe masă, versiunea în limba portugheză a cărții de față, îmi explica, în vorbe șoptite, legea destinului nostru istoric: „Plug și sabie, năvălitori, foc și jaf, apoi, după scurtă tihnă, iar plug și sabie, iar năvălitori... Am luat-o mereu, mereu, de la început... Aspru destin, nu? *Reînceperea.*"

Pentru a defini pe un astfel de om, voi folosi un mit românesc de supremă frumusețe simbolică, mit în care prietenul meu - prietenul nostru, al tuturora - credea cu tărie. Îndrăznesc deci să afirm că Mircea Eliade era un trimis și acum este, probabil, un locuitor al Țării Blajinilor de pe tărâmul celălalt. Blajinii sunt, potrivit folclorului nostru, ființe suprafirești care se bucură de tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte, sunt cei care ne gândesc și ne iubesc, fără să poată veni să ne ocrotească direct. Cel mult, încearcă să ne trimită vești și chemări care să ne purifice și să ne salveze. Și aceasta numai o dată pe an, după noaptea Învierii lui Hristos. În zorii primei zile de Paște, pe anumite râuri - spune legenda - Blajinii ne trimit, în fragile coșulețe, ouă încondeiate, simbol de frumusețe și speranță, de împăcare și bucurie împreună.

Privind acum, *împreună,* acestă carte, sunt încredințat că prin ea, în timpuri grele, ca acelea de atunci și acestea de acum, Mircea Eliade a făcut și face să ajungă până la noi, românii de pretutindeni, un *dar al Blajinilor.* În desenul măiestru și liniile colorate ale darului, descifrez câteva cuvinte (mesaj sau poruncă?): „împreună... convergență românească... creativitate fără hotare..." Este mesajul blajin al blajinului Eliade, așa cum l-am cunoscut și îndrăgit. Să-l primim cu inimă deschisă și cuget curat.

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro

MIRCEA ELIADE DESPRE ISTORIA ROMÂNILOR

Zile fierbinţi de iulie, sub semnul aşteptării a două întâmplări spectaculare şi al unei împliniri surprinzătoare, peste vară şi timp. Numărând invers şi modificând – ca buni literatori – denumirile, am aşteptat nerăbdători inaugurarea campaniei sportive de iscusinţe şi izbânzi, de la Barcelona, precum şi începutul olimpiadei politice de ambiţiuni şi proiecte,de mai bine, în ţară. Pentru ca joi, 23 iulie, într-un cadru festiv din Ministerul Afacerilor Externe, să aibă loc surpriza: prezentarea şi comentarea unei admirabile sinteze de istorie a României, scrisă de Mircea Eliade acum 50 de ani şi devenită atât de actuală prin dramatismul împrejurărilor, darurile autorului şi speranţele noastre de viitor. În „Salonul francez", în prezenţa ambasadorilor Americii latine, au vorbit despre versiunea spaniolă a cărţii intitulate *Los Rumanos. Breviario historico*, domnii Adrian Năstase, ministru de externe, Oscar Eduardo Torres Avalos, ambasadorul Argentinei, acad. prof. Dan Berindei şi prof. dr. Paul Alexandru Georgescu, secretar general al Casei Americii Latine.

Adrian NĂSTASE — O CARTE EXEMPLARĂ

În cultura română, Mircea Eliade este una dintre personalităţile cele mai complexe. O comparaţie ne-ar duce, poate, doar la Hasdeu şi Eminescu.

Iată de ce, referindu-mă la Mircea Eliade, aş face-o cu vorbele lui Tudor Arghezi privind pe Eminescu:„A vorbi de poet este ca şi cum ai striga într-o peşteră vastă..." Aceeaşi greutate ne apasă, încercând să vorbim de Mircea Eliade. Alăturarea de poetul naţional este nu doar firească, ci necesară. Cu atât mai mult cu cât Eliade însuşi se autodefinea - la vârsta deplinei maturităţi, în februarie 1977: „Aparţin unei tradiţii culturale care nu acceptă incompatibilitatea între investigarea ştiinţifică şi activitatea literară. Numeroşi mari savanţi români - Cantemir, Hasdeu, Iorga, Pârvan au fost în aceeaşi măsură străluciţi scriitori, cel mai ilustru poet român, Mihai Eminescu, a fost de asemenea un filozof original şi unul din marii erudiţi printre contemporanii săi".

Când asemenea personalităţi ajung în sfera activităţii diplomatice, este o onoare pentru diplomaţie şi un câştig pentru poporul căruia îi aparţin. Mircea Eliade completează un şir de astfel de figuri ilustre: Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Duiliu Zamfirescu, Aron Cotruş, Lucian Blaga.

Studiul „Los Rumanos", pe care îl prezentăm astăzi, este rodul activităţii ataşatului cultural al Legaţiei române de la Lisabona, Mircea Eliade. Să ne aducem aminte de momentul în care acest studiu a fost conceput: era nu doar război, ci şi o perioadă când se încercau, nu pentru prima oară în istoria zbuciumată a poporului nostru, mistificări şi diversiuni asupra destinului României. Evenimentele sunt cunoscute: în iunie 1940, Basarabia şi Nordul Bucovinei erau încorporate în imperiul comunist iar la sfârşitul lui august, acelaşi an, prin Dictatul de la Viena, Ungaria ocupa o bună parte din Transilvania. Sigur că asemenea rupturi din pământul ţării încercau să fie justificate în plan politico-diplomatic şi propagandistic. Or, tocmai într-un astfel de moment apare cartea lui Mircea Eliade, „Los Rumanos", în care, cu rigoare ştiinţifică, sunt abordate coordonatele fundamentale ale istoriei românilor.

„Los Rumanos" nu constituia, la vremea respectivă, o acţiune singulară a ataşatului cultural Mircea Eliade în apărarea şi promovarea istoriei şi culturii româneşti. Inimosul scriitor-diplomat ducea o susţinută activitate de prezentare a poporului român, a valorilor sale spirituale. Citez dintr-o telegramă a sa trimisă în ţară: „Am făcut în ianuarie (1943) a doua corectură a cărţii profesorului Mehedinţi, „O Pais e o Povo Romeno", editată de „Nobel"; revizuiesc în prezent traducerea în portugheză a romanului „Europolis" pentru aceeaşi editură; domnul Eugenio Navaro, la cererea mea, a tradus „Aranco, ştima lacurilor" care va apărea în colecţia romanelor celebre; poetul şi criticul Antonio de Souza a început traducerea romanului „Ion"; domnul Victor Bunescu verifică traducerea portugheză a romanului „Pădurea spânzuraţilor".

„Los Rumanos", pe care o lansăm astăzi, în anul celei de-a 85-a aniversări a naşterii lui Mircea Eliade, publicată la Editura Meridiane, ne oferă prilejul de a reaminti, cu modestia cuvenită, eforturile ministerului nostru, şi în special ale ambasadorului nostru la Madrid, dl Darie Novăceanu, pentru o mai bună cunoaştere a României peste hotare, inclusiv prin editarea şi publicarea unor lucrări de valoare ale culturii române. Sper ca momentul şi motivul acestei întâlniri să se repete cât mai des în beneficiul nostru, al tuturor.

Oscar Eduardo TORRES AVALOS — UN ILUSTRU ROMÂN UNIVERSAL

În numele domnilor ambasadori ai naţiunilor Americii Latine aici reprezentate şi în al meu personal, îmi revine onoarea de a mă referi la un ilustru român universal – şi spun universal pentru că Mircea Eliade, înainte de a căuta valorile permanente în răspunsurile lui, le-a pus, implicit, în întrebări, ceea ce, în înţelegerea mea, constituie cheia universalităţii spiritului omenesc.

Trebuie apoi să felicit autorităţile din Ministerul Afacerilor Externe al României pentru această fericită iniţiativă de a promova reeditarea unei opere a lui Mircea Eliade ca aceasta intitulată *Los Rumanos (Românii)*, scrisă acum 50 de ani în circumstanţe speciale. Doresc de asemenea să exprim recunoştinţa mea pentru grija cu care a fost realizată noua ediţie, în limba spaniolă, ca şi pentru amabilitatea de a mi se trimite frumosul volum.

Referitor la acest breviar istoric, aş vrea să precizez că este o admirabilă introducere la cunoaşterea României, începând cu cea ancestrală. *Românii* reprezintă o sinteză de special interes pentru cei care, dinlăuntrul sufletului românesc sau din afara lui, vor să îl înţeleagă şi - de ce nu? - să îl iubească. Este o lucrare despre dezvoltarea fiinţei naţionale româneşti, pe care Eliade o gândeşte şi o defineşte prin lupta între extremităţile Europei, iar această luptă, dusă la hotarele continentului, pe margine de prăpastie, serveşte la ascuţirea atât a vitejiei, cât şi a inteligenţei şi imaginaţiei. În acelaşi timp, această luptă dă conştiinţa acută a distanţei, scurte, dar profunde şi semnificative, dintre viaţă şi moarte, generând un sentiment foarte apropiat de ceea ce don Miguel de Unamuno a numit „sentimentul tragic al vieţii" şi pe care Borges l-a intuit atunci când a declarat: „Viaţa este prea săracă pentru a nu fi şi nemuritoare".

Nu trebuie să ne mire că tocmai Mircea Eliade, erudit în materie de religii şi mituri, este cel care descoperă că România nu este numai rodul unei imaginaţii colective, că România este făcută din Români şi că aceştia imprimă un conţinut istoric tangibil, epic şi ardent. Românii sunt - spus pe scurt - o realitate plăsmuită din greu şi cu efort, o realitate pe care, pe deasupra naturalelor divergenţe interne, ei au ştiut să o mânuiască iscusit, sagace, cu o artă caracteristică popoarelor cu bogată experienţă istorică şi culturală: arta de a se asocia.

Astfel fiind, a vorbi despre România, cu toate defectele şi cu toate virtuţile ei, înseamnă a aduce cel mai convingător omagiu autorului care a scris *Tratat de istoria religiilor, Mitul eternei reîntoarceri* şi atâtea opere de cel mai înalt nivel intelectual şi literar. Spun aceasta pentru că, deşi purta în el şi cu el întrega universalitatea evocată mai sus - fie în strâmtorare, lipsit de patrie, în Parisul anilor imediat următori războiului (aşa cum a arătat George Stirner într-o notă recent publicată în ziarul *La Nación* din Buenos Aires), fie ca „primus inter pares" la Universitatea din Chicago - Mircea Eliade a visat neîncetat la România şi a suferit pentru acea patrie despre care, desigur, în alte împrejurări, a spus ca şi Cioran: „Această ţară care a fost a noastră şi acum nu mai este". Era o Românie despre care Eliade ar fi putut spune, asemeni lui Unamuno: *me duele Rumania* (mă doare România). Nu din întâmplare, prin anii '30, Mircea Eliade era tânărul intelectual cel mai admirat şi căutat din Universitatea bucureşteană - împreună cu o pleiadă de străluciţi colegi -, pentru ca apoi să intre în noaptea vremurilor de furie, silă, conspiraţie, exil şi nelinişti. Aceşti tineri nu ştiau poate că asumând, ca protagonişti, diaspora, duceau cu ei ţara adâncă, ţara de margine europeană care este România. România pe care Mircea Eliade a privit-o în cartea de faţă în felul său, erudit, este cea care astăzi se ridică din nou pentru a reintra în istorie, uneori cu şovăielile începutului, dar vie şi profundă, purtătoare, poate, a unei religiozităţi fără religie, aşa cum Cioran spunea lui Eliade. Şi dacă mi se permite redundanţa, este aceeaşi Românie care începe să se repopuleze de idei, dezbateri, proiecte, înnoiri, viaţă şi bucurii, chiar dacă se mai întâlnesc încă urmele dureroase ale celeilalte Românii care, de atâta umilinţă, încetase să fie ea însăşi pentru un lung şi regretabil timp.

Dan BERINDEI — VIRTUŢILE BREVIARULUI

Los Rumanos. Breviario historico reflectă imaginea din 1943 a lui Mircea Eliade despre „patetica istorie a poporului român", transmisă de el străinilor. *Originea şi formarea, Momentele esenţiale* ale istoriei naţionale şi *Viaţa spirituală* a naţiunii reprezintă cele trei părţi ale lucrării sale sintetice, dar totodată scânteietoare în idei.

Bogata Dacie, cu locuitorii şi însuşirile lor, cu puternica lor spiritualitate, impactul civilizator al lui Traian, împăratul iberic, Dacia Felix – „Californie" a Antichităţii, puterea de rezistenţă a daco-romanilor, înfruntând năvălirile şi asimilând, cu o neîntrecută forţă de afirmare istorică, munţii şi pădurile – receptacule de adăpost şi formare a noului popor român, creştinarea nu prin silă şi în masă, prin hotărârea unui conducător, ci prin convingere individuală, creştinism de limbă latină, iată câteva din elementele primei părţi.

Dar vechea Dacie a fost „o poartă a invaziilor" şi românii un popor „de frontieră" al continentului. Insulă latină, ei au dat dovada unei extraordinare puteri de rezistenţă, rolul lor în apărarea Europei, cu nenumărate sacrificii, fiind esenţial. Din galeria voevozilor, Mircea Eliade desprinde pe cei cărora istoria universală nu le-a putut refuza cuprinderea în paginile ei, pe Mircea cel Bătrân, pe Iancu de Hunedoara, pe Ştefan cel Mare şi pe Mihai Viteazul, în naraţiunea sa el menţionând însă, fie şi fugitiv, şi pe alţi conducători ai ţărilor române din evul de mijloc. Semnificativ, Eliade evidenţiază situaţia internaţională *similară* celei a celorlalte două ţări române, a principatului Transilvaniei, după prăbuşirea regatului Ungariei, în veacul al XVI-lea. Şi tot astfel, el semnalează momentele de expansiune ale marilor imperii creştine învecinate: 1775 pierderea Bucovinei, 1792 ocuparea Transnistriei de către Rusia şi 1812 răpirea Basarabiei. În câteva pagini, ne este înfăţişat, apoi, complexul proces al constituirii României moderne în cursul veacului marcat, la capetele sale, de anii 1821 şi 1918. Cea de-a doua parte se încheie cu dramaticul an 1940 şi cu războiul de eliberare a teritoriilor româneşti cotropite.

În a treia parte a sintezei, Mircea Eliade urmăreşte spiritualitatea românească în evoluţia ei istorică. Creştinismul ortodox, în care regăseşte „o viziune totală a universului" şi în care domneşte „rânduiala", îi dă prilejul de a arăta că printre popoarele nord-dunărene românii au fost cei dintâi convertiţi la creştinism. Un subcapitol consacrat miturilor îi dă ocazia de a sintetiza legenda *Meşterului Manole* şi de a înfăţişa cititorilor de limbă spaniolă „splendida poezie populară" *Mioriţa*, în care apare „o viziune originală a vieţii şi a morţii". Evidenţiind condiţiile deosebit de grele ale creaţiei culturale la români – situaţi „în calea răutăţilor"! –, Eliade evocă mănăstiri şi biserici reprezentative, pentru a aminti apoi broderiile ori operele de artă lucrate în metal. O însemnătate deosebită acordă el însă artei populare, profundului simţ artistic al poporului român, gustului său în armonizarea culorilor, varietăţii infinite a motivelor, constatate şi în poezie şi în muzică. El nu uită să evidenţieze şi „valoarea metafizică" a multora din aceste creaţii ale poporului român. *Doina* şi *dorul* sunt şi ele semnalate şi Mircea Eliade conchide: „Cultura populară română este una din cele mai originale şi substanţiale care se cunosc în Europa". Fireşte, date fiind şi preocupările sale, el evidenţiază şi rădăcinile protoistorice ale tradiţiilor folclorice. Într-un ultim subcapitol, trece în revistă marile personalităţi ale istoriei culturale româneşti, inaugurând şi încheind lista lor prin Miron Costin şi Nicolae Iorga, cu vieţi frânte – şi unul şi călălalt – în împrejurări tragice şi sfârşind subcapitolul prin înfăţişarea galeriei personalităţilor proeminente ale literaturii române.

Cărturarul Mircea Eliade dă *măsura* posibilităţilor sale de creaţie în această succintă, dar atât de evocatoare sinteză a istoriei poporului său. Rândurile sale îşi păstrează întreaga încărcătură, după o jumătate de veac de la alcătuirea lor, demonstrând rarele şi multiplele însuşiri ale autorului lor.

Paul Alexandru GEORGESCU — MIRCEA ELIADE ŞI PLENITUDINEA ROMÂNEASCĂ

Mircea Eliade aparţine plenitudinii româneşti şi plenitudinea românească are nevoie de Mircea Eliade.

Întâlnirea noastră de aici şi acum are un obiect imediat şi la înălţimea noastră; să prezentăm o carte bună şi adevărată, înţeleaptă şi demnă, o carte - îngăduiţi-mi termenul - *balsamică*. Reuniunea aceasta mai are însă şi un subiect, indirect şi deasupra noastră, la înălţimea poporului nostru: e vorba de autorul cărţii, Mircea Eliade, pe care - sunt adânc convins - viitorul îl va situa, tot mai sigur şi mai îndreptăţit, pe linia care porneşte de la Dimitrie Cantemir, trece prin Nicolae Bălcescu şi Mihai Eminescu, pentru a ajunge apoi de noi prin Nicoalae Iorga şi Vasile Pârvan: *linia plenitudinii româneşti*. Permiteţi-mi ca în acest caz neobişnuit, de profundă împlinire româneacă şi de neîntrecută iradiere europeană şi universală, care a purtat în veac numele de Mircea Eliade, să vă vorbesc în chip neobişnuit, adică să-l evoc recurgând la propriile lui unelte: mitul şi metafora.

La întrebarea pe care, în aceste vremi convulsionate, mulţi o pun polemic şi contestatar,

– continuare în pagina 15 –

https://biblioteca-digitala.ro / http://bibmet.ro